

För det goda livet mellan husen

Rapport för projektet Håll Gävle rent 2016-2018

Författare Karolina Pehrsson, projektledare.
2019-03

Ett samarbete mellan Gästriket återvinnare och

Prolog

Ett sugrör i dikeskanten spelar väl ingen roll

Jag ser bilden på näthinnan fortfarande, stor som ett hus, blåsvart och vacker ligger den stilla på stranden i ett varmt land långt bort. Många människor har samlats runt den stora blåvalen som flutit upp död på stranden. Den skulle kunna dött av ålder eller kanske en sjukdom och bilden hade därmed troligt aldrig nått mig och oss här.

När man öppnar valens mage väller det ut plast. Plastpåsar, bensindunkar, förpackningar från färdigmat, plastleksaker, sugrör, oidentifierbara små och stora och framförallt minimala plastbitar som valen i tron att det är mat fyllt sin buk med. Den dog av svält, trots att den fyllt sin kropp med allt den funnit i det djupa havet.

Plast och skräp sprider sig. Från dikeskanten vid vägen i Valbo, ut i Gävleån, ut i havet, finfördelas och blir någons föda. Idag vet vi att både fisk och skaldjur i vår närhet innehåller mikroplaster, som vi sedan får i oss.

Men, nedskräpningsprojektet i Gävle har också visat hur skräp sprider otrygghet, eller kanske än mer tvärtom – hur rena miljöer, som upplevs välkomnande, sprider trygghet.

Vi har förmånen att bo och leva på en helt fantastisk plats, med skogar och hav inpå knuten. Med lärare som gör fantastiska insatser för våra barn varenda dag och engagerade medarbetare i en av Sveriges mest attraktiva kommuner att flytta, både sin familj och sitt företag till.

Gävle ska leda omställningen till ett ekologiskt hållbart och klimatneutralt samhälle. Vi ska visa att omställningen är möjlig och går att kombinera med en bra välfärd och en kommun som utvecklas. Då spelar också vart enda sugrör, plastpåse och burk i vägkanten roll.

Hur vi upplever vår plats, hur stolta vi är över Gävle kommer att vara helt avgörande för att vi får med alla på den här resan. Dessutom är det vårt absoluta ansvar att det skräp vi skapar inte äventyrar våra barns hälsa. Mat ska vara god och hälsosam – inte innehålla plast.

Så därför, ett stort tack till alla involverade i nedskräpningsprojektet – en applåd för alla barn, unga och andra som deltagit i skräpplockaraktiviteter! Ni gör skillnad på riktigt, vart enda sugrör spelar roll!

Therese Metz
Kommunalråd Miljöpartiet de gröna
Gävle kommun

Inledning

Håll Gävle rent bidrar till vår långsiktiga hållbarhet och utveckling!

Att en stad, vår omgivning och vårt vackra utomhusrum, ska var rent, snyggt och välstädat känns alldeles säkert helt rätt och naturligt för de flesta av oss. Men att staden är ren och välskött betyder så mycket mer än bara välstädat.

En stad som är välskött ger oss andra värden; den signalerar trygghet, den ger oss en bild av god och attraktiv livsmiljö och den visar oss att vi faktiskt bryr oss om det vi har och äger gemensamt och att vi tillsammans bygger en hållbar framtid. Arbetet svarar på frågor kring alla hållbarhetsområden där Gävle kommun ska vara en hållbar kommun ur såväl socialt, ekologiskt som ekonomiskt perspektiv.

När vi beslutade och startade det här projektet ville vi i första hand hitta svaren på frågan hur vi kunde nå framgång i att arbeta långsiktigt och strategiskt med att minska och förebygga nedskräpning. Det stämde väl in som en del i arbetet med våra höga målsättningar kring miljöarbetet och ekologisk hållbarhet. Här är vi, och vill fortsatt vara, en av Sveriges bästa miljökommuner. En kommun som leder arbetet inom området.

Vårt projekt bidrar också till att uppfylla mål för en hållbar stad ekonomiskt och socialt. Vi bygger just nu en betydligt tätare stad med ett bostadsbyggande på rekordnivåer och en för oss mycket hög befolkningsökning. Vi kommer närmare varandra, blir fler och även det ställer större krav på vi vårdar vår omgivning. Ska vi vara attraktiva som boendeort och en ort för etablering krävs en attraktiv livsmiljö. När vi blir fler ökar också kraven på trygghet. Vi ser många goda exempel ute i världen där just välstädat används som medel för att bygga trygghet och attraktivitet och som vi genom projektet lärt oss att följa och utveckla.

Jag vill rikta ett stort tack till alla Gävlebor och alla i vår kommunkoncern som så aktivt deltagit i arbetet och längs vägen kommit med nya idéer kring vårt arbete Håll Gävle Rent!

Göran Arnell
Kommundirektör
Gävle Kommun

Sammanfattning

Projektet Håll Gävle rent är ett koncerngemensamt projekt som pågått åren 2016 – 2018. Syftet har på många sätt varit att utreda, testa och hitta metoder som svarar på frågan:

”Hur kan Gävle kommun nå framgång i att arbeta långsiktigt strategiskt med att minska och förebygga nedskräpning?”

Allt med fokus på beteendeförändring, grundat i insikter och metoder från det beteendevetenskapliga fältet. Samtidigt har projektet arbetat med att etablera och driva aktiviteter som relaterar till Naturvårdsverkets rekommendation för hur kommuner kan arbeta långsiktigt strategiskt med att förebygga nedskräpning. Under projektets gång har Gävle klättrat i index för Årets Håll Sverige rent kommun – Håll Sverige rents ranking för vilka kommuner i Sverige som arbetar bäst med att förebygga nedskräpning. 2017 knep Gävle en tredjeplats, 2018 kom Gävle på andra plats! Nu gäller det att säkra en bra överlämning, hålla i arbetet och växla upp!

Leveransobjekt för projektet är rapporten Håll Gävle rent. Ett återkommande önskemål under projektets gång har dock varit en sammanfattande framåtriktad handlingsplan. Den presenteras i sin helhet i bilagan ”Handlingsplan för att minska och förebygga nedskräpning i Gävle”. I handlingsplanen sammanfattas de insikter och metoder från beteendevetenskap som presenteras i rapporten, tillsammans med rekommendation från Naturvårdsverket. Därefter presenteras åtgärder för det fortsatta arbetet i Gävle. Rekommendationen är att läsa rapporten för djupare insikt kring vad forskningen ger för svar på hur Gävle kan nå framgång i att arbeta långsiktigt strategiskt med att förebygga nedskräpning.

Under 2018 genomfördes en omorganisation i Gävle kommun. Det medförde bland annat att flera av de deltagande verksamheterna i styrgruppen fått nya namn vid årsskiftet 2018/2019. I rapporten använder vi oss, så mycket som möjligt av de nya verksamhetsbeteckningarna, med förhoppning om att det ska underlätta arbetet framåt.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
1 Håll Gävle rent.....	7
1.1 Om projektet.....	7
1.2 Finansiering.....	7
1.3 Organisation	8
1.4 Krav och mål	9
1.5 Metod	10
1.5.1 Baslinje - Naturvårdsverkets vägledning.....	10
1.5.2 Fokus –beteendeförändring	10
1.5.3 Avgränsningar	10
1.6 Genomförande, erfarenhet och resultat	11
1.7 Reflektioner.....	20
1.8 Nedskräpning – en relevant fråga.	21
1.9 Gävle 2:a i Årets Håll Sverige rent kommun!	22
1.10 Leveransobjekt.....	22
2 Hur kan Gävle nå <i>framgång</i> i att långsiktigt förebygga nedskräpning?	23
3 Forskningen ger insikter och metoder	23
3.1 Kunskapsöversikter	23
3.2 Nedskräpning och social hållbarhet.....	23
3.3 Att förstå och påverka beteenden	25
3.4 Metoder	25
3.4.1 Att arrangera omgivningen.	26
3.4.2 Ge konsekvenser.	27
3.4.3 Göra regler och normer tydliga.....	29
3.4.4 Att använda information.....	30
4 Sammanfattande reflektioner	31
5 Så här behöver vi organisera vårt "hur"	32
5.1 Baslinje	32
5.2 Ett bredare perspektiv	32
6 Samverkan – en framgångsfaktor	34
7 Förstärk det vi redan gör bra.....	35
8 Sammanfattning	38
9 Nästa steg	39

10	Bilagor.....	40
10.1	Bilaga – Handlingsplan för att minska och förebygga nedskräpning i Gävle.....	40
10.2	Bilaga – Årets Håll Sverige rent kommun.....	40
10.3	Bilaga – Rapport Kenneth Nilsson.....	40
10.4	Bilaga – Utdrag ur Naturvårdsverkets vägledning	40
10.5	Bilaga – Skräpfacit 2018	40
10.6	Bilaga –Uppföljning kostnader	40
10.7	Bilaga – Skissförslag från Beteendelabbet.....	40
10.8	Bilaga – Fältstudie papperskorgar	40
10.9	Bilaga – Workshop fältpersonal.....	40
10.10	Bilaga – Prototypförslag från designstudenter	40
10.11	Bilaga – Workshop fritidspedagoger	40
11	Kontaktuppgifter.....	41

1 Håll Gävle rent

1.1 Om projektet

Håll Gävle rent är ett koncerngemensamt treårigt projekt, som pågått 2016-2018, med syfte att ge förslag på hur Gävle kommun kan arbeta långsiktigt strategiskt med att förebygga nedskräpning. Allt med fokus på beteendeförändring och baserat på beteendevetenskapliga insikter och metoder.

Initiativet till projektet togs 2015, i samband med revisionen av den gemensamma lokala avfallsplanen för Gävle, Ockelbo, Hofors, Sandviken och Älvkarleby avfallsplan och beslutades i kommunfullmäktige november 2015. Att förebygga nedskräpning var då ett av Naturvårdsverkets prioriterade områden i den nationella avfallsplanen och med anledning av det skrevs åtgärder med koppling till området in i den lokala avfallsplanen för första gången. Under projektets gång har Naturvårdsverket skärpt sin formulering och det finns nu ett krav om att kommunens lokala avfallsplan ska innehålla mål och åtgärder för att minska och förebygga nedskräpning.

Gästrike återvinnare fick uppdraget att ansvara för projektledningen, men med koncerngemensam finansiering och representation i styrgrupp och projektgrupp. Projektets uppdragsbeskrivning och projektplan Håll Gävle rent – projektplan och Håll Gävle rent – projektbeställning.

1.2 Finansiering

Organisation	Kostnad per år 2016	Kostnad per år 2017-2018*
Samhällsbyggnad	500 000	300 000
KLK (MSP)	300 000	200 000
Gavlegårdarna	250 000	150 000
Gavlefastigheter	250 000	150 000
Gästrike återvinnare	200 000	200 000
summa	1 500 000	1 000 000

1.3 Organisation

Projektets organisation har under pågående projekt förändrats på grund av omprioriteringar, men har i stort sett ut som följer:

Styrgrupp. Per 2018 var följande verksamheter representerade i styrgruppen:

Styrning och stöd, Bodil Dürebrandt, hållbarhetsutvecklare.

Livsmiljö Gävle, Karl Blad, chef Gata park

Gavlefastigheter, Annie Larsson, tf. fastighetschef.

Gavlegårdarna, Stefan Kusbom, utemiljöchef

Gavle drift och service AB, Ola Falk, VD.

Gavle city, Daniel Swärd, verksamhetsansvarig

Projektsponsor. Gästrike återvinnare, Michael Wagner, kvalitetschef.

Projektleddning. Michael Wagner rekryterades som projektleddare och drev projektet 2016-2017. Vid årsskiftet 2017/2018 skedde ett projektleddarbyte och Karolina Pehrsson, tidigare kommunikatör och verksamhetsutvecklare på Gästrike återvinnare, tog vid. I samband med bytet blev AnnaCarin Söderhielm av som sponsor och rollen togs över av Michael Wagner.

Projektgrupp. Projektgruppen rekryterades ur de bolag och förvaltningar som i sin verksamhet, direkt eller indirekt, arbetar med nedskräpning inom Gävle kommun:

Malin Degermark, Samhällsbyggnad

Stefan Erixon, Samhällsbyggnad

Lars Hiller, Markbyggarna

Christer Göransson, Gavlegårdarna

Lennart Sundström och Anders Rollén, Kultur och fritid

Anette Noack, Kommunikatör Gästrike återvinnare

På grund av resursbrist utvecklades projektgruppen i maj 2017 efter beslut i styrgruppen.

Projektbeställning och projektplan ligger i projektmappen på O:

1.4 Krav och mål

Att minska och förebygga nedskräpning har sedan flera år varit ett utpekat prioriterat område i den nationella avfallsplanen. Våren 2017 kom Naturvårdsverket med nya föreskrifter (NFS 2017:2) och i samband med det skärptes kravet på kommunerna, från rekommendation till skallkrav:

4 § Avfallsplanen ska innehålla mål och åtgärder för att förebygga och begränsa nedskräpning.

Gävle kommuns nuvarande uppdrag om att minska och förebygga nedskräpning är dels formulerat i den gemensamma lokala avfallsplanen för Gävle, Ockelbo, Hofors, Sandviken och Älvkarleby, dels i det Miljöstrategiska programmet (MSP). Både den lokala avfallsplanen och det Miljöstrategiska programmet revideras 2019.

I den lokala avfallsplanen. Gävle har gemensam lokal avfallsplan med Ockelbo, Sandviken, Hofors och Älvkarleby, som sträcker sig till 2020. I den finns flera åtgärder kopplat till förebyggande av nedskräpning formulerade under det övergripande målet Ta tillvara avfall som resurs. Samtliga ska vara klara senast 2020 och samtliga har kommunen och Gästrikre återvinnare som gemensamt ansvariga. Exempel på åtgärder är:

- Åtgärd 20: "Klargöra roller, ansvar och finansiering för arbetet med att minska nedskräpning i kommunerna".
- Åtgärd 21: "Utarbeta en strategi för att minska nedskräpningen. I detta arbete identifiera och inventera problem relaterade till nedskräpning som grund för att skapa en åtgärdsplan för att minska nedskräpning".
- Åtgärd 22: "Genomföra utåtriktade aktiviteter mot nedskräpning".

I det Miljöstrategiska programmet. I det Miljöstrategiska programmet står, under målområde konsumtion och avfall, övergripande mål 3, delmål 2, att: "Gävle kommunkoncern ska bedriva kontinuerligt arbete som bidrar till minskad nedskräpning". Ansvarig är Tekniska nämnden och målet följs upp av följande indikatorer:

- Kommunkoncernen ska delta årligen i Håll Sverige Rents skräpplockardagar.
- Andel av kommuninvånare som engagerar sig i skräpplockardagar.
- Skräpmätning (Antal skräpföremål per 10 m²)

I MSP finns även följande mål, med stor relevans för arbetet med att förebygga nedskräpning: "Övergripande mål 1: Alla som bor och verkar i Gävle kommun ska kunna ta del av information och verktyg för att agera hållbart", delmål 1: "Alla elever ska ha kunskap och handlingskompetens, i förhållande till sin ålder, för att kunna agera hållbart". Följande indikator är relevant: "50% av alla kommunala skolor och förskolor ska vara Grön Flagga-certifierade eller motsvarande certifiering senast år 2020".

Projektet har matchat ovan mål och åtgärder och har under projektets gång ansvarat för att driva skräpplockardagar, samt genomföra skräpmätningar.

1.5 Metod

1.5.1 Baslinje - Naturvårdsverkets vägledning

Naturvårdsverket har i samarbete med Håll Sverige rent arbetat fram en vägledning och rekommendation för hur kommuner kan arbeta långsiktigt strategiskt med att förebygga nedskräpning. Denna rekommendation har på många sätt utgjort en baslinje för aktiviteter i projektet. Det är också denna rekommendation som till stor del speglas i index för Årets Håll Sverige rent kommun, Håll Sverige rents ranking för vilken kommun som arbetar bäst strategiskt med att förebygga nedskräpning. Utdrag ur Naturvårdsverkets rapport, samt en beskrivning av faktorer för ranking till Årets Håll Sverige rent kommun ligger med som bilagor. Rapporten finns här: <https://www.hsr.se/det-har-gor-vi/land/vagledning-kommuner>. Ett utdrag av sammanfattningen finns som bilaga.

1.5.2 Fokus –beteendeförändring

En betydande ambition och inriktning i projektet har varit att fokusera på långsiktig beteendeförändring och att ta avstamp i forskningsbaserade insikter och metoder för att forma arbetet. Projektledaren rekryterades till stor del baserat på lång erfarenhet och kunskap inom området beteendeförändring. Därtill upphandlades även beteendekonsulter till projektet; Beteendelabbet och Kenneth Nilsson, konsult från Beteendeanalysgruppen.

Viktiga metoder kopplat till beteendeförändring är att mäta och följa upp, att observera, fråga och förstå. Det är också viktigt att genomföra tester i specifika sammanhang, för att verkligen analysera och få insikt i det beteende som ska förändras. Det ställer krav på att sätta beteendet och människan i centrum, för att sedan samla relevanta aktörer runt problemformuleringen, vilket i sin tur ställer krav på samverkan och en helhetssyn. Därefter ställer det krav på flexibilitet och följsamhet. Ett viktigt förhållningssätt är att acceptera att det inte finns en standardlösning. Det kan snarare finnas "standardmetoder". Att fokusera på "huret" är en framgångsfaktor. Att i grunden förstå beteendet ger goda förutsättningar att kunna sätta in relevanta åtgärder.

1.5.3 Avgränsningar

Tidigt beslutades att projektet inte skulle omfatta klotter. Det beslutades även att områden för eventuella tester skulle vara ett t-format stråk Drottninggatan – Kungsgatan, samt Boulognerparken.

1.6 Genomförande, erfarenhet och resultat

Givet mål i Avfallsplanen och det Miljöstrategiska programmet, Naturvårdsverkets rekommendation och den tydliga inriktningen mot beteenden har projektet genomfört en rad aktiviteter. De presenteras kortfattat nedan. Några av aktiviteterna har tillhörande bilagor, med namn kopplade till aktivitet. Aktiviteter med bäring på index för Årets Håll Sverige rent kommun är markerade med *.

Kommunikation*. Att ha en tydlig kommunikationsplattform kring kommunens arbete med att förebygga nedskräpning är en del i rekommendationen från Naturvårdsverket. Projektet upprättade därför tidigt en egen webbsida, facebookside och ett instagramkonto.

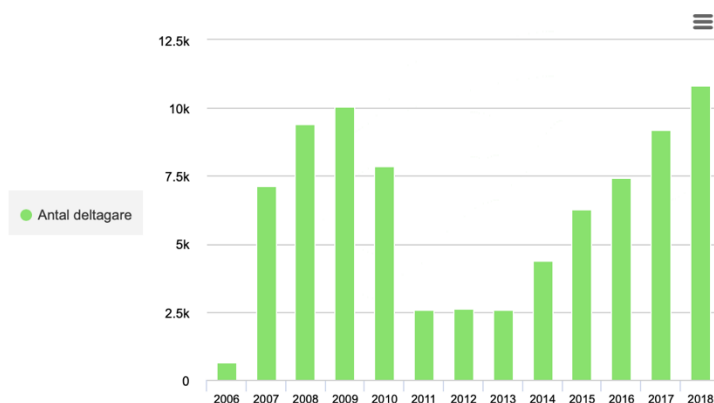
Framgångsfaktorer – att äga kommunikationskanalerna har möjliggjort för projektledaren att enkelt rekrytera deltagare till Vi håller Gävle rent, att enkelt och snabbt berätta om olika initiativ och tester som genomförts, att ta ett ledarskap och visa på olika sätt att *göra*, samt att dela goda exempel från omvärlden.

Utmaning – I samband med projektets avslut har webb och konton i sociala medier stängts ned. Det är vid projektets avslut inte klart hur implementeringen av kommunikations-uppdraget ser ut.

Vi håller Gävle rent*. Vi håller rent är Håll Sverige rents årliga skräpplockarkampanj med fokus på barn och unga. I Gävle heter kampanjen Vi håller Gävle rent och antalet deltagare i kampanjen är en indikator i MSP. Antalet deltagare är en kategori i Årets Håll Sverige rent kommun. Under projektets gång har antalet deltagare ökat årligen med nytt rekord på över 10 800 deltagare 2018, se tabell nedan. Dippen speglar år då det inte funnits en samordnare eller projekt som drivit kampanjen. Tabellen finns digitalt på <https://www.hsr.se/fakta/statistikportal/statistik-och-matresultat-fran-kommuner/statistik-fran-gavle>.

Framgångsfaktorer – En tydlig kontaktperson som driver och är ansvarig samordnare, egna kommunikationskanaler, nära samarbete med Gata park som uppdragsgivare, nära samarbetet med utbildning Gävle för rekrytering av deltagare, samarbete med Gästrikre återvinnare för utkörning av skräpplockarmaterial, samt insamling av skräppåsar. Tabellen på bilden nedan visar antalet deltagare i kampanjen i Gävle över tid. Trenden i deltagandet följer de år det funnits en utsedd samordnare.

Utmaningar – Tidskrävande, bygger på samverkan, finns vid projektets avslut inte en implementerad process för drift av kampanjen.

Grön flagg*. Barn och unga är en av de viktigaste målgrupperna i arbetet med att långsiktigt förebygga nedskräpning. Att som barn få möjlighet att prova på rätt beteende i grupp, på ett lekfullt sätt, för att sedan förstärka lärandet med att addera kunskap är en viktig metod i det strategiska arbetet. Det ger förutsättningar för att skapa en norm om att slänga rätt och plocka upp skräp som hamnat fel. I Gävle pågår ett aktivt strategiskt arbete med Lärande för hållbar utveckling. Ett viktigt ledord i det är handlingskompetens. Grön Flagg och skola för hållbar utveckling är två möjliga metoder för förskolor och skolor att driva ett strukturerat hållbarhetsarbete på. Arbetet är överlag en relevant del i att arbeta långsiktigt strategiskt förebyggande mot nedskräpning. Men, just Grön flagg är även en kategori i rankingen för Årets Håll Sverige rent kommun. Det innebär att uppdraget om att förebygga nedskräpning även omfattar att stödja skolan i arbetet med Grön flagg.

Projektet stöttade 2017 Lilla Sättra skolan i sitt arbete med Grön flagg med papperskorgar med barnens teckningar på. Det blev en del i att Lilla Sättra Skolan 2017 utnämndes till näst bästa Årets Grön flagg-skola och tilldelades hederspris av Håll Sverige rent med motiveringen:

"Lilla Sättras skolan tilldelas Grön flaggs hederspris för sitt fantastiska arbete mot nedskräpning i kommunen. I sann Håll Sverige Rent-anda har Lilla Sättras skolans elever ordnat fler papperskorgar till Sättra centrum och även använt tillfället att sprida kunskap om skräp. Eleverna har visat prov på idérikedom och handlingskraft och använt sig av demokratiska processer vilket är grundpelarna inom Grön Flagg".

Bildtext: Barn vid Lilla Sättra skolan visar papperskorgar med barnens budskap på.

Skolan nominerades till näst bästa Årets grön flagg-skola även 2018.

Förutom arbetet med Lilla Sättra skolan, så genomförde projektet, i samarbete med Utbildning Gävle, en större workshop med fritidspedagoger i Gävles fritidspedagognätverk. Allt för att sätta ljuset på utemiljön och länka upplevelse och medskapande till relevanta teman i Grön flagg. Resultatet av workshopen presenteras i bilagan Workshop fritidspedagoger.

Framgångsfaktorer – projektets budget möjliggjorde förverkligandet av barnens förslag om papperskorgar, nära samarbete med Utbildning Gävle.

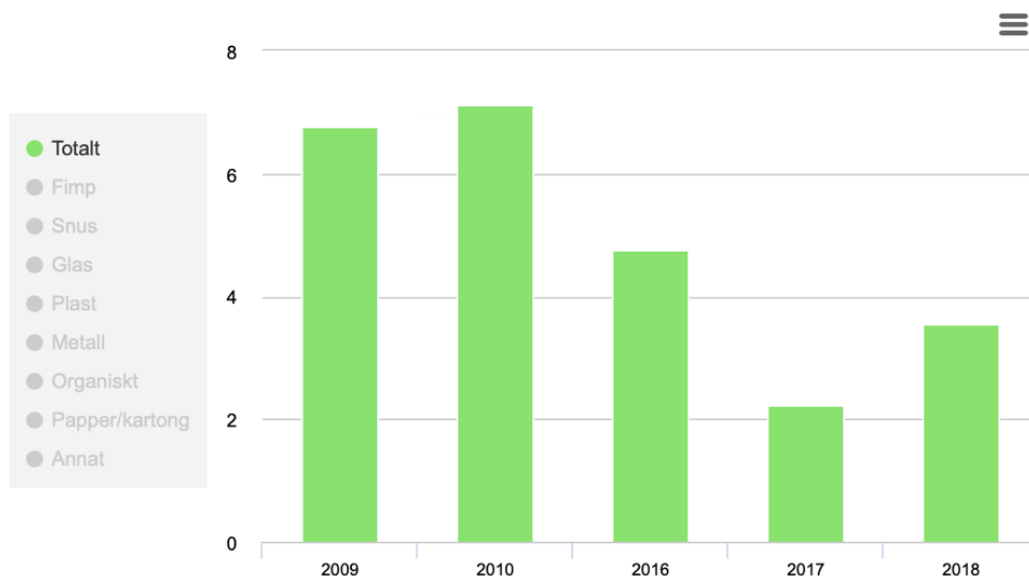
Utmaningar – Arbetet med Grön Flagg är en del av att förebygga nedskräpning och påverkar index för Årets Håll Sverige rent kommun. Men, det har idag inte en tydligt formulerad koppling till arbetet med att förebygga nedskräpning i budget eller mål eller uppföljning. Det ställer krav på en samordnare med helhetssyn.

Skräpmätning*. Att genomföra årliga skräpmätningar är ett sätt att följa upp utvecklingen över tid och rekommenderas av Naturvårdsverket. Andel skräp per kvadratmeter också en indikator i MSP, samt en kategori i index för Årets Håll Sverige rent kommun. Projektet har genomfört skräpmätningar 2016, 2017, 2018, enligt den metod Håll Sverige rent arbetat fram tillsammans med SCB. Mätningarna har skett i parkmiljö, respektive stadsmiljö. De två första åren i egen regi, sista året delegerades ansvar och genomförande till Livsmiljö Gata Park.

Tabellen nedan visar totala resultatet för skräpmätningarna i Gävle, de år som saknas är de år då det inte funnits en utsedd ansvarig samordnare. Det har inte funnits resurs att göra någon djupare analys kring varför mängden skräp halverats 2016 – 2017. Minskningen är inte tydligt kopplat till någon specifik åtgärd, förutom en höjd medvetenhet hos städpersonal om att mätningar skulle komma att ske. Det kan ha påverkat städningens utförande och medarbetarnas engagemang. Men, det är inte fastställt på något sätt. På Håll Sverige rents statistikportal finns tabellen i interaktivt format: <https://www.hsr.se/fakta/statistikportal/statistik-och-matresultat-fran-kommuner/statistik-fran-gavle>. Där finns även heatmaps som visar vilken typ av skräp som skräpet hittats vart. Resultatet av skräpmätningarna levereras i produkten skräpfacit. I bilagorna finns skräpfacit för 2018.

Framgångsfaktorer – Att projektet har varit en tydlig drivande part med budget för genomförande. Att använda standard från Håll Sverige rent och SCB.

Utmaningar – Att fortsatt säkra att mätningarna genomförs årligen, trots en total kostnad på ca 100 tkr. Att använda resultatet som gemensam grund för samverkan och förbättringar kräver tid och intresse för analys. Att säkra resurs för att vidga perspektivet och relatera mätningarna till andra mätningar som exempelvis Gävle citys flödesmätningar.

Attitydmätning*. Håll Sverige rent har tillsammans med SCB arbetat fram ett paket med tilläggsfrågor kopplade till nedskräpning, till SCB:s stora medborgarundersökning. 2017 säkrade projektet att paketet adderades även i Gävle och vi startade därmed en viktig och relevant mätserie. Tilläggsfrågorna som ställs är följande:

- Upplever du att nedskräpningen i din kommun är ett problem?
- Var tycker du att det är skräpigt?
- Hur upplever du att nedskräpningen har varit i din kommun det senaste året?
- Händer det att du skräpar ner?
- Vad är orsaken till att du skräpar ner?
- Tycker du att din kommun behöver göra mer för att minska nedskräpningen?

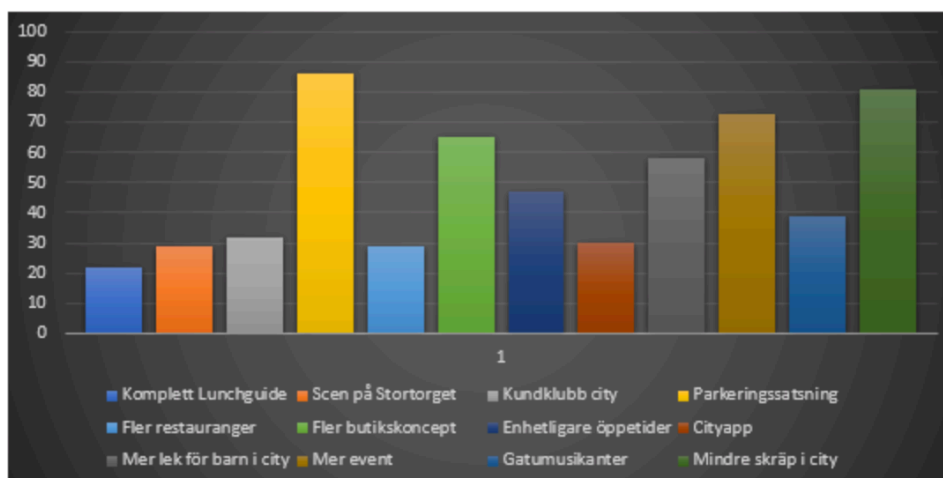
Projektet har inte haft resurs att analysera resultatet från 2017, men det finns tillgängligt för alla och ger intressant data. Att mäta och följa upp invånarnas attityder är en faktor i Årets Håll Sverige rent kommun. 2018 genomfördes ingen medborgarundersökning i Gävle. Istället fick en adhoc undersökning genomförd av Gävle city utgöra attitydundersökning för 2018 och i all sin enkelhet belysa efterfrågan på åtgärder inom nedskräpning (se bild).

Framgångsfaktor: Det är väsentligt att någon efterfrågar att paketet ska adderas och att det ligger med i budget. Det är också en framgångsfaktor att genomförandet sker i samband med den större medborgarundersökningen och drivs av resurs på Styr och stöd. Relaterat till adhoc undersökningen i city, så är det en framgångsfaktor att insikter sprids. Denna gång skedde det naturligt genom att Gävle city var representerade i projektets styrgrupp.

Utmaningar: Att säkra kontinuitet i mätserien. Att ta del av resultatet och använda det som underlag för fortsatta satsningar.

Vad ska vi satsa på?

(Välj 3 saker som du helst skulle se förverkligades.)

Alla svaranden

Uppföljning kostnader*. Att arbeta med uppföljning är också en av Naturvårdsverkets rekommendationer. Att följa upp kostnader för nedskräpning är en av kategorierna i index för Årets Håll Sverige rent kommun. Under 2017 medverkade projektet i att tillsammans med Håll Sverige rent och flera andra kommuner gemensamt arbeta fram en rekommenderad standard för kommuner i uppföljning av kostnader. I arbetet diskuterades bland annat skillnaderna mellan direkta, indirekta och förebyggande kostnader. Diskussionerna mynnade ut i att direkta kostnader är t.ex. personalkostnader för skräpplockning, medan indirekta kostnader mer handlar om sådant som negativ inverkan på turism och handel, klotter och olyckor. Kostnader för förebyggande åtgärder såsom kampanjer, kommunikation och uppföljning kan vara en egen kategori som redovisas vid sidan av de direkta kostnaderna. Gruppen enades om att i denna första rekommendation fokusera på direkta kostnader i ett första steg, men att det är naturligtvis bra att även redovisa de förebyggande kostnaderna så att de två posterna kan jämföras.

2018 följde projektet upp kostnader, enligt rekommendationen, från Gavlefastigheter, Livsmiljö Gata park, Kultur och fritid samt Gavlegårdarna. Tillsammans landade de redovisade direkta kostnaderna för 2018 på 18 877 496 kr. Rekommendation samt en uppställning av kostnader från respektive verksamhet, för 2018 finns i bilaga Uppföljning kostnader.

Framgångsfaktorer – De aktörer som redovisat kostnader har alla haft en relation till projektet.

Utmaningar – Säkra kontinuitet i uppföljningen. Rekommendationen är dels trubbig, dels omfattar den inte förebyggande arbete. Det finns också risk att ett stort fokus på att minska kostnaden begränsar möjligheten att städa effektivare/mer, vilket behöver belysas eftersom forskning visar (se kapitel 3) att städning är ett viktigt instrument i att förebygga nedskräpning.

Sammanställning kostnader för nedskräpning, uppföljning genomförd oktober 2018.

SHB gata park	12 202 000
Gavlefastigheter/GDSAB	955 300
Gavlegårdarna	5 047 895
Kultur och fritid	672 300
Totalt:	18 877 495 kr

Test – Fältstudie papperskorgar. En viktig del i att arbeta med beteendeförändring är testa olika metoder i olika miljöer, för att sedan analysera och förstå det beteende som behöver förändras eller förstärkas. Projektet har i ett samarbete med Noah Linde på Högskolan i Gävle, Avdelning Miljöpsykologi och genomförde tillsammans med Noah Linde genomfört ett fältexperiment för att undersöka om foliering/färg på papperskorgar påverkar nedskräpning. I testet användes tre olika typer av foliering/färg – grå, orange och med barnens teckningar på. Resultatet visar att de orangea fick mest skräp i sig, de med teckningar fick signifikant minst, vilket kan vara ett tecken på att avkodningen papperskorg blev för komplex. En djupare analys av resultatet återstår att göra. Rapporten för testet redovisas i bilagan Fältstudie papperskorgar.

Framgångsfaktorer – samarbete med Högskolan i Gävle, tillgång till att utföra testet på stortorget.

Utmaningar – att lära av resultatet och sprida insikt i kommunkoncernen. Att ställa en förebyggande av nedskräpning genom tydlig signalfärg på papperskorgar, i relation till stadens designprogram och övergripande estetik.

Bildtext: Bilderna visar de två folieringar som testades tillsammans med original grå. Orange fick mest skräp, teckningar signifikant minst. Läs mer i bilaga Fältstudie papperskorgar.

Test – pratande papperskorgar. Nudging är en metod för att intuitivt ”knuffa” beteendet i rätt riktning. Ett exempel på nudging kan vara att göra papperskorgar roliga och attraktiva. I samband med nationaldagsfirandet 2017 genomförde projektet ett test med pratande papperskorgar i Boulognern. Det fungerade bra, men det var bara ett tillfälligt försök.

Framgångsfaktor – samarbete med Livsmiljö Gata park samt upphandlad leverantör för ljudteknik. Budget att genomföra test.

Utmaning – att bygga kompetens, flexibilitet och intresse för att testa olika typer av metoder för nudging i kommunkoncernen.

Test – Prototypförslag från designstudenter. Forskning visar att ca 80 % av den marina nedskräpningen kommer från källor på land. Samtidigt är närhet till vattendrag en betydande faktor i en god livsmiljö och en attraktiv destination. Det ställer krav på medvetet innovativt arbete kring nedskräpning. I ett samarbete med Högskolan i Gävle fick studenter på Industridesignprogrammet utmaningen att söka lösningar och skapa prototyper med syftet att minska nedskräpning i Gävle. Ett av förslagen har tydlig bäring på marin nedskräpning kopplat till centrum och Gavleån. Studenterna formulerade sin vision så här: *”Denna produkt som vi presenterar ser vi som ett steg mot ett hållbarare Gävle och Sverige. Genom att förhindra att mer skräp kommer ut till våra hav, upplysa ett relativt osynligt problem, tillföra något extra till stadsrummet samt ge mervärde till Gävle som stad är denna lösning ett självklart komplement till de tänkta bryggorna i Gavleån. Lösningen kan ses både som en funktion för att städa upp i Gavleån och som ett konstverk i marknadsföringssyfte för Gävle, vilket gör den till en långsiktig miljömässig investering för en mer hållbar framtid”*. Förslaget presenteras i bilagan prototypförslag från designstudenter. Övriga förslag finns i projektmappen på O:

Framgångsfaktorer – samverka för att hitta innovativa lösningar på reella problem i staden.

Utmaningar – att hitta mottagare och skapa utrymme för att testa prototyper i verklig miljö. Samtidigt kan test av prototyp bli ett positivt uttryck och en tydlig och konkret kommunikation som kommunicerar ett innovativt och handlingskraftigt Gävle.

Bildtext: Prototypförslag från designstudenter vid Industriprogrammet i Gävle.

Test – Workshop fältpersonal. Beteendelabbet är en av de konsultfirmor som upphandlades som stöd till projektet. De fick i uppdrag att göra djupintervjuer med städpersonal, för att lyfta erfarenheter och insikter från "fältet". Facilitatorerna gjorde bland annat reflektioner att det "kan vara en god idé att samordna en plattform för olika aktörer att mötas, då det verkar finnas en uttalad otydlighet aktörer emellan, att det behövs en kultur för daglig återkoppling och feedback samt ett metodiskt rapporteringssystem för att rapportera fel och begära förstärkning". Rapporten från workshopen presenteras i sin helhet i bilagan workshop städpersonal.

Framgångsfaktorer – Intresse för och tid till att ta del av alla de erfarenheter som finns om beteende, stråk och mönster från de som dagligen gör jobbet att städa.
Utmaningar – Att kontinuerligt hämta insikt från "fältet" som underlag för justeringar i den ordinarie verksamheten. Att ge återkoppling och uppföljning kring hur bidraget från "fältet" tagits vidare och vilka åtgärder som genomförs med koppling till det.

Bildtext: Städpersonal som städar stortorget en tidig morgon i maj.

Test – Skissförslag från Beteendelabbet. Beteendelabbet fick i uppdrag att ta fram ett skissförslag på design för att minska nedskräpning på stortorget i Gävle. Kamouflerade papperskorgar, placerade långt ifrån "hängtor" och avsaknad av positiv återkoppling var några hinder som uppmärksammades. Vilket också bidrog till att nyckelord som tydlighet, enkelhet och tillgänglighet var en bärande grund i skissförslaget. Rapporten i sin helhet finns i bilaga Skissförslag från Beteendelabbet.

Framgångsfaktorer – Beteendevetenskaplig metod med bland annat fältbesök för att ta fram relevanta lösningar.
Utmaningar – Att sprida insikter från skissförslag och skapa utrymme att testa och följa upp prototyper. Ställer krav på både vilja och resurs för att kunna testa.

Nätverk och samverkan. Att kommunens samordnare får tillgång till relevanta sammanhang, möten och nätverk är en viktig del i att arbeta övergripande med att förebygga nedskräpning. Under projektet har projektledaren på många sätt varit representant för Gävles arbete i att arbeta med frågor om nedskräpning och deltagit ibland annat Hållbart näringsliv Gävle, nätverksträffar för Hållbara event, Håll Sverige rents nätverksträffar, Håll Sverige rents årliga konferens samt berättat om Gävles arbete vid både nationella och internationella studiebesök, bland annat från Södertälje och Brasilien. Under projektet har projektledaren även deltagit vid en samverksansträff med FTI, Gästrikre återvinnare och representanter från flera enheter på Livsmiljö Gävle. Återvinningsstationer är en stor källa till läckage av plast och i diskussionen lyftes bland annat möjlighet att ställa krav i samband med bygglovsansökan. Inga beslut fattades.

Framgångsfaktorer – Tydligt utsedd representant.

Utmaningar – Vid projektets avslut saknas en sådan representant.

Plogga och andra goda samarbeten. Under projektets gång har projektledaren även ingått i olika utvecklingsaktiviteter och projekt. Bland annat utvecklingen av felanmälan på webben som IT-enheten drev under projektets första år. Projektledaren var även aktiv vid framtagande av rekommendation för uppföljning av kostnader tillsammans med andra kommuner under ledning av Håll Sverige rent.

Ett annat bra exempel på samarbete är även arrangemanget av Plogga på Gavlehov i samband med Vi håller Gävle rent 2018. Plogga – att jogga och plocka skräp – är ett svenskt initiativ grundat av Erik Ahlström. Snabbt har Plogga spridit sig globalt via sociala medier och ledande internationella medier har rapporterat om Plogga som den nya fitness och eko-trenden. Projektet bjöd in Erik Ahlström till Gävle för att föreläsa och köra ett Plogga event. Medarrangörer och samarbetspartners var Kultur- och fritid, Gästrikre återvinnare, Mitt media samt Friskis och Svettis.

Framgångsfaktorer – Gränsöverskridande samarbete. Budget att stödja initiativ med. Grunda samarbeten i forskningsbaserade insikter om beteendeförändring.

Utmaningar – det behövs ansvar, mandag, budget för att genomföra goda idéer.

Studiebesök i Borås. Borås har utsetts till årets Håll Sverige rent kommun 4 år i rad! För att lära av deras arbetet åkte projektledaren, tillsammans med konsult Kenneth Nilsson, dit på ett studiebesök våren 2018. Tydliga framgångsfaktorer är långsiktighet – arbetet har pågått sedan 2012, politisk förankring, kontinuitet i mätning och uppföljning, en tydligt utsedd samordnare som är ledare för ett operativt, självständigt, team bestående av deltagare från bland annat folkhälsoenheten, cityföreningen, avfallsbolaget, fastighetsbolag, kommunikationsenheten och räddningstjänsten. Och kanske viktigast av allt - ett eget brinn – rankingen är inte målet, det är bara en effekt, ett stort engagemang hos deltagarna, gemenskap och en tydlig idé och känsla om att arbetet är betydelsefullt och gör skillnad.

Framgångsfaktorer – att lära av andra, att sätta prestationsmål före resultatmål.
Utmaningar – att hitta sin egen väg, anpassad för Gävle. Att lyckas engagera rätt medlemmar till ett operativt team, med utrymme att verkställa i linjen.

Samarbete med Kenneth Nilsson, Beteendeanalysgruppen. En stor satsning i projektet har varit att samarbeta med Kenneth Nilsson, konsult från Beteendeanalysgruppen. Uppdraget har varit tudelat – att dels hämta insikter från forskning som kan ligga till grund för hur Gävle ska arbeta, dels att genom flera workshops undersöka om det finns ett upplevt behov en samordnande part för att driva det långsiktiga arbetet. Resultatet från Kenneth presenteras i sin helhet i bilagan Rapport Kenneth Nilsson, "Att påverka beteenden för minskad nedskräpning och renare stad – underlag för handlingsplan".

Framgångsfaktorer – Nära samarbete mellan projektledaren och konsult. Tillgång till evidensinfluerad kunskap genom konsultens tillgång till forskningsdatabaser.
Utmaningar – att sprida och etablera de rekommendationer som framkommer i rapporten.

1.7 Reflektioner

Goda erfarenheter. Under projektets gång har projektledaren axlat rollen som samordnare och drivande part. Projektledaren har upparbetat en helhetssyn och gränsöverskridande samarbeten. Det tydligt utpekade uppdraget har på många sätt varit en framgångsfaktor. I sin grund har det förenklats att driva fram ett arbete som mappat upp till Naturvårdsverkets rekommendation. Det har också förenklats kontakten med Håll Sverige rent och projektledaren har i flera sammanhang blivit en tydlig representant Gävles arbete med att förebygga nedskräpning. Det har även varit en framgångsfaktor bland annat vid genomförande av aktiviteter som Vi håller Gävle rent. Att projektet haft en tydlig avsändare i sociala medier och egen webbsida har förenklats snabba beslut och kampanjkommunikation. Projektet har även haft en egen budget, vilket skapat utrymme för initiativ. Det bidrog bland annat till att kunna stödja med papperskorgar med bilder på till Lilla Sättra skolans arbete med Grön Flagga. Vilket i sin tur resulterade i att Lilla Sättra skolan utnämndes till näst bästa Årets Grön flagg-skola 2017 och tilldelades hederspris av Håll Sverige rent.

Utmaningar och hinder. Men, det faktum att projektledaren varit en del av ett projekt och inte den ordinarie verksamheten har också varit ett stort hinder. Ett exempel är att projektledaren inte haft någon fysisk tillhörighet i centrum eller access till Gävle kommuns lokaler. Det har i sin tur till viss del medfört att en representant för "skräpfrågan" saknats i huset och perspektiven kopplade till nedskräpning har inte varit en del av diskussionen i den ordinarie verksamheten. En konsekvens har blivit låg kännedom om projektet internt och en bristande insyn, såväl som helhetssyn. En annan utmaning har varit att projektet haft oklar prioritet i verksamheterna och det har varit svårt att få tillgång till resurser i linjen. Det har varit en stor begränsning och även själva anledningen till att projektgruppen upplöstes efter ett beslut i styrgruppen i maj 2017. Kapaciteten i projektets genomförande har därefter varit avhängigt projektledaren, styrgrupp och samarbete med Gästrikre återvinnare, Utbildning Gävle och Kultur och fritid, exempelvis i samband med Vi håller Gävle rent.

Oklar fortsättning. En viktig ambition i projektet Håll Gävle rent har varit att etablera och implementera organisation, arbetssätt och metoder. Allt för att säkerställa att det som arbetats fram under projektet, skulle kunna fortgå i den ordinarie verksamheten, samt skapa förutsättningar för att Gävle ska nå framgång i att arbeta med förebyggande av nedskräpning. Men, projektet har inte nått den ambitionen. Vi har inte lyckats klargöra eller förankra, vart i den kommunala verksamheten som en samordnare med ansvar, mandat och budget bör vara placerad för att få den legitimitet och det utrymme som krävs. Det återstår därmed att säkra upp hur Gävle kommuns fortsatta arbete med att förebygga nedskräpning ska bedrivas.

1.8 Nedskräpning – en relevant fråga.

Under tiden för projektet, så har frågan om nedskräpning fått ett allt större genomslag i omvärlden och i media. Marin nedskräpning och vårt användande av plastprodukter är en het fråga. EU har under 2018 drivit fram förslaget om att förbjuda engångsplast år 2021. ”– Det är unikt att det har gått så fort att få fram helt ny lagstiftning för hela EU. Jag är övertygad om att det beror på att det finns ett stort tryck från allmänheten i alla

medlemsländer”, säger miljöminister Karolina Skog (MP) till SVT Nyheter den 19 december 2018 (<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sa-blir-eu-s-forbud-mot-plastprodukter>). Karolina Skog medverkade även under Håll Sverige rent's årliga konferens (se bild) som inledande talare och avslutade då sitt framträdande med att betona att det finns momentum i frågan - nu är tid att agera!

1.9 Gävle 2:a i Årets Håll Sverige rent kommun!

Håll Sverige rent rankar varje år de kommuner i Sverige, som jobbar bäst med att förebygga nedskräpning i index för Årets Håll Sverige rent kommun. Gävle har klättrat snabbt under projektiden från insteg 2016 till en tredje plats 2017, följt av en fin andra plats 2018! Index för rankingen speglar på många sätt Naturvårdsverkets rekommendation. Vilka faktorer som utgör grunden för index beskrivs i bilagan Årets Håll Sverige rent kommun. I bilagan redovisas också ett nuläge per faktor vid projektets avslut. Att projektet medvetet arbetat med rekommendationen som baslinje har varit en starkt bidragande faktor till att Gävle nu ligger i topp. Nu gäller det att hålla i arbetet!

Bildtext: Joachim Brodal och Stefan Hållberg, Håll Sverige rent, gratulerar Bodil Dürebrandt, Hållbarhetsutvecklare och Karolina Pehrsson, projektledare Håll Gävle rent till Gävles 2:a plats i Årets Håll Sverige rent kommun.

1.10 Leveransobjekt

Leveransobjektet för projektet är en rapport. Ett återkommande önskemål har varit att rapporten ska verka som en framåtsyftande handlingsplan för att svara på den retoriska frågan "hur kan Gävle nå framgång i att långsiktigt förebygga nedskräpning?". Svaret på frågan presenteras genom att nedan redogöra för forskningsbaserade insikter och metoder, för att därefter ge förslag på hur:et för det fortsatta arbetet, för att efter det belysa betydelsen av samverkan och slutligen lyfta fram det goda arbete som redan pågår. Därefter sammanfattar vi och ger förslag på ett nästa steg. I bilagan Handlingsplan för att minska och förebygga nedskräpning i Gävle, finns en sammanfattning och förslag på åtgärder för att driva arbetet vidare.

2 Hur kan Gävle nå *framgång* i att långsiktigt förebygga nedskräpning?

3 Forskningen ger insikter och metoder

Kenneth Nilsson, konsult Beteendeanalysgruppen fick under 2018 uppdraget att göra en genomlysning i relevanta databaser för att fånga upp evidensinformerad kunskap kring beteendeförändring med koppling till nedskräpning. Nedan följer ett utdrag ur Kenneths rapport (rubrik 3.1 till och med 3.4.4). Rapporten inklusive källförteckning finns i sin helhet som bilaga.

3.1 Kunskapsöversikter

Naturvårdsverket har nyligen publicerat rapporten "Beteenden bakom nedskräpning" som i en bilaga innehåller en relativt uttömmande litteraturgenomgång (på engelska) av området beteendepåverkan och nedskräpning (Naturvårdsverket, 2018). Genomgången tar upp forskningsrapporter med varierande inriktning men också varierande kvalitet eller angelägenhetsgrad. Den intresserade hänvisas dit för att ta del av sammanställningen och referenslistor.

Andra översikter och sammanställningar finns också, vetenskapliga (bl a Shukor et al, 2012 och Almosa et al., 2017), populärvetenskapliga (t ex Yoeli et al., 2017) eller i textböcker i miljöpsykologi (bl a Steg & Groot, 2019) eller i kommunikation (Klöckner, 2015), alla lämpliga att vända sig till för den intresserade. Att ständigt besitta uppdaterad och relevant kunskap om hela området nedskräpning är en krävande uppgift, att ha ständigt uppdaterad kunskap om beteendepåverkan i stort är tyvärr omöjligt, därtill är området för stort.

Här följer några aspekter på beteenden och nedskräpning i urval. Urvalet har gjorts mot bakgrund av frågor som väckts i samband med workshops och presentationer inom ramen för projektet samt önskemål om en sammanställning från projektledare. De vetenskapligt fynd som presenteras kan utgöra en guide och vara en källa till inspiration när arbetet mot nedskräpning utformas.

3.2 Nedskräpning och social hållbarhet

Nedskräpning är självklart miljöfråga men ett antal studier och förändringsprojekt har visat på samband med faktorer som rör trygghet, brottslighet, trivsel och ekonomi. Det gör att nedskräpning också är en social fråga.

'Broken Windows-teorin'. Ofta nämns teorin om 'Broken Windows' (Wilson & Kelling, 1982) när sambandet mellan nedskräpning och social hållbarhet diskuteras. En typisk hänvisning brukar vara till tillämpningen i New York City och den "noll-tolerans" som infördes där under 1990-talet i syfte att göra staden

tryggare och renare. En bakomliggande idé i teorin är att allvarliga brott är ändpunkten i en kedja av händelser som startar med miljömässig oordning. Här följer förstås inte en fullständig genomgång av teorin "Broken Windows" och graden av empirisk stöd teorin har eller tolkningar. En sammanställning att läsa finns bl a här: <https://cebc.org/evidence-based-policing/what-works-in-policing/research-evidence-review/broken-windows-policing/>. Men för att visa på sambandet mellan nedskräpning och sociala frågor görs här en beskrivning av resultaten från en serie fältstudier (Keizer et al., 2008).

I en serie fältstudier undersöktes sambanden mellan bland annat nedskräpning och klotter. Resultaten visar, i korthet, att oordning sprider sig, från nedskräpning till anti-sociala beteenden och att utvecklingen mot oordning går att förutsäga.

Om t ex en yta är nedskräpad så ökar sannolikheten för ytterligare skräp och även för klotter och småbrottslighet. Den slutsats som kan dras är att det är viktigt att städa, göra rent, laga och reparera (när det gäller slutsatserna om sambandet med småbrottslighet så finns vissa metodologiska invändningar, se Wichert & Bakker, 2014).

Bildtext: Bilden illustrerar samband mellan klotter, skadegörelse och nedskräpning

Trygghet och nedskräpning. Det är värt att notera att det utöver den faktiska kopplingen mellan t ex nedskräpning och skadegörelse också finns en upplevd otrygghet som påverkar. Beskrivningar av sk "signalbrott" innebär att upplevd otrygghet är oförändrad trots minskning av brottslighet i absoluta tal.

Förekomster av nedskräpning, klotter och högljudda ungdomar skapar en känsla av otrygghet. Den otryggheten gör i sin tur att människor som skulle kunna ha haft en dämpande inverkan drar sig undan. Det lämnar utrymme för en andra våg av ytterligare oordning där anti-sociala beteenden får fäste i en ond spiral (Innes, 2014; Innes et al., 2009).

"Overall litter is also a powerful proxy signal that is associated in the minds of residents with social decline, increased sense of threat, anger and fear. It is therefore suggested that if assertive and effective measures were taken to address the litter problem, this would have a significant impact on the perception of insecurity across the city." (Innes et al: 2009, p110).

Medvetenheten om sambandet mellan nedskräpning och sociala frågor är central. Den motiverar varför det är viktigt att få med olika intressenter och aktörer och att dessa samverkar i arbetet för miljömässig och social hållbarhet.

3.3 Att förstå och påverka beteenden

Naturen skräpas inte ned med automatik utan det är människan som med olika grader av medvetenhet med sitt beteende lämnar avfall på platser där det inte hör hemma och där det gör skada. Det krävs ett beteende för att skräpa ned och det krävs ett beteende för att se till att avfall hamnar på en korrekt plats, t ex soptunna. Detta kan tyckas självklart och kanske är det. Mindre självklart är de olika metoder och procedurer som kan användas i samhället för att påverka beteenden i riktning mot minskad nedskräpning.

Ett övergripande sätt att minska nedskräpning vore att se till att skräp aldrig blir aktuellt. Det skulle kunna ske genom att i grunden förändra samhällets sätt att hantera förpackningar, rester och överblivna produkter. I viss mån pågår förstås försök att påverka i den riktningen, t ex genom att sätta ett pris på plastkassar i butiker och om kunder får frågor om de verkligen behöver en kasse till sina varor så minskar förekomsten av plastkassar som fel använda kan leda till nedskräpning.

3.4 Metoder

Det finns flera perspektiv på detta med att förstå och påverka de beteenden som bidrar till nedskräpning. I stora drag kan beteenden påverkas med dessa huvudsakliga kategorier av påverkan, som kan kombineras på olika sätt:

1. **Att arrangera omgivningen** på ett sätt som leder till rätt beteenden. Omgivning är både fysisk miljö och sociala sammanhang, t ex att erbjuda papperskorgar, sätta upp skyltar med instruktioner eller använda förebilder.
2. **Att ge konsekvenser på beteenden** som t ex uppmuntran eller böter, t ex att visa uppskattning när barn lägger skräp på rätt ställe eller att se till att lagföra personer som skräpat ner
3. **Att göra regler och normer** som pekar i riktning mot att nedskräpning är olämplig **tydliga**, t ex att se till att ytor hålls rena, för rena ytor har visat sig kunna förebygga nedskräpning
4. **Att informera** om nedskräpning i syfte att påverka attityder, t ex att öka medvetenheten om att cigarettfimpar har en negativ påverkan på djur och natur

Gemensamt för många effektiva metoder är att de tillämpar ”signaler” med låg amplitud, t ex att förändra skriva budskap, att medvetet förändra skyltning eller att systematiskt studera de goda effekter som publik städning kan få. Men även sådant som betydelsen av att skapa situationer där människor utgör en positiv förbild för att etablera och vidmakthålla normer (som i sin tur påverkar beteenden) förekommer.

Populärt har dessa metoder under senare tid kommit att samlas under paraplybegreppet ”nudging”. Nudging innebär att medborgare vänligt knuffas i rätt riktning utan tvång eller sanktioner. Effekterna har väckt medial uppmärksamhet,

med draghjälp från experimentell forskning (t ex Cialdini, se www.influenceatwork.com), USA-presidenter (Obama), stöd för implementering från regeringsnivå (Storbritannien) och Riksbankens pris i ekonomi till Alfreds Nobels minne (forskaren Richard Thaler fick priset 2017).

Förutom dessa nudging-metoder vars grund främst hämtats från de vetenskapliga disciplinerna socialpsykologi och beteendekonomi finns också en samling metoder baserade på beteendeanalys (Lehman & Geller, 2004). De senare har sin utgångspunkt i att människans beteenden kan påverkas direkt via signaler i situationen och genom de konsekvenser som följer på beteenden. Gemensamt för samtliga perspektiv är att de är angelägna om att via mätningar detektera och värdera resultat för att utveckla metoderna.

3.4.1 Att arrangera omgivningen.

Prompts. Signaler i omgivningen, sk 'prompts', t ex av typen "gör så här..." kan aktivera beteenden. Den här typ av metodik är bäst lämpad för beteenden som är enkla att utföra, tydligt definierade och när budskapet kommer nära beteendet i tid. I regel kan användandet av prompts göras till låga kostnader.

Papperskorgar. Hur papperskorgar är utformade påverkar användning (Geller et al., 1980). Den kanske gestaltningsmässigt attraktiva tanken om att papperskorgar färgmässigt ska smälta in i omgivningen har tyvärr en negativ effekt på nedskräpning. Bättre är att papperskorgarna syns tydligt och att de är många. För den fysiska omgivningen finns också annat fynd som pekar på betydelsen av närhet till sopkärl. En papperskorg som finns nära individen minskar risken för nedskräpning (t ex Schultz, et al., 2013).

Lätt att göra rätt. Om platsen är ren så minskar risken för nedskräpning, men med ökad mängd skräp ökar också risken för ytterligare nedskräpning (t ex Keizer, et al., 2008, se ovan). Beteendet att lägga avfall rätt är förenat med en relativt högre "kostnad" än att ta sig till en papperskorg. Nedskräpning ökar också för att det ofta saknas en negativ konsekvens av det felaktiga beteendet (låg risk för upptäckt, låg risk för böter) och det finns en tillfällig positiv effekt av att i stunden kunna bli av med sitt skräp (se även nedan avsnittet om konsekvenser). Utifrån den här vetenskapen så behöver fysiska miljöer formges så att det blir "lätt att göra rätt", t ex genom att papperskorgar görs synliga, finns i tillräcklig mängd och längs de stråk där människor passerar.

Dynamisk städning. Hur ren eller nedskräpad en plats tillåts bli påverkar beteenden. I en studie räknades en punkt fram där det tippar över ('tipping point'), dvs där nedskräpning tar ökar brant utifrån ett icke-linjärt samband utifrån hur mycket skräp som finns på en plats (Rangoni & Jager, 2017). Det är alltså inte endast att mer skräp ökar risken utan vid en viss mängd skräp ökar risken betydligt för ytterligare nedskräpning mot förfall. Överfört till praktiska sammanhang så visar detta (givet att resultaten håller för fortsatt prövning) på betydelsen av att mängden sopkärl/papperskorgar är övertänt och att platser och ytor skräpmässigt måste hållas efter. En beräkning gjordes också där ekonomiska variabler togs och

det visar att "dynamisk" städning som sker med syftet att hålla en plats skräpmässigt ren under en beräknad 'tipping point' lönar sig, både ekonomiskt och miljömässigt (aa). Detta trots att den inledande kostnaden med fler städare vid ett visst givet tillfälle är högre.

Budskap på skyltar. Några studier har visat att skyltar kan påverka i både positiv och negativ riktning beroende på hur platsen ser ut i andra aspekter (Keizer, et al., 2008; Reiter & Samuel, 1980). Om det på en plats finns en förbudsskylt mot nedskräpning men skräp får ligga kvar under tid ökar risken för ökad nedskräpning jämfört med en plats med samma skräpmängd men utan skylt. Det kan också vara viktigt att vara medveten om hur budskap formuleras. För "hårda budskap" ("våga inte skräpa ner här") har visat sig kunna leda till bakslag, motstånd och till och med ökad nedskräpning (Geller et al., 1980). Själva förekomsten av skyltar har visat sig problematiskt, i ett naturreservat visade sig t ex förekomsten av en förbudsskylt (mot bortforslande av material) leda till en mer negativ effekt jämfört med när en skylt saknades (Cialdini, et al., 2003).

Modeller och förebilder. Modeller och förebilder innebär att en persons beteende visas upp i syfte att vara en förebild och att få andra att ta efter – i verkliga situationer eller på film. Det är dock väsentligt att vara övertänkt kring vem och vilka som används som modeller och vilka beteenden som modellen ska uppvisa. En modells beteende och sammanhang har betydelse för effekten på nedskräpning (se nedan om sociala normer). Skräpplockadagar innebär en både tydlig exponering för att se hur personer plockar någon annans skräp och att en person själv medverkar och plockar skräp. Det första gör den medverkande till en bra förebild och det andra innebär att personen som plockar skräp gör ett åtagande om att hantera skräp på rätt sätt vilket påverkar personens beteende i framtiden. Att t ex engagera barn i skräpplockaraktiviteter kan vara en investering för lång tid framöver.

3.4.2 Ge konsekvenser.

Pålitliga konsekvenser nära i tid. De konsekvenser som vanligen används är olika typer av belöningar och återkoppling (feedback). *Generellt kan sägas att konsekvenser som kommer i tiden nära beteenden och med säkerhet, så att den person som beter sig inte behöver gissa eller vänta på konsekvensen, har större påverkan på framtida beteenden.* Konsekvenser som är positiva för individen påverkar beteenden men utöver det även villigheten att göra extra och positiva ansträngningar. Negativa konsekvenser kan också trycka tillbaka oönskade beteenden men har risken att motreaktioner kan uppstå.

Det ska vara lätt att göra rätt. Att ge belöningar för miljöbeteenden var en vanlig procedur i den forskning som genomfördes i USA och publicerades under 1970-talet. Ett dilemma som rapporteras är att beteenden påverkas i önskad riktning men återgår till nivån före belöningen så snart belöningen upphör. Att försöka förstå vilka händelser som kan utgöra belöningar (utöver pengar, leksaker, biobiljetter och rabattkuponger, som i forskningen) är inte helt enkelt. Möjligen genom att studera vilka konsekvenser som naturligt kan uppstå som en följd av miljöbeteenden går det att komma åt dessa faktorer. Det ska vara lätt att göra rätt.

Som nämndes ovan, om det innebär ett besvär att ta sitt skräp till en papperskorg minskar sannolikheten för att skräpet hamnar rätt.

Fokus på det sociala sammanhanget. Det finns goda anledningar att använda konsekvenser för att få fram prosociala beteenden. Mot bakgrund av forskningen (se nedan) om sociala normer så finns antagligen effektiva konsekvenserna inom det sociala området, att vara följsam och passa in i det sociala sammanhanget är ofta en central del för människan och kan alltså ses som en typ av konsekvens.

Återkoppling på beteende, framför resultat. Återkoppling genom att informera om effekten av miljömässiga beteenden skulle teoretiskt sett vara en effektiv metod för att påverka beteenden (Dixon, et al. 1992). T ex har man visat att återvinning kan öka genom att återkoppla frekvensen återvunnet material under en viss tidsperiod. När det gäller nedskräpning har resultaten varit varierande. Den återkoppling som ges presenteras i regel långt efter att beteendet har förekommit, utgår från resultatet av beteenden (observerat skräp) snarare än på själva nedskräpningsbeteendet och sker med osäkerhet (kanske kommer, kanske inte). Sammantaget ger detta en svag påverkan på beteendet och metoder kring återkoppling behöver utvecklas.

Arrangerade vs. naturliga konsekvenser. Om belöningar och återkoppling används så är det i syfte att etablera önskvärda beteenden men det är viktigt att så snart möjligt minska på de "arrangerade" konsekvenserna (som belöning är ett exempel på) så att istället beteendet drivs av "naturliga" konsekvenser, som att uppskatta en ren och skräpfri plats eller att uppfatta sig som en del av en ansvarstagande grupp ("så här gör vi med vårt skräp och det har goda effekter för miljön"). Det finns också lärdomar från säkerhetsarbete inom t ex industrin och beteenden att inspireras av. För att få beteenden att vara varaktiga ska de beteenden som belönas vara mer generella än specifika och det är viktigt att ge en förklaring till varför beteendeförändringen är viktig (Boyce & Geller, 2001).

Individuell feedback. De positiva effekter av återkoppling som observerats för t ex beteenden som rör återvinning kännetecknas av att situationen och personer är någorlunda stabila. Återkopplingen sker också utifrån beteenden som utförts i personernas hem eller arbetsplats, det går då att ge individuell feedback eftersom det är känt vilken boende eller arbetstagare som ansvarar för en viss plats. Den återkopplingen har större chans att påverka beteenden än vid nedskräpning där det saknas systematik från individen (det finns många skillnader mellan att sopsortera hemma och att hantera skräp på offentlig plats) och där sammanhanget påverkas av många faktorer, bl a närvaro av andra människor, stress/belastning och miljöns utseende (Cialdini, et al., 1991).

Kombinera konsekvenser. En typ av återkoppling som samhället förfogar över men använder i låg utsträckning är att ge bötesstraff för nedskräpning. Det är låg sannolikhet att bli bötfälld för nedskräpning och då kan ju heller inte beteendet förväntas påverkas särskilt mycket via försvagande konsekvenser. Det som kan påverka är att samhället markerat att nedskräpning är icke önskvärt och därmed kan regeln och risken för böter stötta upp den sociala norm som säger att

nedskräpning är dåligt och icke önskvärt. I den ständigt pågående kampanjen Don't Mess with Texas i USA ingår höga bötesbelopp, upp till 2000 dollar (ca knappt 18 000 kr) i böter för den som slänger skräp längs motorvägar. Det har inte gjort Texas fritt från skräp men har över åren lett till en betydande minskning, givetvis tillsammans med många andra åtgärder. I Texas finns också en teknologi i form av en app som medborgare kan använda för att rapportera och ange fordon/förare som slänger skräp. Något som innebär ökad risk för upptäckt och det i sig kan ha en preventiv inverkan. För en historisk genomgång och ett kriminologiskt perspektiv på nedskräpning se Groomsbridge, 2013.

3.4.3 Göra regler och normer tydliga.

Det finns ett flertal teorier och perspektiv på detta med sociala normer. Den ansats som dominerar området prevention av nedskräpning utgörs av den som beskrivs av Cialdini och hans medarbetare (1990, 1991; Kallgren, et al., 2000). Det Cialdini gjorde var att "städa upp" i olika definitioner och ansatser om "sociala normer" och att förenkla begreppen. Det är värt att bekanta sig närmare med hans sätt att ta beskriva och undersöka nedskräpning.

Två kategorier av normer. Den ena är beskrivande normer, som återspeglar det många gör. Den andra är föreskrivande normer ("borde"-normer). Den senare kategorin återspeglar den moraliska aspekten, normen kan både tillåta och förbjuda beteende (se gärna Cialdini et al., 1991 för de engelska termerna och ett resonemang kring terminologin).

Att upptäcka normsignaler. En viktig komponent för hur en individ som ska bete sig utifrån en norm är i vilken utsträckning uppmärksamheten fokuseras på normen i en viss situation. För att en norm ska påverka ett beteende så måste det i miljön finnas en aktiverare för beteendet, något som individen kan upptäcka och fokusera; ett föremål (t ex en skylt med "fåglarna mår dåligt av tuggummi, använd papperskorg") eller en person som beter sig (t ex plockar upp skräp). Det här gör det möjligt att förklara varför t ex en person kan säga att det är viktigt att ta hand om sitt skräp men i en viss situation ändå skräpa ner, under vissa omständigheter. Arrangemangen i miljön stöttade inte normen tillräckligt mycket och beteendet misslyckas. Om personen inte upptäcker en anti-nedskräpningsnorm kommer andra faktorer att påverka beteenden. T ex att det lättare att slänga skräpet på marken än att ta med det hem.

Förmedla genom att exponera. Relativt sett verkar det vara viktigare att introducera föreskrivande normer (vad andra gillar/ogillar) än att fokusera på beskrivande (det många gör). Ett sätt att förmedla föreskrivande normer är att exponera medborgare för andra medborgare eller professionella som plockar upp skräp. Ett konkret exempel är att städa gator och torg dagtid. Beskrivande normer är inte utan värde men tenderar att vara mer situationsspecifika ("just här tar vi upp skräpet efter oss") och har därför lägre påverkansgrad än föreskrivande normer.

Engagera förebilder som gör önskat beteende. Det finns även en skillnad i hur föreskrivande normer får effekt. Om exponeringen för en norm sker genom att en person plockar upp någon annans skräp får det större effekt än om personen gör sig av med eget skräp. Människan är heller inte begränsad till konkret exponering i en viss situation, utan kan påverkas av symboler eller föreställda åskådare till beteendet. I praktiken innebär detta ett argument för att det är väsentligt att engagera förebilder (modeller) som plockar (andras) skräp och att matcha förebilden (modellen) till målgruppen. Detta finns t ex i kampanjen "Don't Mess with Texas" där kända artister används i reklam för en städad delstat.

Budskap ska anpassas till situationen. Beskrivande normer som informerar om vad som är det vanligaste beteendet fungerar bra för att bibehålla en ren yta. Men om de flesta beter sig nedskräpande så måste en föreskrivande norm aktiveras, dvs ett budskap som handlar om att nedskräpning inte accepteras. En svårighet att hantera är hur platser ska designas för att nå det prosociala målet låg grad av nedskräpning. I praktiken innebär det att pröva och experimentera med olika grader av design och övervaka mängden nedskräpning tills en optimal effekt nås.

3.4.4 Att använda information

Traditionellt används upplysning och information för att påverka medborgares beteende. Många informationskampanjer handlar om att öka medvetenhet och insikt om nedskräpningens negativa följdverkningar. Men det sätt som information sker på kan vara mer eller mindre effektivt, ibland kan det till och med öka problemen (t ex Cialdini, et al, 2003). Människor kan etablera både kunskap och ha en positiv attityd till att minska nedskräpning men ändå skräpa ner (Schultz, et al., 2013). Situationsfaktorer tar över och kunskap räcker inte för att bete sig rätt. Lovande i sammanhanget är att det finns stöd för att informationskampanjer utförda på ett övertänkt sätt kan påverka "hållbarhetsbeteenden", t ex visar en översikt en effekt på dryga sju procent minskning av energikonsumtion i snitt (Delmas, et al., 2012).

De flesta har redan kunskap. Att betrakta de individer som skräpar ner som mindre upplysta kan leda fel. De flesta har redan kunskap men utför inte rätt beteenden. Nedskräpning sker ofta passivt, utan någon djupare tanke bakom (Sibley & Liu, 2003). Det gör det komplicerat att vädja till förnuftet eftersom människan agerar automatiskt och är beroende av omgivningens signaler, fysiska som närvaro av papperskorgar eller social som hur andra gör.

De flesta är negativa till nedskräpning. De flesta har en negativ attityd till nedskräpning, dvs de tycker, känner och säger sig vara beredda att bete sig för att hantera skräp rätt och tycker illa om nedskräpning. Men de kan ändå med sitt beteende skräpa ner i vissa situationer. T ex genom att lägga sitt skräp bredvid en överfull soptunna. Attityden sätts ur spel genom signaler i omgivningen. Det gör det angeläget att hitta metoder för beteendepåverkan som fungerar trots att individen har en milt negativ eller svagt positiv attityd. Beteenden påverkas alltså av fler variabler än personliga attityder (Straughan, et al., 2011).

4 Sammanfattande reflektioner

Sammantaget kan konstateras att det finns förhållandevis stor mängd erfarenhet och vetenskapliga data som kan vägleda åtgärder för minskad nedskräpning. Utformningen av platser behöver göras medvetet och övervakas för att göra ständiga förbättringar. De konsekvenser som är möjliga att använda bör få en högre frekvens så att de kan stötta utformningen av miljön. Genom olika sociala aktiviteter involveras många i att bete sig rätt med skräp och detta skickar signaler till omgivningen om vilka sociala normer som gäller. Information är kanske minst effektiv men om den knyts samman med övriga åtgärder så ökar chansen att synergieffekter uppstår.

Fokus bör alltså ligga på mer direkt beteendepåverkande åtgärder och inte endast information eller attitydförändring. Utformning av omgivningen och medvetenhet om hur olika signaler och konsekvenser kan användas är centralt, tillsammans med insikt i betydelsen av att platser som hålls fria från skräp, dels leder till fortsatt skräpfritt, men också till social trygghet i vidare bemärkelse. Detta kräver en samordning mellan flera intressenter, skräpfrågan är allas fråga.

Uppgiften är komplex och behöver kontinuerlig tillsyn. Det räcker t ex inte med att sätta upp papperskorgar på en viss plats utan påföljande övervakning av hur människor rör sig, tömningsfrekvenser och förekomsten av skadegörelse eller klotter i närmiljön behöver också övervakas och åtgärdas.

Bildtext: Upplockat skräp under en promenad mellan stortorget i Gävle och Strömvallen, en vardag i maj 2018.

5 Så här behöver vi organisera vårt "hur"

5.1 Baslinje

Den rekommendation som Naturvårdsverket tagit fram utgör på många sätt en baslinje för hur kommuner kan etablera ett långsiktigt strategiskt arbete för att förebygga nedskräpning. Rekommendationen lyfter fram följande aspekter som viktiga framgångsfaktorer:

- Politisk förankring.
- Tydligt utpekat vart ansvaret för att driva frågan om nedskräpning är placerat.
- Samarbete över förvaltningsgränser.
- Avsatta medel för långsiktigt arbete.
- En ändamålsenlig organisation, med tydlig utpekat ansvar för att driva arbetet och möjliggöra samarbete.
- Mål och åtgärder, bland annat förebyggande åtgärder som att involvera barn och ungdomar i förskolor och skolor, anordna skräpplockardagar och samverka med lokala näringsidkare.
- Arbeta med kontinuerlig uppföljning
- Kartlägg och mät nedskräpningen, bland annat för att ge underlag att följa utvecklingen, utforma åtgärder och utvärdera insatser.
- Kommunicera arbetet och utbyt erfarenheter.

5.2 Ett bredare perspektiv

Förutom att hämta insikter från forskningen, fick Kenneth Nilsson även i uppdrag att ge förslag på åtgärder och strategier för hur Gävle kommuns ska organisera sig för att skapa förutsättningar för att nå framgång ur ett beteendeperspektiv och därmed lyfta arbetet från basnivå till nästa nivå. Under rubriken "ett bredare perspektiv" följer ytterligare ett utdrag ur Kenneths rapport:

Vissa kommuner fokuserar nedskräpning som en renhållningsfråga, andra har ett bredare perspektiv. Det är detta bredare perspektiv som jag bedömer är attraktivt för Gävle kommun i det fortsatta arbetet. Förslaget är tänkt att fylla två funktioner, dels vidmakthåller det redan uppnådda framgångar och resultat, dels vidgar det perspektivet och skapar möjligheter för ytterligare förbättringar mot goda resultat – inte endast på renhållningsområdet utan även på det sociala området.

I flera större städer runt om i västvärlden har Behavioral Design Team etablerats. Där samlas expertis och kunskap kring hur samhället kan ta tillvarata resurser och med mjuka metoder vägleda medborgarna i bl. a miljöbeteenden. Dessa team kan utgöra inspiration för hur Gävle kommun kan utnyttja kunskapen om beteendepåverkan i prosocialt syfte (se:

http://www.ideas42.org/wp-content/uploads/2018/04/BDT_Playbook_FINAL-digital.pdf).

I punktlistan nedan finns en uppräknings av åtgärder och strategier som föreslås etableras i syfte att styra, påverka och vidga arbetet mot nedskräpning.

- **Kontinuerligt arbete.** Inriktningen föreslås vara kännetecknad av kontinuerligt arbete mer än kampanjer. En medvetenhet om att "rent" kan vidgas till det sociala området kan öka effektiviteten och relevansen i åtgärderna.
- **Samverkan kräver samordning.** Tillsätt en permanent samordnare/uppdagsledare som får i uppgift att sätta ihop ett operativt team. Övriga medlemmar i teamet kan komma från de enheter inom organisationen som hanterar och ansvarar för renhållning, trygghet och social hållbarhet samt besöksnäring. Ansvar och mandat måste vara i symmetri för att samordnaren ska kunna arbeta effektivt.
- **Samordnarens uppdrag.** Samordnaren ska bevaka området brett, dvs från planering, design, hantering av avfall och skräp, påverkan i samband med event, hålla organisationen uppdaterad om utvecklingen på området prevention av nedskräpning samt bistå vid kommunikation till allmänhet och till speciella målgrupper. Men samordnaren ska inte vara utförare inom områden utan kunna engagera annan personal. Samordnaren kan också vara en av flera roller som representerar kommunen i samband med konferenser och sammandrag kring miljöfrågor.
- **Använd tillitsbaserad styrning.** Målformuleringarna bör hållas generella i samband med uppdrag. Samordnaren och teamet kring denne väljer själva vilka mål de sätter upp. Att använda tillitsbaserade metoder för att ge uppdrag och vid uppföljning är en rekommendation. Mål kan sättas på flera nivåer: resultat, lärande, aktiviteter och prestationer.
- **Budgetansvar.** Ge samordnaren befogenheter att hantera kostnader som minst motsvarar budgeten för att delta i kampanjen Vi håller rent (skräpplockarkampanj) samt deltagande i nationell och kanske internationella konferenser relevanta för området.
- **Sammanhang.** Samordnaren ges tillgång till möten, aktiviteter och platser där frågor om nedskräpning diskuteras, planeras och beslutas. Utöver detta också sammanhang där sociala frågor tas upp med tanke på sambandet mellan nedskräpning och social hållbarhet.

- **Mätning och uppföljning.** Mätning är central för förebyggande av nedskräpning. Instrument för att mäta nedskräpning etableras och instrument för att registrera otrygga miljöer, klotter, skadegörelse.
- **Prövande arbetssätt.** Arbetssättet föreslås innehålla moment som är prövande, kreativa och experimentella. Detta innebär att den som ger uppdraget också ser till att överväga vilka resurser (tid, material, personal) som behövs. Särskilt bör noteras möjligheten att tillvara engagemang och kunskap hos personal som städar.
- **Vetenskap och erfarenhet.** Sammantaget visar både vetenskap och erfarenhet att ett fokus på beteenden är nödvändigt för att nå hållbarhet i miljöfrågor och då även nedskräpning. Det räcker inte att fokusera på information eller attitydpåverkan. De metoder som väljs för arbetet ska ha sin utgångspunkt i att förstå och påverka beteenden.

6 Samverkan – en framgångsfaktor

Skräp känner inga gränser och arbetet med att förebygga nedskräpning behöver per definition vara gränsöverskridande för att lyckas. Samarbete och samverkan är betydande framgångsfaktorer, både enligt Naturvårdsverket och ur ett beteendeperspektiv. Detta stöds även av erfarenheter i projektet. Utmaningen är att hitta rätt organisatoriskt för att skapa goda förutsättningar för ett bredare perspektiv i arbetet med ett tydligt fokus på beteendepåverkande åtgärder.

Workshop med fokus på samverkan. Som en del i samarbetet med Kenneth Nilsson, genomfördes under våren 2018 två workshops med en mindre grupp intressenter från olika delar av Gävle kommunkoncern. Syftet var att i dialogform belysa och lyfta fram gemensamma värden, intressen, problem och utvecklingsmöjligheter kopplat till arbetet med att förebygga nedskräpning. Erfarenheterna från workshopen beskrivs i sin helhet i slutet av Kenneths rapport, se bilaga Rapport Kenneth Nilsson. Punktlistan nedan visar ett sammandrag:

- Det finns en tydlig samstämmighet kring värdet av en ren stad.
- För att lyckas krävs en långsiktig strategi och mål över längre tidsperiod.
- Behovet av långsiktighet kring mål och budget betonas.
- Det behövs samordning mellan förvaltningar och intressenter, men det är inte klart hur det ska kunna åstadkommas.
- Det finns önskemål om en drivande part när det gäller nedskräpningsfrågor.
- Frågan om nedskräpning är enligt gruppen större än skyltning och tömning av papperskorgar.
- Det finns positiva exempel på sociala insatser med koppling till avfall och skräp, som vittnar om betydelsen av en drivande part.
- En ökad samverkan med näringslivet efterfrågas.
- Det behöver skapas kontaktytor mellan olika målgrupper bland medborgarna.

- Information och åtgärder behöver anpassas, så inte alla får samma budskap.
- Etablerade bra mätningar, arbetsflöden och upphandlingar kan verka både resurseffektivt och samtidigt ge måluppfyllnad.
- Det både finns, och finns behov av, möjliga effektiviseringar inom området.
- Det finns tekniska utmaningar kring tömningsfrekvensen av t.ex. papperskorgar, men det är ett intressant område eftersom forskning visar att det påverkar nedskräpning.
- Det är även intressant att arbeta med synlighet på papperskorgar eftersom det också stöds av forskning.
- Hantering av nedskräpning och miljö kring event i staden behöver klargöras.

Ett uppdrag för många. I Gävle är i stort sett alla sektorer berörda på olika sätt i arbetet med att förebygga nedskräpning. Dels givet Naturvårdsverkets rekommendation, dels givet beteendevetenskapliga metoder som att arrangera omgivningen, ge konsekvenser, göra regler och normer tydliga, samt att använda information på rätt sätt. Men också baserat på önsksningar som framkom i workshops. Kommunen har även en viktig roll som kravställare, att exempelvis upphandla funktioner som funktionen ”rent”, kan skapa nya förutsättningar för samarbeten och innovation.

Relevanta verksamheter och resurser för det fortsatta arbetet med att förebygga nedskräpning finns hos såväl Livsmiljö Gävle, Utbildning Gävle som Velfärd Gävle. Styrning och stöd Gävle har helhetsbilden och förmågan att skapa synergieffekter mellan relevanta styrdokument som Översiktsplan 2030, Det miljöstrategiska programmet, Programmet för social hållbarhet, Näringslivsprogrammet och Besöksbok Gävle. Allt baserat på insikterna om att arbetet med att förebygga nedskräpning bör betraktas som en miljöfråga *och* som en fråga om social hållbarhet. Att det har tydlig koppling till ambitioner om trygghet, stolthet, en god livsmiljö och attraktionskraft. Samt att ett innovativt gränsöverskridande arbete ligger i linje med ett Gävle i framkant som en av Sveriges bästa miljökommuner.

7 Förstärk det vi redan gör bra

Vi gör mycket bra! Det är viktigt att ta till vara på, och förstärka det vi redan gör bra. Etablera och implementera, så att det blir en del i den ordinarie verksamheten. Växla upp metoder och satsa på aktiviteter i de delar av staden där människor lever sitt vardagliga liv. I kvarter, stadsdelar, landsbygd och småorter. Givet insikter från forskning kan vi se att det pågår många bra initiativ i Gävle med bäring på nedskräpning. Både i och utanför kommunkoncernen. Projektet Håll Gävle rent och aktiviteterna som genomförts projektets regi är ett exempel. Andra exempel är

- **Hållbart Nordost.** Gavlegårdarna och Gästrike återvinnarens gemensamma projekt. Det som började i en ambition om att öka sopsorteringen, genom metoder med fokus på beteendeförändring, har landat i ett identitetsbygge med stolthet och glädje, minskad nedskräpning, ökad sortering och ökad trygghet som följd. En av framgångsfaktorerna har varit satsningen på

miljövårdar. Andra framgångsfaktorer har varit att projektet präglats av nytänkande, samverkan och människan i centrum.

- **Nolla sabbat.** Gavlefastigheters arbete med att snabbt åtgärda skadegörelse och samtidigt arbeta förebyggande i klassrummet har gett resultat. Det är ett bra exempel som visar betydelsen av en gränsöverskridande organisation med tydlig samordning. Skräp föder skräp. Helt gör helt. Det finns dessutom tecken på att elevernas prestation ökat i takt med att skadegörelsen minskat!
- **Återvinningshus i Hemlingby friluftsområde.** Överfulla papperskorgar utgjorde ett problem och skapade nedskräpning utmed slingorna i Hemlingby. För att komma tillrätta med problemet byggdes ett stort, väl synligt återvinningshus vid spårcentralen, samtidigt som samtliga papperskorgar utmed slingorna togs bort. Resultatet är väldigt lyckat och visar att fler papperskorgar inte alltid är lösningen, samt att lösningen bör vara situations- och platsbaserad.
- **Hållbara event.** Det finns flera olika standarder för att säkerställa ett hållbart event. Att skapa förutsättningar för besökaren att göra rätt är ett bra sätt att introducera nya beteenden i grupp och bland annat sätta fokus på materialval och skräpavtryck. I Gävle har Håll Sverige rents standard Håll bara event använts vid exempelvis Gävle metalfestival och det fungerar värdeskapande för både stad och arrangör: *"Stor uppskattning från våra besökare som sätter vikt på att vi erbjuder en rolig helg men också tar ansvar för att vårt event inte påverkar miljön/.../ Det stärker positionen och varumärket som vi bygger". /Arrangör Gefle metalfestival*
- **Dagstädning i Sättra.** Med utgångspunkt i kundernas upplevelse av utemiljön beslöt Gavlegårdarnas ledningsgrupp att satsa på dagstädning i Sättra. Resultatet är tydligt – det är renare och trevligare. Dagstädarna uppskattas av de boende och får mycket positiv feedback kring betydelsen av deras arbete. Uppföljning av insatsen sker bland annat i den årliga mätningen av kundnöjdheten.
- **Lärande för hållbar utveckling.** Det arbete som pågår inom ramen för Lärande för hållbar utveckling och Grön flagg respektive skola för hållbar utveckling betyder mycket. Handlingskompetens är ett ledord och att förstärka betydelsen av att faktiskt göra de beteenden som önskas, för att på så sätt skapa förutsättningar för lärande och normbygge är en viktig väg fram.
- **Miljökompis.** Miljökompis är ett koncept som Brynäs verksamhet En bra start, arbetat fram tillsammans med Gävle energi. Genom olika klimatsmarta utmaningar, bland annat plocka skräp som någon annan tappat, får barnen prova på beteenden samtidigt som de samlar poäng till klassen.

Gemensamt för samtliga initiativ är att de arbetar gränsöverskridande, att de har i koppling till flera av de metoder som lyfts fram från forskning och de har alla bidragit till ökad stolthet, engagemang och attraktionskraft.

Att ta ledarskap, walk the talk. Tillsammans ger de olika aktiviteterna en bild som visar att frågan om nedskräpning är relevant, aktuell och på olika sätt har fått fäste i kommunkoncernen. Det berättar att många har tagit ett ledarskap. Men vi behöver bli fler. Föreningsliv och näringsliv, fastighetsägare och markägare, hem och fritid, entreprenörer och innovatörer, med flera. Allt med fokus på att "walk the talk" och själva göra den beteendeförändring vi vill se.

Bildtext: Medarbetare på Gavlefastigheter står redo att ge sig ut för att plocka skräp i Vi håller Gävle rent 2018.

8 Sammanfattning

Ett långsiktigt strategiskt arbete med att förebygga nedskräpning, med metoder grundat i beteendevetenskap handlar mycket om att skapa en tydlig övergripande riktning, om att sätta ett stort fokus på hur:et och om att anta ett flexibelt, prövande förhållningssätt baserat på antagandet att det inte finns en standardlösning. Vilka aktiviteter och lösningar som är relevanta, förändras sannolikt från en situation till en annan och kan komma att förändras över tid. The process & content model nedan, får illustrera vad, varför, vart och hur.

VAD?

Uppdrag: Att minska och förebygga nedskräpning.
Målbeteenden: Slänga rätt & plocka andras skräp.

VARFÖR?

För att vi vill! Agenda 2030, Grundsyn hållbarhet, Gävle 2030, Vision 2025 är några exempel på relevanta styrdokument.

Och för att vi måste – Naturvårdsverket ställer krav från och med maj 2017.

VART?

En ren stad, en ren plats. Tillit, trygghet, stolthet, attraktionskraft. Mitt Gävle.

HUR?

Nivå 1 - Basnivå för att arbeta förebyggande med nedskräpning. Prioriterade åtgärder för att matcha alla kategorier i index för Årets Håll Sverige rent kommun, vilket också speglar rekommendationen från Naturvårdsverket. **Nivå 1 bör ses som hygienfaktorer för ett långsiktigt strategiskt arbete med att förebygga nedskräpning.**

Nivå 2 - Förstärk och gör mer av det vi redan gör bra. Ett bredare perspektiv, som tar avstamp i beteendevetenskapliga insikter och bygger en organisation och etablerar arbetssätt utifrån det. I nivå 2 fångar upp vi aktiviteter, projekt och engagemang som redan pågår runt om i Gävle och som vi bör förstärka och göra mer av mot bakgrund av insikter från beteendevetenskap. **Nivå 2 skapar höjd och lyfter Gävle i ranking.**

Nivå 3 - Effektivisering, utveckling och innovation. Ställer krav på intern beteendeförändring och gränsöverskridande arbete. Tydliggörande av processer, ett prövande arbetssätt och beteendevetenskapliga metoder för att på riktigt förstå, mäta, testa, analysera, och hitta innovativa lösningar. **Nivå 3 visar på utvecklingsvilja, innovation och placerar Gävle i framkant.**

I bilagan "Handlingsplan för att minska och förebygga nedskräpning i Gävle" finns förslag på åtgärder.

9 Nästa steg

Skräp är ingen skräpfråga. Att arbeta strategiskt med att förebygga nedskräpning är ett långsiktigt och relevant arbete för Gävle som plats. Det handlar om att svara på såväl krav som invånarvilja. Om att ta sikte på stolthet och trygghet. Och att göra det genom gränsöverskridande, innovativt arbete med hög tillit.

Vår viktigaste målgrupp. Vi behöver komma ihåg att barn och unga är vår viktigaste målgrupp. Alla deras ledare och förebilder; föräldrar, syskon, släkt, pedagoger, idoler, tränare, har en stor uppgift. För "barn gör inte som du säger, de gör som du gör". Därför behöver vi alla göra. Exempelvis genom att plocka skräp. Och bygga kunskap, bra beteenden och stolthet genom att på göra – uppleva – lära!

100 insatser för 100% Gävle. Hösten 2018 fick Gävle en ny politisk ledning. I oktober presenterades deras politiska plattform för 2019 – 2022, "100 insatser för 100% Gävle". Plattformen bygger på sex fokusområden, varav minst tre har tydlig koppling till arbetet med att förebygga nedskräpning givet forskningsbaserade insikter och metoder. Nyckelord som trygghet, sammanhållning och en hållbar kommun bäddar för synergier. Under 2019 kommer dessutom det Miljöstrategiska programmet och Gävles lokala avfallsplan att revideras. Två betydande styrdokument i arbetet med att förebygga nedskräpning. Det ger stora möjligheter att etablera styrning, förutsättningar, mål och uppföljning och ett arbete med fokus på beteenden. Allt med sikte på trygghet, stolthet, attraktionskraft och engagemang. Ett innovativt arbete med att förebygga nedskräpning kan sätta Gävle på kartan!

Bildtext: Barnen "Ploggar" en runda med sina cyklar!

10 Bilagor

10.1 Bilaga – Handlingsplan för att minska och förebygga nedskräpning i Gävle.

10.2 Bilaga – Årets Håll Sverige rent kommun

10.3 Bilaga – Rapport Kenneth Nilsson

10.4 Bilaga – Utdrag ur Naturvårdsverkets vägledning

10.5 Bilaga – Skräpfacit 2018

10.6 Bilaga – Uppföljning kostnader

10.7 Bilaga – Skissförslag från Beteendelabbet

10.8 Bilaga – Fältstudie papperskorgar

10.9 Bilaga – Workshop fältpersonal

10.10 Bilaga – Prototypförslag från designstudenter

10.11 Bilaga – Workshop fritidspedagoger

Bilagorna kan i vissa fall distribueras som ett fristående dokument alt. ligga på O: under sökord "Bilagor till rapporten Håll Gävle rent".

11 Kontaktuppgifter

Vid frågor om projektet Håll Gävle rent och tillhörande rapport kontakta gärna:

Michael Wagner, projektsponsor,
Gästrike återvinnare

Michael.wagner@gastrikeatervinnare.se

026 – 17 29 73, 076 – 518 93 18

Karolina Pehrsson, projektledare,
på uppdrag av Gästrike återvinnare

karolina@visionskontoret.se

070 – 992 64 87

www.visionskontoret.se

Bilagor tillhörande rapport för

Håll Gävle rent, 2016-2018

Bilaga – Handlingsplan för att minska och förebygga nedskräpning i Gävle

Handlingsplan för att minska och förebygga nedskräpning i Gävle.

En bilaga till rapporten för projektet Håll Gävle rent 2016-2018.

Ett samarbete mellan Gästriket återvinnare och

Prolog

Ett sugrör i dikeskanten spelar väl ingen roll

Jag ser bilden på näthinnan fortfarande, stor som ett hus, blåsvart och vacker ligger den stilla på stranden i ett varmt land långt bort. Många människor har samlats runt den stora blåvalen som flutit upp död på stranden. Den skulle kunna döta av ålder eller kanske en sjukdom och bilden hade därmed troligt aldrig nått mig och oss här.

När man öppnar valens mage väljer det ut plast. Plastpåsar, bensindunkar, förpackningar från färdigmat, plastleksaker, sugrör, oidentifierbara små och stora och framförallt minimala plastbitar som valen i tron att det är mat fyllt sin buk med. Den dog av svält, trots att den fyllt sin kropp med allt den funnit i det djupa havet.

Plast och skräp sprider sig. Från dikeskanten vid vägen i Valbo, ut i Gavleån, ut i havet, finfördelas och blir någons föda. Idag vet vi att både fisk och skaldjur i vår närhet innehåller mikroplaster, som vi sedan får i oss.

Men, nedskräpningsprojektet i Gävle har också visat hur skräp sprider otrygghet, eller kanske än mer tvärtom – hur rena miljöer, som upplevs välkomnande, sprider trygghet.

Vi har förmånen att bo och leva på en helt fantastisk plats, med skogar och hav inpå knuten. Med lärare som gör fantastiska insatser för våra barn varenda dag och engagerade medarbetare i en av Sveriges mest attraktiva kommuner att flytta, både sin familj och sitt företag till.

Gävle ska leda omställningen till ett ekologiskt hållbart och klimatneutralt samhälle. Vi ska visa att omställningen är möjlig och går att kombinera med en bra välfärd och en kommun som utvecklas. Då spelar också vart enda sugrör, plastpåse och burk i vägkanten roll.

Hur vi upplever vår plats, hur stolta vi är över Gävle kommer att vara helt avgörande för att vi får med alla på den här resan. Dessutom är det vårt absoluta ansvar att det skräp vi skapar inte äventyrar våra barns hälsa. Mat ska vara god och hälsosam – inte innehålla plast.

Så därför, ett stort tack till alla involverade i nedskräpningsprojektet – en applåd för alla barn, unga och andra som deltagit i skräpplockaraktiviteter! Ni gör skillnad på riktigt, vart enda sugrör spelar roll!

Therese Metz
Kommunallråd Miljöpartiet de gröna
Gävle kommun

Inledning

Håll Gävle rent bidrar till vår långsiktiga hållbarhet och utveckling!

Att en stad, vår omgivning och vårt vackra utomhusrum, ska var rent, snyggt och välstädat känns alldeles säkert helt rätt och naturligt för de flesta av oss. Men att staden är ren och välskött betyder så mycket mer än bara välstädat.

En stad som är välskött ger oss andra värden; den signalerar trygghet, den ger oss en bild av god och attraktiv livsmiljö och den visar oss att vi faktiskt bryr oss om det vi har och äger gemensamt och att vi tillsammans bygger en hållbar framtid. Arbetet svarar på frågor kring alla hållbarhetsområden där Gävle kommun ska vara en hållbar kommun ur såväl socialt, ekologiskt som ekonomiskt perspektiv.

När vi beslutade och startade det här projektet ville vi i första hand hitta svaren på frågan hur vi kunde nå framgång i att arbeta långsiktigt och strategiskt med att minska och förebygga nedskräpning. Det stämde väl in som en del i arbetet med våra höga målsättningar kring miljöarbetet och ekologisk hållbarhet. Här är vi, och vill fortsatt vara, en av Sveriges bästa miljökommuner. En kommun som leder arbetet inom området.

Vårt projekt bidrar också till att uppfylla mål för en hållbar stad ekonomiskt och socialt. Vi bygger just nu en betydligt tätare stad med ett bostadsbyggande på rekordnivåer och en för oss mycket hög befolkningsökning. Vi kommer närmare varandra, blir fler och även det ställer större krav på vi vårdar vår omgivning. Ska vi vara attraktiva som boendeort och en ort för etablering krävs en attraktiv livsmiljö. När vi blir fler ökar också kraven på trygghet. Vi ser många goda exempel ute i världen där just välstädat används som medel för att bygga trygghet och attraktivitet och som vi genom projektet lärt oss att följa och utveckla.

Jag vill rikta ett stort tack till alla Gävlebor och alla i vår kommunkoncern som så aktivt deltagit i arbetet och längs vägen kommit med nya idéer kring vårt arbete Håll Gävle Rent!

Göran Arnell
Kommundirektör
Gävle Kommun

Sammanfattning

Projektet Håll Gävle rent är ett koncerngemensamt projekt som pågått 2016 – 2018. Syftet har på många sätt varit att utreda, testa och hitta metoder som svarar på frågan:

”Hur kan Gävle kommun nå framgång i att arbeta långsiktigt strategiskt med att förebygga nedskräpning?”

Allt med fokus på beteendeförändring, grundat i insikter och metoder från det beteendevetenskapliga fältet. Samtidigt har projektet arbetat med att etablera och driva aktiviteter som relaterar till Naturvårdsverkets rekommendation för hur kommuner kan arbeta långsiktigt strategiskt med att förebygga nedskräpning. Under projektets gång har Gävle klättrat i index för Årets Håll Sverige rent kommun – Håll Sverige rents ranking för vilka kommuner i Sverige som arbetar bäst med att förebygga nedskräpning. 2017 knep Gävle en tredjeplats, 2018 kom Gävle på andra plats! Nu gäller det att säkra en bra överlämning, hålla i arbetet och växla upp!

Leveransobjekt för projektet är rapporten Håll Gävle rent. Ett återkommande önskemål under projektets gång har dock varit en sammanfattande framåtriktad handlingsplan. I handlingsplanen sammanfattas de insikter och metoder från beteendevetenskap som presenteras i rapporten, tillsammans med rekommendation från Naturvårdsverket. Därefter presenteras åtgärder för det fortsatta arbetet i Gävle. Rekommendationen är att läsa rapporten för djupare insikt kring vad forskningen ger för svar på hur Gävle kan nå framgång i att arbeta långsiktigt strategiskt med att förebygga nedskräpning. I bilagan Årets håll Sverige rent kommun finns en avstämning per faktor vid projektets avslut mars 2019.

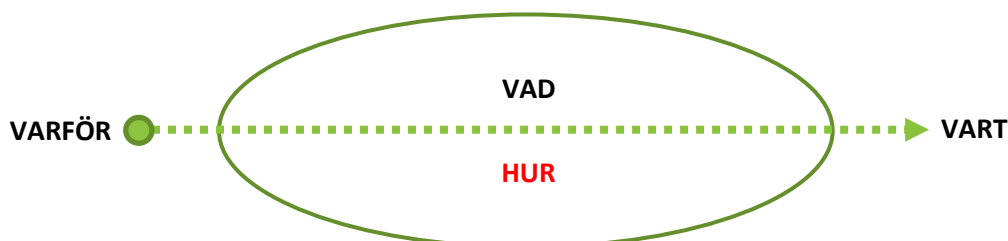
Grundläggande utgångspunkter – sammandrag från rapporten:

- Nedskräpning är en miljöfråga och en social fråga.
- Konsekvenserna av nedskräpning är många och relaterar till alla hållbarhetsperspektiv.
- Konsekvenserna är både kortsiktiga och långsiktiga - de påverkar vår livsmiljö här och nu, och det ger långsiktiga negativa effekter på vår miljö.
- Effekterna av nedskräpning har bäring på upplevd trygghet, stolthet och attraktionskraft.
- Ett aktivt arbete för att minska och förebygga nedskräpning är relevant för Gävle.
- Arbetet med att förebygga nedskräpning är i linje med övergripande styrdokument som grundsyn hållbarhet, med Vision 2025, ÖP 2030, programmet för social hållbarhet, Gästbok Gävle, samt den nya politiska planen 100 åtgärder för 100 % Gävle.
- Arbetet med att minska och förebygga nedskräpning kan ske på flera nivåer i samhälle, exempelvis genom reglering och lagstiftning, genom produktion eller genom att fokusera på beteendet.
- Viktigt att komma ihåg är att ett beteende är något vi *gör*, det går att fånga på film.
- Projektet Håll Gävle rent har haft fokus på att minska och förebygga nedskräpning genom att arbeta utifrån beteendevetenskapliga insikter och metoder.
- Målbeteenden i arbetet med att minska och förebygga nedskräpning är;
att plocka andras skräp och att slänga rätt.
- Beteendevetenskapliga insikter berättar bland annat:
 - Att beteendet att skräpa ner är till stora delar automatiserat. Det ger en särkoppling mellan attityd och beteende. Vi kan alltså vara negativa till nedskräpning och ändå skräpa ner.
 - Att hjärnan behöver uppleva beteendet för att lära sig det.
 - Att social trygghet och ledarskap betyder mycket för våra val.
 - Att det finns en övertro på information, attitydförändring och kunskap. Fokus bör ligga på att göra beteendet, gärna tillsammans eller inför andra.
 - Att vi behöver hjälpa hjärnan att göra det lätt att göra rätt. Positiva, enkla signaler, att låta människor uppleva och prova på beteendet, och att fokusera på social trygghet är ledstjärnor.
 - Att åtgärder som att städa är också att förebygga.
 - Att plocka andras skräp är att förebygga.
 - Att se till helhetsbilden och laga/reparera/vårda är att förebygga.
 - Att barn och unga är vår viktigaste målgrupp i att långsiktigt förebygga nedskräpning.
 - Att prioriterade förändringsagenter är vuxna, ledare och förebilder i barn och ungas liv och vardag.
 - Att walk the talk, eller "barn gör inte som du säger - de gör som du gör", är relevanta talesätt och ger att vi alla behöver ta ett ledarskap och göra önskade målbeteenden.

- Att antagandet att det inte finns någon standardlösning är centralt i det förebyggande arbetet.
- Att det är viktigt att ta reda på förutsättningar och hinder i det sammanhang som är aktuellt, för det som är relevant för en plats, behöver inte vara det för en annan. Det ställer krav på ett beteendevetenskapligt arbetssätt för att verkligen nå framgång.
- Insikterna ger att kommunen är en betydande aktör i att skapa goda förutsättningar för beteendeförändring.
- Arbetet med att förebygga nedskräpning saknar dock en naturlig organisatorisk hemvist eftersom frågan har koppling till exempelvis, renhållning, trygghetsfrågor, utbildningsverksamhet, fritidsverksamhet, bostadsområden, centrum med mera.
- Att förebygga nedskräpning ställer krav på att arbeta gränsöverskridande, tillsammans, prövande - med mod och utrymme att misslyckas för att lära och utveckla. Det kan innebära att den första beteendeförändringen som behöver hända är den egna, internt.
- Arbetssätt och metoder som bygger på tillit och engagemang, kreativitet och innovation kommer att ge intressanta resultat och placera Gävle på kartan.

Sammanfattande handlingsplan

Ett långsiktigt arbete behöver en tydlig övergripande riktning – varför och vart, och ett stort fokus på hur:et, dvs arbetssätt och förutsättningar för det. "Vad:en" kan komma att förändras över tid, därför behöver inriktningen vara att arbetssätt och metoder ska etableras.

VAD?

Uppdrag: Att minska och förebygga nedskräpning.

Målbeteenden: Slänga rätt & plocka andras skräp.

VARFÖR?

För att vi vill!

- Agenda 2030
- Grundsyn hållbarhet
- Gävle 2030
- Vision 2025
- Och för att vi *måste* – Naturvårdsverket ställer krav från och med maj 2017.

VART?

- En ren stad, en ren plats.
- Trygghet, stolthet, attraktionskraft.
- Mitt Gävle.

HUR?

Nivå 1 - Basnivå för att arbeta förebyggande med nedskräpning. Prioriterade åtgärder för att matcha alla kategorier i index för Årets Håll Sverige rent kommun, vilket också speglar rekommendationen från Naturvårdsverket. ***Nivå 1 bör ses som hygienfaktorer för ett långsiktigt strategiskt arbete med att förebygga nedskräpning.***

Nivå 2 - Förstärk och gör mer av det vi redan gör bra. Ett bredare perspektiv, som tar avstamp i beteendevetenskapliga insikter och bygger en organisation och etablerar arbetssätt utifrån det. I nivå 2 fångar upp vi aktiviteter, projekt och engagemang som redan pågår runt om i Gävle och som vi bör förstärka och göra mer av mot bakgrund av insikter från beteendevetenskap. ***Nivå 2 skapar höjd och lyfter Gävle i ranking.***

Nivå 3 - Effektivisering, utveckling och innovation. Ställer krav på intern beteendeförändring och gränsöverskridande arbete. Tydliggörande av processer, ett prövande arbetssätt och beteendevetenskapliga metoder för att på riktigt förstå, mäta, testa, analysera, och hitta innovativa lösningar. ***Nivå 3 visar på utvecklingsvilja, innovation och placerar Gävle i framkant.***

Förslag på åtgärder för respektive nivå:

Nivå 1 - HUR? *faktorer för ranking i Årets Håll Sverige rent kommun
Politisk förankring och uppdrag till verksamheten.
Tydligt peka ut vart ansvaret att driva arbetet är placerat.
Tillsätt en permanent samordnare med ansvar, mandat och budgetansvar*.
Säkra budget för långsiktigt arbete*.
Ta fram en plan med mål och åtgärder*. Koppla till avfallsplan och relevanta styrprogram som ex. Program för social hållbarhet och det miljöstrategiskaprogrammet.
Etablera ändamålsenlig organisation*, samt samarbete och samverkan, se Borås som gott exempel.
Kontinuerlig uppföljning, kartläggning och mätning.
Etablera kommunikationskanaler.
Årliga skräpmätningar enligt SCB standard*
Genomföra attitydundersökning som tillägg i SCB medborgar-undersökning*
Uppföljning kostnader för nedskräpning*
Årligen delta i Vi håller rent (i Gävle kallad Vi håller Gävle rent)*.
Stödja arbetet med Grön flagg*.
Kontinuerliga kommunikationsinsatser på exempelvis webb, i sociala medier och till press.
Skapa en helhetsbild av årliga aktiviteter med koppling till att förebygga nedskräpning*.

Nivå 2 - HUR?
Anta ett brett angreppssätt, Gävle perspektiv.
Arbeta med tillitsbaserad styrning, gränsöverskridande, tillsammans.
Skapa förutsättningar och förmåga att arbeta enligt nya metoder genom att sprida insikter och verktyg från beteendeforskning.
Ge samordnaren tillgång till relevanta sammanhang och möten.
Inriktning på kontinuerligt arbete, framför kampanjer.
Kommunicera och dela resultat, erfarenheter, metoder, insikter och data.
Sprid resultat från uppföljning och mätning om kostnader, skräp, attityd.
Säkra processen för Vi håller rent genom avsiktsförklaringar och samverkansavtal för exempelvis leverans av skräpplockarmaterial, samt insamling.
Engagera fler invånare i skräpplockaraktiviteter, ex Plogga. Uppmuntra, förstärk och uppmärksamma frivilliga initiativ året runt.
Ställ hållbara krav med bäring på nedskräpning vid event och begäran om allmän platsupplåtelse genom exempelvis Hållbara event.
Dela metodik och lärande från arbetet i Nolla Sabbet, Gavlegårdarnas dagstädning i Sättra och projektet Hållbart.
Använd förebilder som gör beteendet att slänga rätt och att plocka andras skräp.
Samverka med Förpacknings- och tidningsinsamlingen.
Samverka med näringsindkare, centrumförening, näringsliv.

Nivå 3 - HUR?
Satsa på ett Behavioural design team för Gävle.
Fokus på att förstå och påverka beteenden.
Etablera ett prövande, kreativt, experimentellt arbetssätt
Verka för en lärande organisation med fokus på att våga misslyckas.
Använd beteendevetenskapliga metoder för att ta fram relevanta åtgärder.
Gör kartläggning av hinder och barriärer, intressenter.
Säkerställ väl synliga, relevant placerade papperskorgar.
Utöka och effektivisera städning, för att säkra att papperskorgar aldrig är överfulla eller att det ligger skräp på marken.
Skapa medvetenhet om hur budskap formuleras med utgångspunkt i beteendevetenskap.
Ta tillvara på engagemang och kunskap hos personal som städar på "fältet"
Utveckla instrument för att registrera otrygga miljöer, klotter, skadegörelse.
Utveckla och effektivisera avvikelshantering utifrån ett helhetsperspektiv med fokus på helt och rent.
Etablera dagstädning i centrum, stad- och kommundelar.
Samordna dagstädning med uppdrag om identitetsbyggande värdskap och okulär besiktning med fokus på trasigt, ovårdat och klotter.
Gör funktionsupphandlingar för att skapa utrymme för ständiga förbättringar och innovation. Upphandla ex. funktionen rent.

Bildtext: Barnen deltar i en skräpplockaraktivitet och gör målbeteendet att "plocka andras skräp", genom att cykla och "Plogga".

Förslag på indikatorer:

Med koppling till Årets Håll Sverige rent kommun (nivå 1):

- Att kommunen är medlem i Håll Sverige rent.
- Index för Årets Håll Sverige rent kommun.
- Andel resurser med utpekat ansvar och uppdrag.
- Att kommunen är anmäld till Vi håller rent.
- Antal deltagare i Vi håller Gävle rent.
- Andel skolor och förskolor med grön flagg.
- Andel skräp per m² i den årliga skräpmätningen.
- Tilläggspaket för frågor om nedskräpning till SCB medborgarundersökning.
- Årlig budget för förebyggande av nedskräpning.
- Årlig kostnad för nedskräpning (metod för uppföljning enligt rekommendation från Håll Sverige rent).

Med koppling till beteendevetenskapliga insikter (nivå 2 och 3):

- Upplevd tydlighet i riktning, kompetens, möjlighet och upplevd motivation hos medarbetare relaterat uppdraget att förebygga nedskräpning.
- Upplevd kunskap hos tjänstemän om beteendeanalytiska metoder.
- Andel ambassadörer, ledare och pedagoger som upplever att de känner till och utför sitt uppdrag som förändringsagenter.
- Andel invånare som upplever att det är lätt att göra rätt.
- Andel projekt och aktiviteter med koppling till att förebygga och minska nedskräpning i Gävle.
- Andel barn och unga i Utbildning Gävles och Livsmiljö Gävles verksamheter deltar i skräpplockaraktiviteter.
- Upplevd kvalitet på utemiljö på skolgårdar.
- Resultat i skolan i relation till aktiva åtgärder inom nedskräpning och skadegörelse.
- Upplevd kvalitet på utemiljö i Gavlegårdarnas, samt Gavlefastigheters kundundersökningar.
- Andel papperskorgar i kontrasterande färg.
- Andel hållbara event (eller liknande kravställning).
- Andel områden med dagstädning
- Andel från allmänheten inrapporterade avvikelser om nedskräpning, skadegörelse, felanmälan, klotter.
- Andel åtgärdade avvikelser om nedskräpning, skadegörelse, felanmälan, klotter.
- Tid mellan inrapporterad avvikelse och utförd åtgärd.
- Upplevd trygghet hos Gävlebor.
- Upplevd stolthet hos Gävlebor.
- Delaktighetsindex, Nöjd inflytande index.
- Medborgarnas upplevelse av rent.

Bilaga – Årets Håll Sverige rent kommun

Bilaga – Årets Håll Sverige rent kommun och underlag för fortsatt arbete.

Årets Håll Sverige rent kommun

Med syftet att lyfta fram engagemang och insatser, samt att motivera kommunerna i deras arbete utser Håll Sverige rent, sedan 2011, även "Årets Håll Sverige rent kommun". Utmärkelsen går till den kommun i Sverige som arbetar bäst med att förebygga nedskräpning enligt Håll Sverige rents kommunindex. Faktorerna i enkätens frågor i index speglar Naturvårdsverkets rekommendation och består av följande kategorier:

- Poäng utifrån antal skräpplockare i relation till befolkningsmängd i kommunen.
- Poäng utifrån antal skolor och förskolor med Grön Flagga (i förhållande till antal skolor och förskolor i kommunen).
- Poäng om kommunen är ansluten till Håll Sverige rents kampanj "Vi håller rent".
- Poäng om kommunen är medlem i nätverket Håll Sverige rent-kommun.
- Poäng utifrån svar på nationell enkät med sex frågor:
 - Har kommunen mål och åtgärder för att minska nedskräpningen?
 - Finns det en eller flera tjänstemän som ansvarar för det förebyggande arbetet mot nedskräpning?
 - Finns det en aktuell beräkning av kostnaden för nedskräpning (utöver renhållning)?
 - Har kommunen genomfört någon typ av mätning av nedskräpningen under senaste året?
 - Vad har kommunen genomfört för aktiviteter under året för att förebygga nedskräpning?

2018 tillkom även frågan om vad kommunen har gjort för aktiviteter under året som gått.

Gävle i toppen!

Gävles arbete med att förebygga nedskräpning har de senaste åren rankats högt med en 3:e plats 2017 och en 2:a plats 2018! En framgångsfaktor har bland annat varit det arbete som genomförts i projektet Håll Gävle rents regi, exempelvis genom att kunna svara på krav i index om en tydlig ansvarig tjänsteman med öronmärkt budget för det förebyggande arbetet. Men även genom att exempelvis genomföra skräpmätningar och driva kampanjen Vi håller Gävle rent. De senaste åren har det även pågått, och pågår, många andra bra aktiviteter, initiativ och projekt i Gävle som på olika sätt syftar till att förebygga nedskräpning exempelvis arbetet med Hållbara event, projektet Hållbart Nordost, samt arbetet med att förebygga skadegörelse i Nolla Sabbat. Tillsammans bildas en helhet som visar att frågan om nedskräpning är relevant för aktörer såväl i kommunkoncernen, som i föreningsliv, näringsliv och högskola.

Hur ser fortsättningen ut?

Projektet har aktivt arbetat för att uppfylla de faktorer/krav som ställs i index till Årets Håll Sverige rent kommun. Vem eller vilka som kommer axla ansvaret för det fortsatta arbetet för att vara kvar i toppen av index är vid projektets avslut oklart. Gävle riskerar därmed att falla i rankingen för 2019. I tabellen nedan, finns en sammanställning av de faktorer som behöver vara på plats för att matcha index, en tillhörande kommentar, samt en status för 2019 vid projektets avslut per april 2019.

Tabell: Överlämning projekt – förvaltning

- = Långsiktig lösning
- = OK 2019
- = Oklar fortsättning

Faktor	Kommentar	Status
En eller flera tjänstemäns som ansvarar för det förebyggande arbetet mot nedskräpning.	Projektledaren har under projektets gång axlat rollen. Det innebär också att vara kontaktperson med bland annat Håll Sverige rent och att representera Gävle i sammanhang som relaterar till arbetet med att förebygga nedskräpning.	Oklart vid projektets avslut vem eller vilka som ansvarar för att driva arbetet vidare och vem som är kontaktperson utåt.
Avsatt budget till förebyggande åtgärder mot nedskräpning.	Projektets budget har under projektiden utgjort budgeten för kommunens arbete med att förebygga nedskräpning. Någon ny öronmärkt budget är inte känd.	Oklart vid projektets avslut om det finns budget för 2019.
Mål och åtgärder	Mål och åtgärder om att minska nedskräpning finns i den lokala avfallsplanen och det Miljöstrategiska programmet.	Målen gäller även 2019. Revision av både avfallsplan och MSP pågår 2019.
Årlig beräkning av kostnader för nedskräpning	2107 tog Håll Sverige rent fram en rekommendation för uppföljning av kostnader. Projektet genomförde uppföljning enligt detta 2018 och det finns därmed en påbörjad mätserie.	Oklart vem som ansvarar och samordnar uppföljningen 2019 och framåt.
Årlig skräpmätning	Projektet har genomfört årlig skräpmätning sedan 2016.	2019 ansvarar Gata Park för genomförandet av skräpmätningen.
Årlig attitydundersökning	Håll Sverige rent har i samarbete med SCB arbetat fram ett tilläggs paket till SCBs medborgarundersökning. 2017 adderade Gävle paketet och påbörjade därmed en mätserie.	Ansvarig för genomförandet av medborgarundersökningen är placerad på styrning och stöd. 2019 fick gata park ge klartecken till att paketet adderades. Det är oklart vem som har det långsiktiga ansvaret att

		det säkerställs, samt att svaren följs upp.
Att kommunen är anmäld till Vi håller rent-kampanjen	Att kommunen ska delta i Vi håller rent är en indikator i nuv. MSP. Projektledaren har driftat kampanjen.	Projektledaren driver kampanjen även 2019 på uppdrag av Gata park.
Antal skräpplockare i relation till befolkningsmängd i kommunen.	Antalet skräpplockare i Vi håller rent är en indikator i MSP. Antalet har ökat under projektiden. Statistik från 2008 och framåt visar att deltagarantalet är avhängigt att det finns en drivande samordnare.	Projektledaren samordnar kampanjen även 2019, därefter oklart. Processen kräver samverkan och samarbete med exempelvis kommunikation, utbildning Gävle, Gata park, Gästrike återvinnare.
Antal skolor och förskolor med Grön flagg	MSP har mål om Grön flagg och arbetet drivs främst av Utbildning Gävle. Projektet har stöttat arbete genom ex förverkliga förslag om papperskorgar på Lilla Sätterskolan.	Arbetet med Grön Flagg är etablerat och drivs av Utbildning Gävle.
Att kommunen är medlem i nätverket Håll Sverige rent kommun.	Projektet har finansierat medlemsavgiften på drygt 27 000/ år för 2016-2018.	Styr och stöd bekostar medlemsavgiften för 2019. Oklart hur den långsiktiga lösningen ser ut.
Sammanställning av årliga aktiviteter för att förebygga nedskräpning	Att göra en sammanställning var en ny faktor per 2018. Sammanställningen har ett Gävle perspektiv, och projektledaren gjorde arbetet.	Oklart vid projektets avslut vem som ansvarar för att samordna och ge underlag till Håll Sverige rent för index till Årets Håll Sverige rent kommun.

Bilaga – Rapport Kenneth Nilsson,

”Att påverka beteenden för minskad nedskräpning och renare stad – underlag för handlingsplan”.

Att påverka beteenden för minskad nedskräpning och renare stad – underlag för handlingsplan

Författare Kenneth Nilsson, Beteendeanalysgruppen.
2019

Sammanfattning

Genom att i Gävle kommun låta insatser för minskad nedskräpning omfatta områden utöver städning och renhållning kan en större effekt nås. Nedskräpning har samband även med bland annat social hållbarhet – minskad nedskräpning har visat sig ha samband med bland annat minskad skadegörelse, klotter och småbrottslighet. För att styrningen av nedskräpningsfrågor ska bli effektiv föreslås att en samordnare tillsätts som får i uppdrag att bygga ett team med medlemmar från olika intresseområden, medverka i frågor där nedskräpning är av betydelse och att verka för att de metoder som används har en grund i erfarenhet och vetenskapliga metoder.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
1 Bakgrund	4
2 Förslag på åtgärder för minskad nedskräpning....	5
3 Om nedskräpning	7
3.1 Kunskapsöversikter	7
3.2 Nedskräpning och social hållbarhet.....	7
3.3 Att förstå och påverka beteenden	8
3.4 Metoder	9
3.4.1 Att arrangera omgivningen.	10
3.4.2 Ge konsekvenser.	12
3.4.3 Göra regler och normer tydliga.....	14
3.4.4 Att använda information	15
4 Sammanfattande reflektioner	16
5 Sammanställning av erfarenhetsutbyte.....	17

1 Bakgrund

Under 2017 fick författaren till rapporten i uppdrag att medverka ett projekt med fokus på att förbättra arbetet kring nedskräpning i Gävle kommun. Under perioden fram till december 2018 har han genomfört observationer, tagit del av dokument, haft möten med intressenter inom kommunkoncernen och haft ett flertal möten och utvecklande möten med projektledare. Ett önskemål framfördes om att sammanställa aktuell kunskap kring beteendepåverkan och beteendeanalys samt hur Gävle kommun kan gå vidare i arbetet med att organisera sig kring nedskräpningsfrågan. Det är resultatet av det arbetet som presenteras här.

Utgångspunkter. Den kommun som vill ha ett seriöst och strategiskt arbete för minskad nedskräpning låter tjänstemän sätta sig in i Naturvårdsverkets vägledning (2013). Där finns de ramar som gäller och guidning till hur arbetet ska bedrivas. Strukturen behöver inte uppfinnas av varje kommun eller förvaltning. Arbetssätten kan dock variera utifrån lokala förutsättningar och behov. Gävle kommun har sedan flera år bedrivit arbete med fokus på att minska nedskräpning. Ett nästa steg för ytterligare effekter och för att göra arbetet stabilt och hållbart innebär att fördjupa medvetenheten om vilka möjligheter som finns att påverka medborgare och besökares beteende i önskad riktning mot prosociala beteenden och god hantering av skräp.

Evidensinformerad kunskap. Den här rapporten beskriver i korthet evidensinformerad kunskap om nedskräpning (eng. 'littering') och vad som är att ta hänsyn till när arbetet planeras, genomförs och utvärderas. Ett önskemål från beställaren var att arbetet skulle ha ett tydligt fokus på att lyfta fram beteendepåverkande principer.

Mer än att städa. Att hålla platser, oavsett det rör stadskärnor, bostadsområden eller andra områden, fria från skräp handlar om mer än att städa effektivt. Genom att kombinera lokala erfarenheter och lärdomar med vetenskapliga fynd kan en mer hållbar miljö skapas. Påverkan på samhälle och medborgare kommer då att ske på ett ekonomiskt och effektivt sätt. Bortom det uppenbara att miljön i ökad omfattning blir fri från skräp finns också sociala effekter. Det har visat sig att minskad nedskräpning påverkar i riktning mot ökad trygghet och minskade problem som normbrott, skadegörelse och klotter.

2 Förslag på åtgärder för minskad nedskräpning

Här presenteras i punktform en serie förslag för fortsatt arbete. Naturvårdsverkets rapport (2012) om kommuners arbete med nedskräpningsfrågor visar bl a att vissa kommuner fokuserar nedskräpning som en renhållningsfråga, andra har ett bredare perspektiv. Det är detta bredare perspektiv som jag bedömer är attraktivt för Gävle kommun i det fortsatta arbetet. Förslaget är tänkt att fylla två funktioner, dels vidmakthåller det redan uppnådda framgångar och resultat, dels vidgar det perspektivet och skapar möjligheter för ytterligare förbättringar mot goda resultat – inte endast på renhållningsområdet utan även på det sociala området.

I flera större städer runt om i västvärlden har Behavioral Design Team etablerats. Där samlas expertis och kunskap kring hur samhället kan ta tillvarata resurser och med mjuka metoder vägleda medborgarna i bl a miljöbeteenden. Dessa team kan utgöra inspiration för hur Gävle kommun kan utnyttja kunskapen om beteendepåverkan i prosocialt syfte. (se: http://www.ideas42.org/wp-content/uploads/2018/04/BDT_Playbook_FINAL-digital.pdf)

I punktlistan nedan finns en uppräknings av åtgärder och strategier som föreslås etableras i syfte att styra, påverka och vidga arbetet mot nedskräpning.

- ▶ **Kontinuerligt arbete.** Inriktningen föreslås vara kännetecknad av kontinuerligt arbete mer än kampanjer. En medvetenhet om att ”rent” kan vidgas till det sociala området kan öka effektiviteten och relevansen i åtgärderna.
- ▶ **Samverkan kräver samordning.** Tillsätt en permanent samordnare/uppdragsledare som får i uppgift att sätta ihop ett operativt team. Övriga medlemmar i teamet kan komma från de enheter inom organisationen som hanterar och ansvarar för renhållning, trygghet och social hållbarhet samt besöksnäring. Ansvar och mandat måste vara i symmetri för att samordnaren ska kunna arbeta effektivt.
- ▶ **Samordnarens uppdrag.** Samordnaren ska bevaka området brett, dvs från planering, design, hantering av avfall och skräp, påverkan i samband med event, hålla organisationen uppdaterad om utvecklingen på området prevention av nedskräpning samt bistå vid kommunikation till allmänhet och till speciella målgrupper. Men samordnaren ska inte vara utförare inom områden utan kunna engagera annan personal. Samordnaren kan också vara en av flera roller som representerar kommunen i samband med konferenser och sammandrag kring miljöfrågor.
- ▶ **Använd tillitsbaserad styrning.** Målformuleringarna bör hållas generella i samband med uppdrag. Samordnaren och teamet kring denne väljer själva vilka mål de sätter upp. Att använda tillitsbaserade metoder för att ge uppdrag

och vid uppföljning är en rekommendation. Mål kan sättas på flera nivåer: resultat, lärande, aktiviteter och prestationer.

- ▶ **Budgetansvar.** Ge samordnaren befogenheter att hantera kostnader som minst motsvarar budgeten för att delta i kampanjen Vi håller rent (skräpplockarkampanj) samt deltagande i nationell och kanske internationella konferenser relevanta för området.
- ▶ **Sammanhang.** Samordnaren ges tillgång till möten, aktiviteter och platser där frågor om nedskräpning diskuteras, planeras och beslutas. Utöver detta också sammanhang där sociala frågor tas upp med tanke på sambandet mellan nedskräpning och social hållbarhet.
- ▶ **Mätning och uppföljning.** Mätning är central för förebyggande av nedskräpning. Instrument för att mäta nedskräpning etableras och instrument för att registrera otrygga miljöer, klotter, skadegörelse.
- ▶ **Prövande arbetssätt.** Arbetssättet föreslås innehålla moment som är prövande, kreativa och experimentella. Detta innebär att den som ger uppdraget också ser till att överväga vilka resurser (tid, material, personal) som behövs. Särskilt bör noteras möjligheten att tillvara engagemang och kunskap hos personal som städar.
- ▶ **Vetenskap och erfarenhet.** Sammantaget visar både vetenskap och erfarenhet att ett fokus på beteenden är nödvändigt för att nå hållbarhet i miljöfrågor och då även nedskräpning. Det räcker inte att fokusera på information eller attitydpåverkan. De metoder som väljs för arbetet ska ha sin utgångspunkt i att förstå och påverka beteenden.

3 Om nedskräpning

3.1 Kunskapsöversikter

Naturvårdsverket har nyligen publicerat rapporten "Beteenden bakom nedskräpning" som i en bilaga innehåller en relativt uttömmande litteraturgenomgång (på engelska) av området beteendepåverkan och nedskräpning (Naturvårdsverket, 2018). Genomgången tar upp forskningsrapporter med varierande inriktning men också varierande kvalitet eller angelägenhetsgrad. Den intresserade hänvisas dit för att ta del av sammanställningen och referenslistor.

Andra översikter och sammanställningar finns också, vetenskapliga (bl a Shukor et al, 2012 och Almosa et al., 2017), populärvetenskapliga (t ex Yoeli et al., 2017) eller i textböcker i miljöpsykologi (bl a Steg & Groot, 2019) eller i kommunikation (Klößner, 2015), alla lämpliga att vända sig till för den intresserade. Att ständigt besitta uppdaterad och relevant kunskap om hela området nedskräpning är en krävande uppgift, att ha ständigt uppdaterad kunskap om beteendepåverkan i stort är tyvärr omöjligt, därtill är området för stort.

Här följer några aspekter på beteenden och nedskräpning i urval. Urvalet har gjorts mot bakgrund av frågor som väckts i samband med workshops och presentationer inom ramen för projektet samt önskemål om en sammanställning från projektledare. De vetenskapliga fynd som presenteras kan utgöra en guide och vara en källa till inspiration när arbetet mot nedskräpning utformas.

3.2 Nedskräpning och social hållbarhet

Nedskräpning är självklart miljöfråga men ett antal studier och förändringsprojekt har visat på samband med faktorer som rör trygghet, brottslighet, trivsel och ekonomi. Det gör att nedskräpning också är en social fråga.

'Broken Windows-teorin'. Ofta nämns teorin om 'Broken Windows' (Wilson & Kelling, 1982) när sambandet mellan nedskräpning och social hållbarhet diskuteras. En typisk hänvisning brukar vara till tillämpningen i New York City och den "noll-tolerans" som infördes där under 1990-talet i syfte att göra staden tryggare och renare. En bakomliggande idé i teorin är att allvarliga brott är ändpunkten i en kedja av händelser som startar med miljömässig oordning. Här följer förstås inte en fullständig genomgång av

teorin "Broken Windows" och graden av empirisk stöd teorin har eller tolkningar. En sammanställning att läsa finns bl a här: <https://cebc.org/evidence-based-policing/what-works-in-policing/research-evidence-review/broken-windows-policing/>. Men för att visa på sambandet mellan nedskräpning och sociala frågor görs här en beskrivning av resultaten från en serie fältstudier (Keizer et al., 2008).

I en serie fältstudier undersöktes sambanden mellan bland annat nedskräpning och klotter. Resultaten visar, i korthet, att oordning sprider sig, från nedskräpning till anti-sociala beteenden och att utvecklingen mot oordning går att förutsäga. Om t ex en yta är nedskräpad så ökar sannolikheten för ytterligare skräp och även för klotter och småbrottslighet. Den slutsats som kan dras är att det är viktigt att städa, göra rent, laga och reparera (när det gäller slutsatserna om sambandet med småbrottslighet så finns vissa metodologiska invändningar, se Wichert & Bakker, 2014).

Trygghet och nedskräpning. Det är värt att notera att det utöver den faktiska kopplingen mellan t ex nedskräpning och skadegörelse också finns en upplevd otrygghet som påverkar. Beskrivningar av sk "signalbrott" innebär att upplevd otrygghet är oförändrad trots minskning av brottslighet i absoluta tal.

Förekomster av nedskräpning, klotter och högljudda ungdomar skapar en känsla av otrygghet. Den otryggheten gör i sin tur att människor som skulle kunna ha haft en dämpande inverkan drar sig undan. Det lämnar utrymme för en andra våg av ytterligare oordning där anti-sociala beteenden får fäste i en ond spiral (Innes, 2014; Innes et al., 2009).

"Overall litter is also a powerful proxy signal that is associated in the minds of residents with social decline, increased sense of threat, anger and fear. It is therefore suggested that if assertive and effective measures were taken to address the litter problem, this would have a significant impact on the perception of insecurity across the city." (Innes et al: 2009, p110).

Medvetenheten om sambandet mellan nedskräpning och sociala frågor är central. Den motiverar varför det är viktigt att få med olika intressenter och aktörer och att dessa samverkar i arbetet för miljömässig och social hållbarhet.

3.3 Att förstå och påverka beteenden

Naturen skräpas inte ned med automatik utan det är människan som med olika grader av medvetenhet med sitt beteende lämnar avfall på platser där det inte hör hemma och där det gör skada. Det krävs ett beteende för att

skräpa ned och det krävs ett beteende för att se till att avfall hamnar på en korrekt plats, t ex soptunna. Detta kan tyckas självklart och kanske är det. Mindre självklart är de olika metoder och procedurer som kan användas i samhället för att påverka beteenden i riktning mot minskad nedskräpning.

Ett övergripande sätt att minska nedskräpning vore att se till att skräp aldrig blir aktuellt. Det skulle kunna ske genom att i grunden förändra samhällets sätt att hantera förpackningar, rester och överblivna produkter. I viss mån pågår förstås försök att påverka i den riktningen, t ex genom att sätta ett pris på plastkassar i butiker och om kunder får frågor om de verkligen behöver en kasse till sina varor så minskar förekomsten av plastkassar som fel använda kan leda till nedskräpning.

3.4 Metoder

Det finns flera perspektiv på detta med att förstå och påverka de beteenden som bidrar till nedskräpning. I stora drag kan beteenden påverkas med dessa huvudsakliga kategorier av påverkan, som kan kombineras på olika sätt:

1. **Att arrangera omgivningen** på ett sätt som leder till rätt beteenden. Omgivning är både fysisk miljö och sociala sammanhang, t ex att erbjuda papperskorgar, sätta upp skyltar med instruktioner eller använda förebilder.
2. **Att ge konsekvenser på beteenden** som t ex uppmuntran eller böter, t ex att visa uppskattning när barn lägger skräp på rätt ställe eller att se till att lagföra personer som skräpat ner
3. **Att göra regler och normer** som pekar i riktning mot att nedskräpning är olämplig **tydliga**, t ex att se till att ytor hålls rena, för rena ytor har visat sig kunna förebygga nedskräpning
4. **Att informera** om nedskräpning i syfte att påverka attityder, t ex att öka medvetenheten om att cigarettfimpar har en negativ påverkan på djur och natur

Gemensamt för många effektiva metoder är att de tillämpar ”signaler” med låg amplitud, t ex att förändra skriva budskap, att medvetet förändra skyltning eller att systematiskt studera de goda effekter som publik städning kan få. Men även sådant som betydelsen av att skapa situationer där människor utgör en positiv förbild för att etablera och vidmakthålla normer (som i sin tur påverkar beteenden) förekommer.

Populärt har dessa metoder under senare tid kommit att samlas under paraplybegreppet "nudging". Nudging innebär att medborgare vänligt knuffas i rätt riktning utan tvång eller sanktioner. Effekterna har väckt medial uppmärksamhet, med draghjälp från experimentell forskning (t ex Cialdini, se www.influenceatwork.com), USA-presidenter (Obama), stöd för implementering från regeringsnivå (Storbritannien) och Riksbankens pris i ekonomi till Alfreds Nobels minne (forskaren Richard Thaler fick priset 2017).

Förutom dessa nudging-metoder vars grund främst hämtats från de vetenskapliga disciplinerna socialpsykologi och beteendekonomi finns också en samling metoder baserade på beteendeanalys (Lehman & Geller, 2004). De senare har sin utgångspunkt i att människans beteenden kan påverkas direkt via signaler i situationen och genom de konsekvenser som följer på beteenden. Gemensamt för samtliga perspektiv är att de är angelägna om att via mätningar detektera och värdera resultat för att utveckla metoderna.

3.4.1 Att arrangera omgivningen.

Prompts. Signaler i omgivningen, sk 'prompts', t ex av typen "gör så här..." kan aktivera beteenden. Den här typ av metodik är bäst lämpad för beteenden som är enkla att utföra, tydligt definierade och när budskapet kommer nära beteendet i tid. I regel kan användandet av prompts göras till låga kostnader.

Papperskorgar. Hur papperskorgar är utformade påverkar användning (Geller et al., 1980). Den kanske gestaltningsmässigt attraktiva tanken om att papperskorgar färgmässigt ska smälta in i omgivningen har tyvärr en negativ effekt på nedskräpning. Bättre är att papperskorgarna syns tydligt och att de är många. För den fysiska omgivningen finns också annat fynd som pekar på betydelsen av närhet till sopkärl. En papperskorg som finns nära individen minskar risken för nedskräpning (t ex Schultz, et al., 2013).

Lätt att göra rätt. Om platsen är ren så minskar risken för nedskräpning, men med ökad mängd skräp ökar också risken för ytterligare nedskräpning (t ex Keizer, et al., 2008, se ovan). Beteendet att lägga avfall rätt är förenat med en relativt högre "kostnad" än att ta sig till en papperskorg. Nedskräpning ökar också för att det ofta saknas en negativ konsekvens av det felaktiga beteendet (låg risk för upptäckt, låg risk för böter) och det finns en tillfällig positiv effekt av att i stunden kunna bli av med sitt skräp (se även nedan avsnittet om konsekvenser). Utifrån den här vetenskapen så behöver fysiska miljöer formges så att det blir "lätt att göra rätt", t ex genom

att papperskorgar görs synliga, finns i tillräcklig mängd och längs de stråk där människor passerar.

Dynamisk städning. Hur ren eller nedskräpad en plats tillåts bli påverkar beteenden. I en studie räknades en punkt fram där det tippas över ('tipping point'), dvs där nedskräpning tar ökar brant utifrån ett icke-linjärt samband utifrån hur mycket skräp som finns på en plats (Rangoni & Jager, 2017). Det är alltså inte endast att mer skräp ökar risken utan vid en viss mängd skräp ökar risken betydligt för ytterligare nedskräpning mot förfall. Överfört till praktiska sammanhang så visar detta (givet att resultaten håller för fortsatt prövning) på betydelsen av att mängden sopkärl/papperskorgar är övertänt och att platser och ytor skräpmässigt måste hållas efter. En beräkning gjordes också där ekonomiska variabler togs och det visar att "dynamisk" städning som sker med syftet att hålla en plats skräpmässigt ren under en beräknad 'tipping point' lönar sig, både ekonomiskt och miljömässigt (aa). Detta trots att den inledande kostnaden med fler städare vid ett visst givet tillfälle är högre.

Budskap på skyltar. Några studier har visat att skyltar kan påverka i både positiv och negativ riktning beroende på hur platsen ser ut i andra aspekter (Keizer, et al., 2008; Reiter & Samuel, 1980). Om det på en plats finns en förbudsskylt mot nedskräpning men skräp får ligga kvar under tid ökar risken för ökad nedskräpning jämfört med en plats med samma skräpmängd men utan skylt. Det kan också vara viktigt att vara medveten om hur budskap formuleras. För "hårda budskap" ("våga inte skräpa ner här") har visat sig kunna leda till bakslag, motstånd och till och med ökad nedskräpning (Geller et al., 1980). Själva förekomsten av skyltar har visat sig problematiskt, i ett naturreservat visade sig t ex förekomsten av en förbudsskylt (mot bortforslande av material) leda till en mer negativ effekt jämfört med när en skylt saknades (Cialdini, et al., 2003).

Modeller och förebilder. Modellering innebär att en persons beteende visas upp i syfte att vara en förebild och att få andra att ta efter – i verkliga situationer eller på film. Det är dock väsentligt att vara övertänt kring vem och vilka som används som modeller och vilka beteenden som modellen ska uppvisa. En modells beteende och sammanhang har betydelse för effekten på nedskräpning (se nedan om sociala normer). Skräpplockadagar innebär en både tydlig exponering för att se hur personer plockar någon annans skräp och att en person själv medverkar och plockar skräp. Det första gör den medverkande till en bra förebild och det andra innebär att personen som plockar skräp gör ett åtagande om att hantera skräp på rätt sätt vilket påverkar personens beteende i framtiden. Att t ex engagera barn i skräpplockaraktiviteter kan vara en investering för lång tid framöver.

3.4.2 Ge konsekvenser.

Pålitliga konsekvenser nära i tid. De konsekvenser som vanligen används är olika typer av belöningar och återkoppling (feedback). Generellt kan sägas att konsekvenser som kommer i tiden nära beteenden och med säkerhet, så att den person som betar sig inte behöver gissa eller vänta på konsekvensen, har större påverkan på framtida beteenden. Konsekvenser som är positiva för individen påverkar beteenden men utöver det även villigheten att göra extra och positiva ansträngningar. Negativa konsekvenser kan också trycka tillbaka oönskade beteenden men har risken att motreaktioner kan uppstå.

Det ska vara lätt att göra rätt. Att ge belöningar för miljöbeteenden var en vanlig procedur i den forskning som genomfördes i USA och publicerades under 1970-talet. Ett dilemma som rapporteras är att beteenden påverkas i önskad riktning men återgår till nivån före belöningen så snart belöningen upphör. Att försöka förstå vilka händelser som kan utgöra belöningar (utöver pengar, leksaker, biobiljetter och rabattkuponger, som i forskningen) är inte helt enkelt. Möjligen genom att studera vilka konsekvenser som naturligt kan uppstå som en följd av miljöbeteenden går det att komma åt dessa faktorer. Det ska vara lätt att göra rätt. Som nämndes ovan, om det innebär ett besvär att ta sitt skräp till en papperskorg minskar sannolikheten för att skräpet hamnar rätt.

Fokus på det sociala sammanhanget. Det finns goda anledningar att använda konsekvenser för att få fram prosociala beteenden. Mot bakgrund av forskningen (se nedan) om sociala normer så finns antagligen effektiva konsekvenserna inom det sociala området, att vara följsam och passa in i det sociala sammanhanget är ofta en central del för människan och kan alltså ses som en typ av konsekvens.

Återkoppling på beteende, framför resultat. Återkoppling genom att informera om effekten av miljömässiga beteenden skulle teoretiskt sett vara en effektiv metod för att påverka beteenden (Dixon, et al. 1992). Text har man visat att återvinning kan öka genom att återkoppla frekvensen återvunnet material under en viss tidsperiod. När det gäller nedskräpning har resultaten varit varierande. Den återkoppling som ges presenteras i regel långt efter att beteendet har förekommit, utgår från resultatet av beteenden (observerat skräp) snarare än på själva nedskräpningsbeteendet och sker med osäkerhet (kanske kommer, kanske inte). Sammantaget ger detta en svag påverkan på beteendet och metoder kring återkoppling behöver utvecklas.

Arrangerade vs naturliga konsekvenser. Om belöningar och återkoppling används så är det i syfte att etablera önskvärda beteenden men det är viktigt att så snart möjligt minska på de "arrangerade" konsekvenserna (som belöning är ett exempel på) så att istället beteendet drivs av "naturliga" konsekvenser, som att uppskatta en ren och skräpfri plats eller att uppfatta sig som en del av en ansvarstagande grupp ("så här gör vi med vårt skräp och det har goda effekter för miljön"). Det finns också lärdomar från säkerhetsarbete inom t ex industrin och beteenden att inspireras av. För att få beteenden att vara varaktiga ska de beteenden som belönas vara mer generella än specifika och det är viktigt att ge en förklaring till varför beteendeförändringen är viktig (Boyce & Geller, 2001).

Individuell feedback. De positiva effekter av återkoppling som observerats för t ex beteenden som rör återvinning kännetecknas av att situationen och personer är någorlunda stabila. Återkopplingen sker också utifrån beteenden som utförts i personernas hem eller arbetsplats, det går då att ge individuell feedback eftersom det är känt vilken boende eller arbetstagare som ansvarar för en viss plats. Den återkopplingen har större chans att påverka beteenden än vid nedskräpning där det saknas systematik från individen (det finns många skillnader mellan att sopsortera hemma och att hantera skräp på offentlig plats) och där sammanhanget påverkas av många faktorer, bl a närvaro av andra människor, stress/belastning och miljöns utseende (Cialdini, et al., 1991).

Kombinerade konsekvenser. En typ av återkoppling som samhället förfogar över men använder i låg utsträckning är att ge bötesstraff för nedskräpning. Det är låg sannolikhet att bli bötfälld för nedskräpning och då kan ju heller inte beteendet förväntas påverkas särskilt mycket via försvagande konsekvenser. Det som kan påverka är att samhället markerat att nedskräpning är icke önskvärt och därmed kan regeln och risken för böter stötta upp den sociala norm som säger att nedskräpning är dåligt och icke önskvärt. I den ständigt pågående kampanjen Don't Mess with Texas i USA ingår höga bötesbelopp, upp till 2000 dollar (ca knappt 18 000 kr) i böter för den som slänger skräp längs motorvägar. Det har inte gjort Texas fritt från skräp men har över åren lett till en betydande minskning, givetvis tillsammans med många andra åtgärder. I Texas finns också en teknologi i form av en app som medborgare kan använda för att rapportera och ange fordon/förare som slänger skräp. Något som innebär ökad risk för upptäckt och det i sig kan ha en preventiv inverkan. För en historisk genomgång och ett kriminologiskt perspektiv på nedskräpning se Groomsbridge, 2013.

3.4.3 Göra regler och normer tydliga.

Det finns ett flertal teorier och perspektiv på detta med sociala normer. Den ansats som dominerar området prevention av nedskräpning utgörs av den som beskrivs av Cialdini och hans medarbetare (1990, 1991; Kallgren, et al., 2000). Det Cialdini gjorde var att "städa upp" i olika definitioner och ansatser om "sociala normer" och att förenkla begreppen. Det är värt att bekanta sig närmare med hans sätt att ta beskriva och undersöka nedskräpning.

Två kategorier av normer. Den ena är *beskrivande normer*, som återspeglar det många gör. Den andra är *föreskrivande normer* ("borde"-normer). Den senare kategorin återspeglar den moraliska aspekten, normen kan både tillåta och förbjuda beteende (se gärna Cialdini et al., 1991 för de engelska termerna och ett resonemang kring terminologin).

Att upptäcka normsignaler. En viktig komponent för hur en individ som ska bete sig utifrån en norm är i vilken utsträckning uppmärksamheten fokuseras på normen i en viss situation. För att en norm ska påverka ett beteende så måste det i miljön finnas en aktiverare för beteendet, något som individen kan upptäcka och fokusera; ett föremål (t ex en skylt med "fåglarna mår dåligt av tuggummi, använd papperskorg") eller en person som beter sig (t ex plockar upp skräp). Det här gör det möjligt att förklara varför t ex en person kan säga att det är viktigt att ta hand om sitt skräp men i en viss situation ändå skräpa ner, under vissa omständigheter. Arrangemangen i miljön stöttade inte normen tillräckligt mycket och beteendet misslyckas. Om personen inte upptäcker en anti-nedskräpningsnorm kommer andra faktorer att påverka beteenden. T ex att det lättare att slänga skräpet på marken än att ta med det hem.

Förmedla genom att exponera. Relativt sett verkar det vara viktigare att introducera föreskrivande normer (vad andra gillar/ogillar) än att fokusera på beskrivande (det många gör). Ett sätt att förmedla föreskrivande normer är att exponera medborgare för andra medborgare eller professionella som plockar upp skräp. Ett konkret exempel är att städa gator och torg dagtid. Beskrivande normer är inte utan värde men tenderar att vara mer situationsspecifika ("just här tar vi upp skräpet efter oss") och har därför lägre påverkansgrad än föreskrivande normer.

Engagera förebilder som gör önskat beteende. Det finns även en skillnad i hur föreskrivande normer får effekt. Om exponeringen för en norm sker genom att en person plockar upp någon annans skräp får det större effekt än om personen gör sig av med eget skräp. Människan är heller inte begränsad till konkret exponering i en viss situation, utan kan påverkas

av symboler eller föreställda åskådare till beteendet. I praktiken innebär detta ett argument för att det är väsentligt att engagera förebilder (modeller) som plockar (andras) skräp och att matcha förebilden (modellen) till målgruppen. Detta finns t ex i kampanjen "Don't Mess with Texas" där kända artister används i reklam för en städad delstat.

Budskap ska anpassas till situationen. Beskrivande normer som informerar om vad som är det vanligaste beteendet fungerar bra för att bibehålla en ren yta. Men om de flesta beter sig nedskräpande så måste en föreskrivande norm aktiveras, dvs ett budskap som handlar om att nedskräpning inte accepteras. En svårighet att hantera är hur platser ska designas för att nå det prosociala målet låg grad av nedskräpning. I praktiken innebär det att pröva och experimentera med olika grader av design och övervaka mängden nedskräpning tills en optimal effekt nås.

3.4.4 Att använda information

Traditionellt används upplysning och information för att påverka medborgares beteende. Många informationskampanjer handlar om att öka medvetenhet och insikt om nedskräpningens negativa följdverkningar. Men det sätt som information sker på kan vara mer eller mindre effektivt, ibland kan det till och med öka problemen (t ex Cialdini, et al, 2003). Människor kan etablera både kunskap och ha en positiv attityd till att minska nedskräpning men ändå skräpa ner (Schultz, et al., 2013). Situationsfaktorer tar över och kunskap räcker inte för att bete sig rätt. Lovande i sammanhanget är att det finns stöd för att informationskampanjer utförda på ett övertänkt sätt kan påverka "hållbarhetsbeteenden", t ex visar en översikt en effekt på dryga sju procent minskning av energikonsumtion i snitt (Delmas, et al., 2012).

De flesta har redan kunskap. Att betrakta de individer som skräpar ner som mindre upplysta kan leda fel. De flesta har redan kunskap men utför inte rätt beteenden. Nedskräpning sker ofta passivt, utan någon djupare tanke bakom (Sibley & Liu, 2003). Det gör det komplicerat att vädja till förnuftet eftersom människan agerar automatiskt och är beroende av omgivningens signaler, fysiska som närvaro av papperskorgar eller social som hur andra gör.

De flesta är negativa till nedskräpning. De flesta har en negativ attityd till nedskräpning, dvs de tycker, känner och säger sig vara beredda att bete sig för att hantera skräp rätt och tycker illa om nedskräpning. Men de kan ändå med sitt beteende skräpa ner i vissa situationer. T ex genom att lägga sitt skräp bredvid en överfull soptunna. Attityden sätts ur spel genom signaler i omgivningen. Det gör det angeläget att hitta metoder för

beteendepåverkan som fungerar trots att individen har en milt negativ eller svagt positiv attityd. Beteenden påverkas alltså av fler variabler än personliga attityder (Straughan, et al., 2011).

4 Sammanfattande reflektioner

Sammantaget kan konstateras att det finns förhållandevis stor mängd erfarenhet och vetenskapliga data som kan vägleda åtgärder för minskad nedskräpning. Utformningen av platser behöver göras medvetet och övervakas för att göra ständiga förbättringar. De konsekvenser som är möjliga att använda bör få en högre frekvens så att de kan stötta utformningen av miljön. Genom olika sociala aktiviteter involveras många i att bete sig rätt med skräp och detta skickar signaler till omgivningen om vilka sociala normer som gäller. Information är kanske minst effektiv men om den knyts samman med övriga åtgärder så ökar chansen att synergieffekter uppstår.

Fokus bör alltså ligga på mer direkt beteendepåverkande åtgärder och inte endast information eller attitydförändring. Utformning av omgivningen och medvetenhet om hur olika signaler och konsekvenser kan användas är centralt, tillsammans med insikt i betydelsen av att platser som hålls fria från skräp, dels leder till fortsatt skräpfritt, men också till social trygghet i vidare bemärkelse. Detta kräver en samordning mellan flera intressenter, skräpfrågan är allas fråga.

Uppgiften är komplex och behöver kontinuerlig tillsyn. Det räcker t ex inte med att sätta upp papperskorgar på en viss plats utan påföljande övervakning av hur människor rör sig, tömningsfrekvenser och förekomsten av skadegörelse eller klotter i närmiljön behöver också övervakas och åtgärdas.

5 Sammanställning av erfarenhetsutbyte

Under våren 2018 genomfördes två workshops med intressenter¹ från Gävle kommun. Syftet var att i dialogform belysa och lyfta fram gemensamma intressen och värden och upptäcka eventuella problem och utvecklingsmöjligheter. Workshop-formatet valdes för att dels var ekonomiskt betydligt mer fördelaktigt än individuella intervjuer, dels för att det också medgav möten mellan personer också i framtiden har att tillsammans arbeta med frågorna kring nedskräpning.

Ett antal områden kunde i efterhand tydliggöras. Det fanns en tydlig samstämmighet kring värdet av en ren stad. Långsiktigheten betonades vad gäller mål och budget. Detta är ett område som alltid kommer att vara aktuellt och därför krävs en långsiktig strategi och utmanande mål över längre tidsperiod än ett år i taget.

Det konstaterades finnas ett behov av samordning mellan förvaltningar och intressenter men det stod inte omedelbart klart hur detta skulle kunna åstadkommas. Det framfördes också synpunkter på att det behöver skapas kontaktytor mellan olika målgrupper bland medborgarna. Detta pekar på att information eller åtgärder behöver anpassas så att inte alla nås av endast standardbudskap. Det finns många sätt att dela in målgrupper på, alltifrån unga (som nås via skola eller föreningar) till särskilda intressen som rör t ex sport eller kulturella aktiviteter.

Det var flera som såg behov av och möjliga effektiviseringar inom området. Genom att ha etablerade bra mätningar, arbetsflöden och upphandlingar kan man hushålla med resurser och samtidigt nå mål. Det finns tekniska utmaningar kring tömningsfrekvensen av t ex papperskorgar, särskilt som erfarenheten visar att tömningsfrekvensen påverkar nedskräpning. Liknande synpunkter kom fram vad gäller synliggörandet av papperskorgar. Där har också försök gjorts som preliminärt utvärderats och som (i linje med forskning) visar att en papperskorg måste vara synlig för att få full effekt. Hantering av nedskräpning och miljö kring event som arrangeras i staden behöver klargöras. Det fanns beskrivningar av hur tillfälliga arrangemang inte fullt ut hanterar det extra avfall som genereras utan detta förs över till den reguljära driften att hantera vilket skapar oplanerad belastning. Detta gör det svårt att förebygga, hinna med uppgifterna i tid med

¹ I första hand bjöds samtliga medlemmar i styrgruppen för projektet in: Bodil Durebrandt KLK, Karl Blad Gata park, Stefan Kusbom Gavlegårdarna, Annie Larsson Gavlefastigheter, Ola Falk Gavle drift och service, Michael Wagner Gästrike återvinnare, Daniel Swärd Gavle city. Utöver det erbjöds andra personer på KLK och Samhällsbyggnad Gata Park samt Trafik och tillstånd att delta. Det var ett relativt stort bortfall i jämförelse med hur många som bjudits in. De som kom att delta var vid workshop #1 var: Bodil Durebrandt, Lina (praktikant KLK), Anna-Karin Gävert ToT, Stefan Erixon GP, Karl Blad GP och vid workshop #2: Stefan erixon GP, Anna-Karin Gävert ToT, Annie Larsson GF, Ola Falk GDSAB.

befintliga resurser och leder dessutom till risk för kritik, som kunnat undanröjas med bättre planering.

Det framfördes önskemål om att det ska finnas en drivande part när det gäller nedskräpningsfrågor. Frågan bedömdes större än att enbart handla om tömning av papperskorgar och skyltning. Det framkom exempel på sociala insatser kring hantering av avfall och skräp som belyste den positiva betydelsen av att ha en part som kan vara drivande. En ökad samverkan med näringslivet efterfrågades.

REFERENSER

- Almosa, Y., Parkinson, J., & Rundle-Thiele, S. (2017). Littering Reduction: A Systematic Review of Research 1995–2015. *Social Marketing Quarterly*, 23(3), 203–222.
- Boyce, T. E., & Geller, E. S. (2001). Applied behavior analysis and occupational safety: The challenge of response maintenance. *Journal of Organizational Behavior Management*, 21, 31–60
- Cialdini, R. B., Kallgren, C. A., Reno, R. R. (1991). A focus theory of normative conduct: a theoretical refinement and reevaluation of the role of norms in human behavior, pp. 203–234. I: Zanna, M. P. (Ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*, 24.
- Dixon, R., Knott, T., Rowsell, H., Sheldon, L., & Moore, D. (1992). Prompts and Posted Feedback: In Search of an Effective Method of Litter Control. *Behaviour Change*, 9, 2–7.
- Groombridge, N. (2013). *Matter all over the place. Litter, criminology and criminal justice*, pp 394–408 I: South, N., & Brisman, A. (Eds.). Routledge International Handbook of Green Criminology. Oxfordshire: Routledge.
- Innes, M. (2014). *Signal crimes. Social reactions to crime, social disorder, and control*. Oxford: Oxford University Press.
- Innes, M., Abbot, L., Lowe, T., & Roberts, C. (2009). Seeing like a citizen: field experiments in 'community intelligence-led policing'. *Police Practice and Research*, 10, 99–114.
- Kallgren, C. A., Reno, R. R., & Cialdini, R. (2000). A Focus Theory of Normative Conduct: When Norms Do and Do not Affect Behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26. 1002–1012.
- Keizer, K., Lindenberg, S., & Steg, L. (2008) The spreading of disorder. *Science*, 322, 1681–1685.
- Klöckner, C. A. (2015). *The Psychology of Pro-Environmental Psychology. Beyond standard information strategies*. London: Palgrave Macmillan.
- Lehman, P. H., & Geller, S. E. (2004). Behavior Analysis and Environmental Protection: Accomplishments and Potential for More. *Behavior and Social Issues*, 13, 13–32
- Martin, S. J., Goldstein, N. J., & Cialdini, R. B. (2014). The small big. Small changes that spark big influence. New York: Profile.
- Naturvårdsverket (2012). Det här är ingen skräpfråga. En utvärdering av kommuneras arbete mot nedskräpning. Rapport 6494.
- Naturvårdsverket (2013). Strategiskt arbete för minskad nedskräpning. Vägledning för kommuner. Rapport 6551.

Naturvårdsverket (2018). Beteenden bakom nedskräpning. Ärendenummer: NV-04016-18

Klößner, C. A. (2015). *The Psychology of Pro-Environmental Psychology. Beyond standard information strategies*. London: Palgrave Macmillan.

Rangoni, R., & Jager, W., 2017. Social Dynamics of Littering and Adaptive Cleaning Strategies Explored Using Agent-Based Modelling. *Journal of Artificial Societies and Social Simulation* 20, 1.

Reiter, S. M., & Samuel, W. (1980). Littering as a function of prior litter and the presence or absence of prohibitive signs. *Journal of Applied Social Psychology*, 10, 45–55.

Steg, L., & De Groot, J. I. M. (Eds.) (2019). *Environmental psychology: an introduction*. (2nd ed.) Hoboken, NJ: Wiley. ISBN 9781119241089.

Wicherts, J. M., & Bakker, M. (2014). Broken windows, mediocre methods, and substandard statistics. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17, 388–403.

Yoeli, E., Budescu, D. V., Carrico, A. R., Delmas, M. A., DeShazo, J. R., Ferraro, P. J., ... Weber, E. U. (2017). Behavioral science tools to strengthen energy & environmental policy. *Behavioral Science & Policy*, 3, 69–79.

Wilson, G. L., & Kelling, J. Q. (1982). Kelling, George L.; Wilson, James Q. Broken windows: the police and neighborhood safety. *Atlantic Monthly*.249, 29–38

Bilaga – Utdrag ur Naturvårdsverkets vägledning

Strategiskt arbete för minskad nedskräpning

RAPPORT 6551

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-6551-5
ISSN 0282-7298

Vägledning för kommuner

Vägledningen är avsedd att stötta kommunernas strategiska arbete för att minska nedskräpningen och sprida kunskap om metoder, verktyg och arbetssätt.

Rapporten redogör för mål och krav som berör nedskräpning, t.ex. miljökvalitetsmål, lagstiftning och nationell avfallsplan samt ger en bakgrund till varför nedskräpningsproblemet behöver hanteras. Innehållet ger också en översikt över de metoder som tagits fram för att mäta skräpfrekvens i tätorter av olika storlek, i parker och grönområden samt på stränder. I en bilaga finns en särskild vägledning för hur ärenden kring omfattande nedskräpning kan hanteras.

Viktiga delar i det strategiska arbetet mot nedskräpning är att:

- skapa en organisation med tydligt utpekat ansvar för att driva arbetet och som underlättar samarbete över förvaltningsgränser
- kartlägga och mäta nedskräpningen, för att kunna följa utvecklingen, utforma åtgärder och utvärdera insatser
- sätta upp mål och åtgärder, bl.a. att involvera barn och ungdomar i förskolor och skolor, anordna skräpplockardagar och samverka med lokala näringsidkare
- kommunicera arbetet med kommuninvånarna och utbyta erfarenheter med andra kommuner
- sätta upp en budget för det långsiktiga förebyggande arbetet

Vägledningen ingår som en del i Naturvårdsverkets uppdrag från regeringen att genomföra en särskild satsning för minskad nedskräpning. Målsättningen att minska nedskräpningen finns nu också med i Sveriges nationella avfallsplan för perioden 2012–2017.

Bilaga – Skräpfacit 2018

SKRÄPFACIT

Nedskräpning i gatumiljö Gävle 2018

statisticon
STATISTICS & RESEARCH

Kommentarer om undersökningen

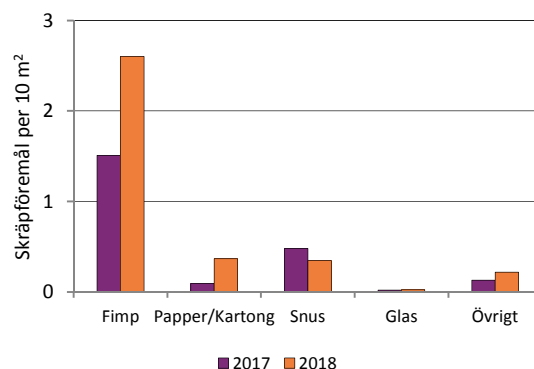
Skräpmätningar genomförs i ett antal centrala stadsdelar i Sverige. Alla kommuner ges samma instruktioner för hur centrala staden ska avgränsas och samråd med Statisticon AB sker. Inom samma kommun och stadsdel är jämförbarheten mellan år stor. Tuggummi redovisas separat, eftersom det är ett komplicerat skräpslag både att mäta och att städa bort. För mer detaljerad information om metoden, se dokumentet Teknisk rapport.

Fakta: Areal och folkmängd

Hela tätorten		Undersökningsområde	
Landareal (km ²)	39,75	Landareal (km ²)	0,71
Folkmängd (31/12-2017)	76 031	Folkmängd (31/12-2016)	4 075
Folkmängd per km ²	1 913	Folkmängd per km ²	5 735
		Dagbefolkning (31/12-2015)	8 855
		Dagbefolkning per km ²	12 461

Skräpfördelning: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter kategori

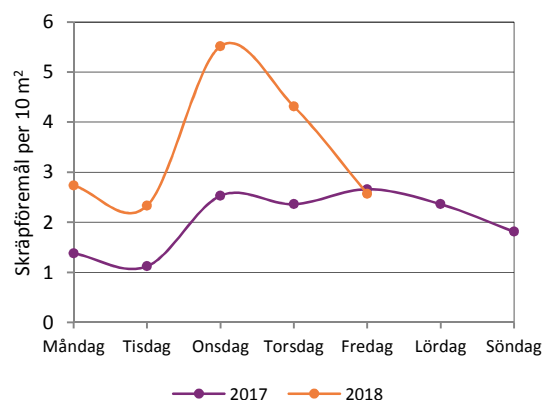
Kategori	Skräp 2017	%	Skräp 2018	%
Fimp	1,51 D	67	2,60 E	73
Papper/Kartong	0,09 E	4	0,37 E	10
Snus	0,48 E	22	0,35 E	10
Glas	0,02 F	1	0,02 F	1
Övrigt	0,13 E	6	0,22 E	6
Totalt	2,24 D	100	3,56 E	100

Relativ osäkerhet redovisas med bokstavsbezeichnung A till G, se nedan.
Procentfördelningen anger andelen skräp per skräpkategori.

Skräpfördelning: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter veckodag

Veckodag	Skräp 2017	Punkter	Skräp 2018	Punkter
Måndag	1,38 F	18	2,73 E	33
Tisdag	1,12 E	18	2,33 E	33
Onsdag	2,53 E	37	5,52 F	34
Torsdag	2,36 E	37	4,31 E	35
Fredag	2,66 E	35	2,57 E	38
Lördag	2,36 F	19	*	0
Söndag	1,81 F	15	*	0
Totalt	2,24 D	179	3,56 E	173

* 2018 gjordes inga mätningar lördag-söndag
Relativ osäkerhet redovisas med bokstavsbezeichnung A till G, se nedan.
Punkter anger hur många punkter som mätts respektive veckodag.

Standard för bokstavsbezeichnung av relativa osäkerhetsmarginaler - övre gränser är uteslutande
0 - 2% A 2 - 5% B 5 - 10% C 10 - 20% D 20 - 50% E 50 - 100% F 100% - G

Redovisning av urvalsosäkerheter

Statistikvärdet +/- (statistikvärdet * relativa osäkerhetsmarginalen) utgör ett konfidensintervall för den efterfrågade storheten med cirka 95% konfidensnivå.

Område: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m²

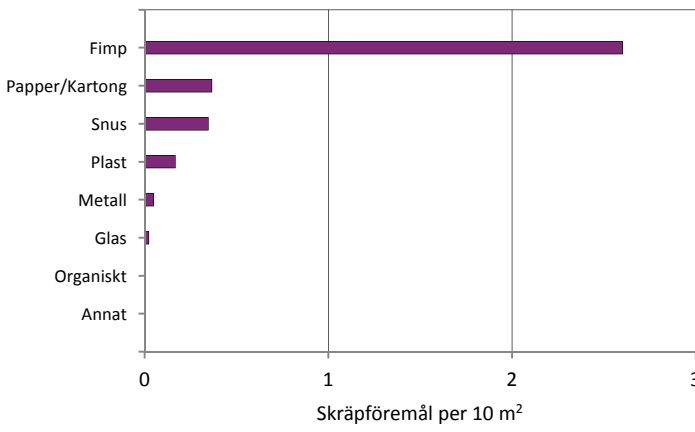
	Område	Punkter	Skräp
	Gävle	173	3,56 E

För mer information om osäkerheter, se första sidan.

Skräpfördelning: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter kategori

Kategori	Skräp
Fimp	2,60 E
Papper/Kartong	0,37 E
Snus	0,35 E
Plast	0,17 E
Metall	0,05 E
Glas	0,02 F
Organiskt	-
Annat	-
Totalt	3,56 E

- Redovisas ej på grund av att inget skräp av den typen har observerats.
Dessutom förekommer tuggummi 0,01 per 10 m².
För mer information om osäkerheter, se första sidan.

Skräpsituation: Andel mätytor fördelat på upplevd skräpsituation

Upplevd situation	Andel ytor (%)
Ej nedskräpad	31
Lätt nedskräpad	63
Ganska nedskräpad	6
Mycket nedskräpad	1
Extremt nedskräpad	0

Kartbild: Fimpar

Skräptäthet, fimpar.

Kommentar

Färgerna ger en översiktlig bild av hur mängden fimpar var spridda vid mätillfället.

Andel fimpar av totalt 1 208 fimpar (procent)

Kartbild: Övrigt skräp

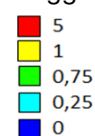
Skräptäthet, skräp exklusive fimpar och tuggummi.

Kommentar

Färgerna ger en översiktlig bild av hur mängden skräp, exklusive fimpar och tuggummi var spridda vid mätillfället.

Andel skräp av totalt 443 objekt (procent).
Tuggummi och fimpar ej medräknade.

Tidsserie: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter år och kategori

Kategori	2016	2017	2018
Fimp	2,80 E	1,51 D	2,60 E
Snus	1,02 E	0,48 E	0,35 E
Glas	0,02 F	0,02 F	0,02 F
Plast	*	0,08 E	0,17 E
Mjukplast	0,16 E	*	*
Hårdplast	0,08 F	*	*
Metall	0,08 E	0,03 F	0,05 E
Organiskt	0,05 F	0,02 F	-
Papper/Kartong	*	0,09 E	0,37 E
Papper	0,39 E	*	*
Kartong	0,09 F	*	*
Annat	0,06 F	0,01 F	-
Totalt	4,76 D	2,24 D	3,56 E
Tuggummi	5,28 D	3,17 D	0,01 F

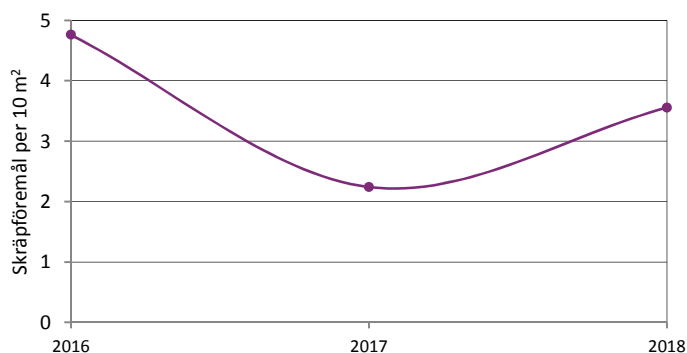
- Redovisas ej på grund av att inget skräp av den typen har observerats.

*2017 slogs mjukplast och hårdplast ihop till en gemensam kategori *plast*, och papper och kartong kombinerades till *papper/kartong*.

För mer information om osäkerheter, se första sidan.

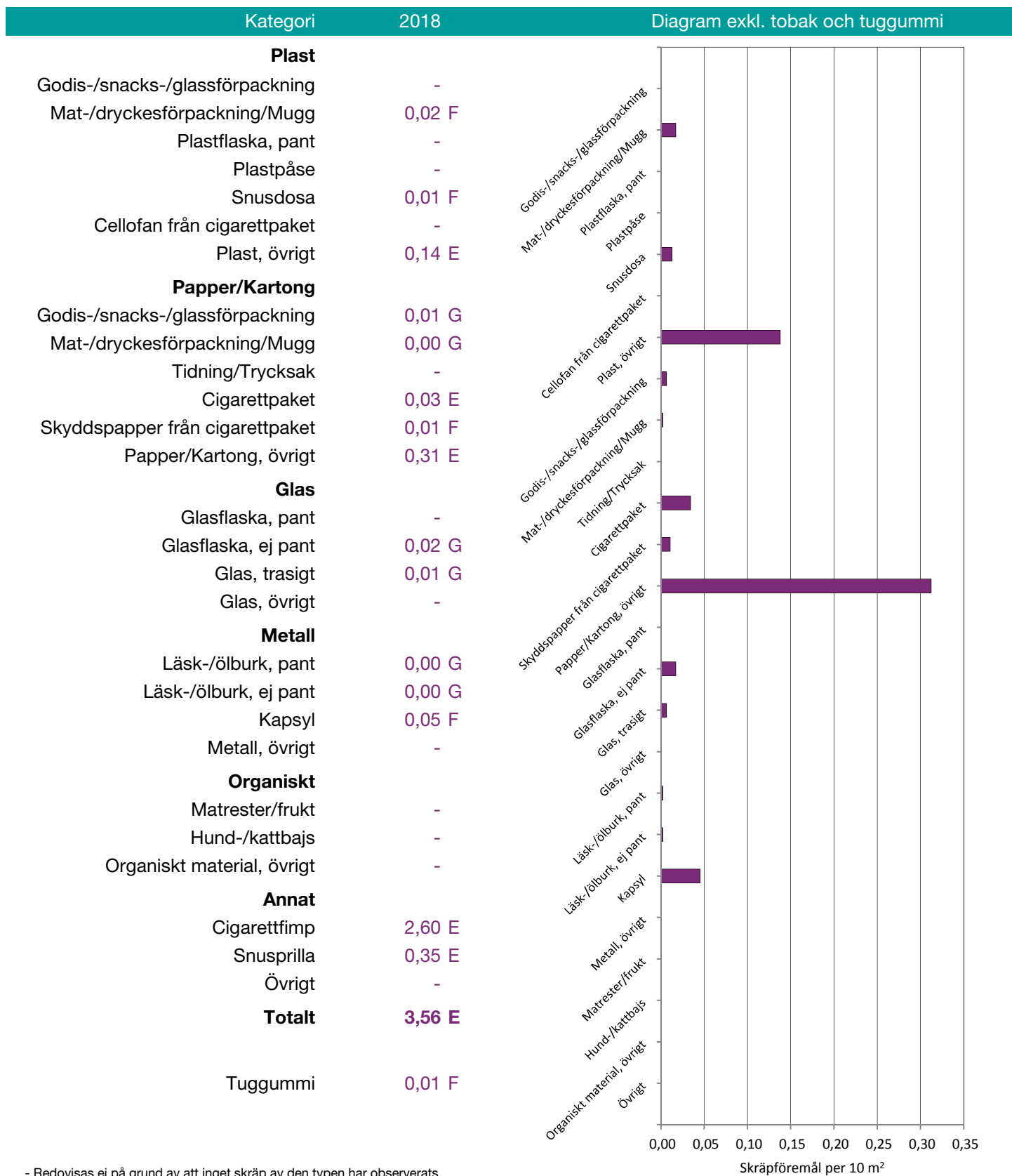
Tidsserie: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter år

Årtal	Skräp
2016	4,76 D
2017	2,24 D
2018	3,56 E

För mer information om osäkerheter, se första sidan.

Skräpfördelning: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter kategori

- Redovisas ej på grund av att inget skräp av den typen har observerats.
För mer information om osäkerheter, se första sidan.

SKRÄPFACIT

Parker, mindre tätorter och områdesmätningar

Gävle 2018

Boulognerskogen

statisticon
STATISTICS & RESEARCH

Kommentarer om undersökningen

Skräpmätningar genomförs i ett antal centrala stadsdelar i Sverige. Alla kommuner ges samma instruktioner för hur centrala staden ska avgränsas och samråd med Statisticon AB sker. Inom samma kommun och stadsdel är jämförbarheten mellan år stor. Tuggummi redovisas separat, eftersom det är ett komplicerat skräpslag både att mäta och att städa bort. För mer detaljerad information om metoden, se dokumentet Teknisk rapport.

Fakta: Areal och folkmängd

Undersökningsområde

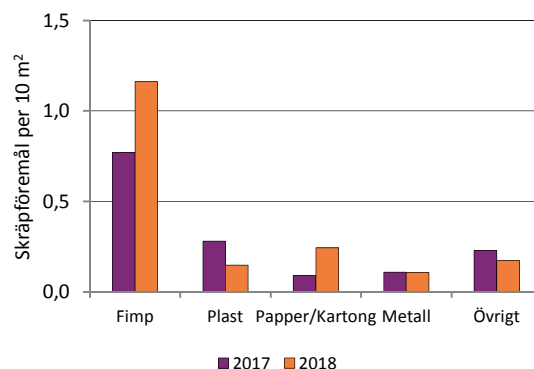
Kommun	Gävle
Areal (hektar)	8,7

Närområde (inom 300 meter)

Folkmängd (2016-12-31)	350
Dagbefolkning (2015-12-31)	3 688

Skräpfördelning: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter kategori

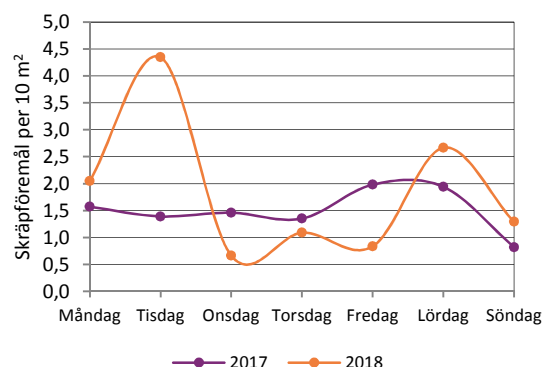
Kategori	Skräp 2017	%	Skräp 2018	%
Fimp	0,77 E	52	1,16 E	63
Plast	0,28 E	19	0,15 E	8
Papper/Kartong	0,09 F	6	0,24 E	13
Metall	0,11 F	7	0,11 F	6
Övrigt	0,23 E	15	0,17 F	9
Totalt	1,48 E	100	1,84 E	100

Relativ osäkerhet redovisas med bokstavsbezeichnung A till G, se nedan.
Procentfördelningen anger andelen skräp per skräpkategori.

Skräpfördelning: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter veckodag

Veckodag	Skräp 2017	Punkter	Skräp 2018	Punkter
Måndag	1,57 F	18	2,05 F	20
Tisdag	1,39 F	19	4,34 F	19
Onsdag	1,46 F	19	0,66 F	20
Torsdag	1,35 F	19	1,09 F	19
Fredag	1,98 F	17	0,84 F	20
Lördag	1,94 E	16	2,67 F	20
Söndag	0,82 F	20	1,29 F	19
Totalt	1,48 E	128	1,84 E	137

Relativ osäkerhet redovisas med bokstavsbezeichnung A till G, se nedan.
Punkter anger hur många punkter som mätts respektive veckodag.

Standard för bokstavsbezeichnung av relativa osäkerhetsmarginaler - övre gränser är uteslutande

0 - 2% A 2 - 5% B 5 - 10% C 10 - 20% D 20 - 50% E 50 - 100% F 100% - G

Redovisning av urvalsoäkerheter

Statistikvärdet +/- (statistikvärdet * relativa osäkerhetsmarginalen) utgör ett konfidensintervall för den efterfrågade storheten med cirka 95% konfidensnivå.

Skräpsituation: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter upplevd skräpsituation

Upplevd skräpsituation	Skräp		%
Ej nedskräpad	0,26	F	68
Lätt nedskräpad	4,90	E	31
Ganska nedskräpad	14,32	**	1
Mycket nedskräpad	*		
Extremt nedskräpad	*		
Totalt	1,84	E	100

Upplevd skräpsituation

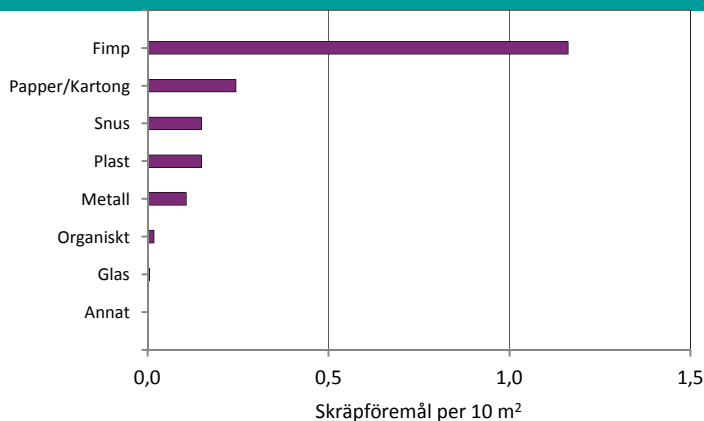
- Ej nedskräpad yta
- Något nedskräpad yta
- Ganska nedskräpad yta
- Mycket nedskräpad yta
- Extremt nedskräpad yta

*Inga punkter upplevdes som nedskräpade enligt denna nivå.
 **Endast en punkt, ingen osäkerhetsskattning kan redovisas.
 Procentfördelningen anger andel punkter per kategori.
 För mer information om osäkerheter, se första sidan.

Skräpfördelning: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter kategori

Kategori Skräp

Fimp	1,16 E
Papper/Kartong	0,24 E
Snus	0,15 F
Plast	0,15 E
Metall	0,11 F
Organiskt	0,02 G
Glas	0,01 G
Annat	-
Totalt	1,84 E

- Redovisas ej på grund av att inget skräp av den typen har observerats.
 Dessutom förekommer tuggummi 0,01 per 10 m².
 För mer information om osäkerheter, se första sidan.

Skräpfördelning: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter tidpunkt på dagen

Tidpunkt på dag Skräp Punkter

kl 07-11	2,23 E	75
kl 11-14	0,74 F	41
kl 14-17	2,54 F	21
Totalt	1,84 E	137

För mer information om osäkerheter, se första sidan.
 Punkter anger hur många punkter som har mätts i respektive tidsintervall.

Tidsserie: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter år och kategori

Kategori	2016	2017	2018
Fimp	1,34 E	0,77 E	1,16 E
Snus	0,25 E	0,19 E	0,15 F
Glas	-	0,01 G	0,01 G
Plast	*	0,28 E	0,15 E
Mjukplast	0,34 E	*	*
Hårdplast	0,11 E	*	*
Metall	0,06 F	0,11 F	0,11 F
Organiskt	0,05 F	0,02 G	0,02 G
Papper/Kartong	*	0,09 F	0,24 E
Papper	0,02 G	*	*
Kartong	0,20 E	*	*
Annat	0,04 F	-	-
Totalt	2,41 E	1,48 E	1,84 E
Tuggummi	0,05 F	0,06 F	0,01 G

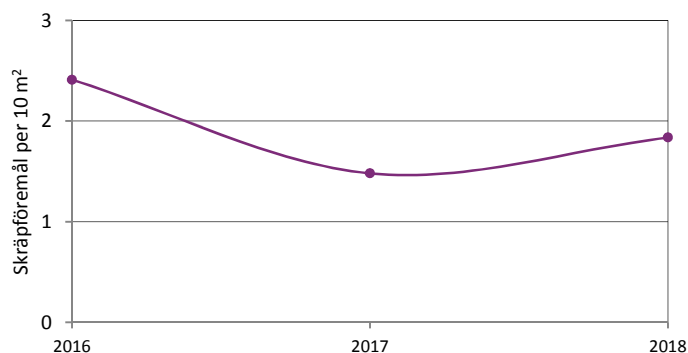
- Redovisas ej på grund av att inget skräp av den typen har observerats.

*2017 slogs mjukplast och hårdplast ihop till en gemensam kategori *plast*, och papper och kartong kombinerades till *papper/kartong*.

För mer information om osäkerheter, se första sidan.

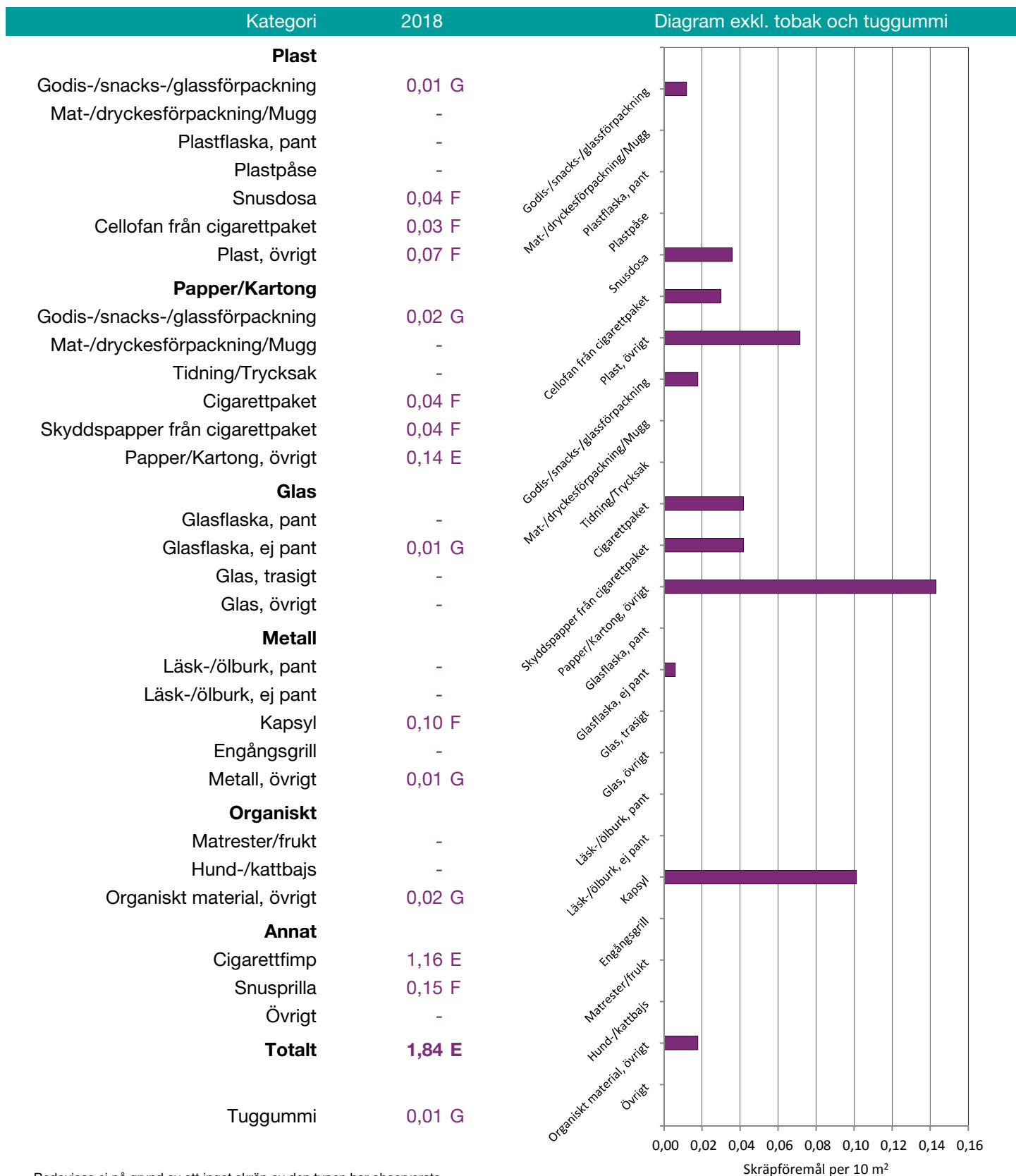
Tidsserie: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter år

Årtal	Skräp
2016	2,41 E
2017	1,48 E
2018	1,84 E

För mer information om osäkerheter, se första sidan.

Skräpfördelning: Genomsnittligt antal skräpföremål per 10 m² fördelat efter kategori

- Redovisas ej på grund av att inget skräp av den typen har observerats.
För mer information om osäkerheter, se första sidan.

Bilaga – Uppföljning kostnader

Förslag på rekommendation

Vad ska ingå i kommunernas beräkning av kostnader för nedskräpning?

Bakgrund

Idag är det ganska ovanligt att kommuner vet hur stora kostnader man har för nedskräpning, och de kommuner som har beräkningar har räknat på väldigt olika sätt. Håll Sverige Rent anser att det är viktigt att känna till vad nedskräpningen i kommunen kostar, det blir ett sätt att se hur stort problemet är och det kan leda till större motivation att lägga resurser på förebyggande åtgärder.

Det kan också vara en grund för kommunerna att kommunicera med kommuninvånarna om hur mycket av skattemedlen som tas i anspråk för att åtgärda nedskräpningen.

Håll Sverige Rent har de senaste åren märkt av en ökad efterfrågan från kommuner som vill ha stöd och hjälp med att beräkna kostnaderna för nedskräpning. Många kommuner vill kunna jämföra sig med andra och få tips och utbyta erfarenheter.

Det finns som tidigare nämnts kommuner som räknar på sina kostnader för nedskräpning i dagsläget, men de är inte så många. Enligt Håll Sverige Rents årliga enkätundersökning var det 2016 bara 15% av de kommuner som svarat (158 kommuner svarade) som angav att de hade en aktuell beräkning av kostnaden.

Problemet är att man räknar på så olika sätt. Enkäten visade att de aktuella beräkningarna per invånare varierade från några kronor till hundratals kronor och i kommentarerna blev det tydligt att det var olika kostnader som avsågs - en del kommuner redovisade till exempel hela sin renhållningsbudget medan andra endast redovisade kostnaderna för illegala tippningar.

Det är med bakgrund av detta som det här förslaget till rekommendation om kostnadsberäkning har tagits fram.

Framtaget förslag

Förslaget baseras på diskussioner från en nätverksträff som hölls hos Håll Sverige Rent den 28 september 2017. Här medverkade representanter från Naturvårdsverket, SKL och kommunerna Solna, Göteborg, Ystad, Gävle, Borås, Söderköping, Hjo, Botkyrka, Ljungby, Uppsala och Karlstad.

Under diskussionerna framkom att i och med att kommunernas organisation och utförande av renhållningsarbetet ser så olika ut är det varierande om kommunen kan särredovisa sina olika kostnader för renhållning. Gruppen enades om att rekommendationen därför bör vara flexibel och att det ska vara möjligt att använda schabloner så väl som mer exakta kostnader.

Att beräkna kostnaderna kan också ha olika syften för olika kommuner. De kommuner som har organiserat arbetet så att man kan särredovisa tid för plockning och tömning

av papperskorgar kan använda beräkningarna som ett sätt att följa upp om nedskräpningen ökar eller minskar och utvärdera olika åtgärder, medan kommuner som har fasta avtal med entreprenörer har svårare att göra just detta. Men här kan man ändå göra uppskattningar och använda siffrorna till att kommunicera till kommuninvånarna hur mycket nedskräpningen kostar.

På träffen diskuterades även skillnaderna mellan direkta, indirekta och förebyggande kostnader. Diskussionerna mynnade ut i att direkta kostnader är t.ex. personalkostnader för skräpplockning, medan indirekta kostnader mer handlar om sådant som negativ inverkan på turism och handel, klotter och olyckor. Kostnader för förebyggande åtgärder såsom kampanjer, kommunikation och uppföljning kan vara en egen kategori som redovisas vid sidan av de direkta kostnaderna.

Gruppen enades om att fokusera på direkta kostnader i ett första steg, men att det är naturligtvis bra att även redovisa de förebyggande kostnaderna så att de två posterna kan jämföras.

Direkta kostnader för nedskräpning

Skräpplockning

I denna kategori räknas skräpplockning för hand och med maskin i alla typer av miljöer; park, gata, rekreationsområden, stränder och så vidare. Om skräpplockning sker av föreningen Städa Sverige räknas avgiften till Städa Sverige med. Kostnader för skräpplockarkampanjer som har ett mer pedagogiskt syfte, som t.ex. Håll Sverige Rents "Vi Håller Rent-kampanj" redovisas istället under "Förebyggande kostnader."

Skräpplockning och papperskorgstömning bör alltså särredovisas om möjligt. Många kommuner har entreprenörsavtal som innebär att skräpet en viss radie runt papperskorgen plockas vid tömning, här får man i dialog med entreprenören göra en uppskattning av hur mycket tid som går åt till plockning jämfört med tömning. I många entreprenörsavtal särredovisas inte plockning och tömning. Då rekommenderas att man försöker få fram uppgifter från entreprenören och om det inte går göra en uppskattning. Till nästa upphandling är det bra om särredovisning efterfrågas.

Kostnader för transporter och omhändertagande kan i vissa fall vara stora, t.ex. vid strandstädningar. Om skräpet plockats i samband med tömning av papperskorgar kan en schablon för transport och omhändertagande användas.

Investeringskostnader och drift för maskiner och fordon

Här avses de maskiner och fordon vars huvudändamål är att ta upp nedskräpningen samt eventuella siktningskostnader. Det kan vara fimpsugar, sopmaskiner vars huvudsakliga användning är att ta upp skräp, maskiner som blåser bort skräpet, maskiner för borttagning av tuggummin och så vidare. Däremot ska kostnader för de maskiner som främst används i ett annat syfte (även om en del skräp kommer med vid

sandsopning, lövblåsning och snöröjning) inte räknas med. Då ska istället kostnaden för att sortera ut och göra sig av med skräpet räknas med.

Illegal tippning

Handläggningstid per ärende för illegal tippning kan variera kraftigt mellan kommuner. För vissa kommuner kan det vara svårt att skilja ut nedskräpningsärenden (t.ex. där kundtjänst tar hand om alla slags felanmälningar). Då rekommenderas att man tar fram en schablontid per ärende och kostnaden för den tiden. Utöver handläggningstiden ska arbetstiden som går åt till att hämta och köra iväg det tippade skräpet redovisas, samt eventuella avgifter för omhändertagande.

Eftersom handläggningstiden för skrotbilar och skrotbåtar kan bli väldigt lång rekommenderas att dessa ärenden får egna schabloner eller att man räknar handläggningstiden speciellt för dem.

Andra aktörers kostnader

Eftersom även privata och kommunala fastighetsägare och andra aktörer har kostnader för nedskräpningen i kommunen ska dessa kostnader om möjligt uppskattas och redovisas. Här kan det vara en idé att försöka ta fram schabloner i dialog med aktörerna. Om det är svårt kan man istället uppskatta hur stora kommunens kostnader är för att hålla rent motsvarande yta.

Sammanställning direkta kostnader

Plocka skräp
Tidsåtgång skräpplockning för hand
Tidsåtgång skräpplockning med maskiner
Investeringskostnader för maskiner avsedda att ta upp skräp
Ev. siktnings-/sorteringskostnader
Transporter
Omhändertagande
Illegal tippning
Skrotbilar och skrotbåtar
Handläggningstid
Hämtning och transport
Ev. avgifter för omhändertagande
Illegal tippning på FTI:s återvinningsstationer
Handläggningstid för att anmäla nedskräpning till FTI
Övrig illegal tippning i skog och mark
Handläggningstid
Hämtning och transport
Ev. avgifter för omhändertagande
Andra aktörer
Sammanlagda kostnader enligt ovan

Kostnader som inte ska räknas med enligt förslaget:

Tömning av papperskorgar. Om skräpet har hamnat i papperskorgen är det inte nedskräpning och ska därför inte räknas som en kostnad för nedskräpning.

Inköp/skötsel/service av papperskorgar. Detta kan istället redovisas under kostnader för förebyggande av nedskräpning.

Klotter

Material som plockpinnar säckar, handskar, arbetskläder. Dessa uppgifter är svåra att få tag i för kommuner med entreprenad. Arbetskläder, säckar och handskar används ju även inom övriga renhållningsaktiviteter och kan därför inte ses som en kostnad för nedskräpning. Plockpinnar varierar inte efter hur stor nedskräpningen är och är en ganska statisk kostnad så här föreslås att inte ha med kostnaden för dessa.

Indirekta kostnader. Indirekta kostnader kan vara brott som följer av nedskräpning, negativ inverkan på turism och handel, klotter, lägre taxeringsvärden på hus, olyckor, miljöskador, sjukskrivningar med mera. Här behövs schabloner och dessa kostnader tas inte med i det här skedet.

Kostnader för förebyggande arbete. Detta kan vara kostnader för kampanjer, kommunikation, information, aktiviteter för att ändra attityder och beteenden, nudging, inköp av papperskorgar och askkoppar, ökad tillgänglighet till återvinningscentraler, uppföljning av åtgärder, enkätundersökningar, skräpmätningar, stråkanalyser och projektledning med mera. De förebyggande kostnaderna ses inte som direkta kostnader, men det är naturligtvis bra om även dessa kostnader kan redovisas.

Sammanställning kostnader för nedskräpning, uppföljning
genomförd oktober 2018.

SHB gata park	12 202 000
Gavlefastigheter/GDSAB	955 300
Gavlegårdarna	5 047 895
Kultur och fritid	672 300
Totalt:	18 877 495 kr

Samhällsbyggnad, Gata park

Sammanställning direkta kostnader	Samhällsbyggnad, Gata park	Kommentar:
Plocka skräp		
Tidståtgång skräpplockning för hand	4 700 000	
Tidsåtgång skräpplockning med maskiner	5 800 000	
Investeringskostnader för maskiner		entreprenören äger
avsedda att ta upp skräp	0	själv investeringen
Ev siktnings-/sorteringskostnader	0	
Transporter	0	ingår i avtal
		tippavgifter
Omhändertagande	250 000	Forsbacka tippen
Illegal tippning		
Skrotbilar och skrotbåtar:		
		köps av kommunalt
		parkeringsbolag,
Handläggningstid	1 202 000	kostnaden är för 2017
Hämtning och transport		"
Ev. avgifter för omhändertagande		"
Illegal tippning på FTI:s återvinningsstationer		
Handläggningstid för att anmäla nedskräpning till FTI	0	sköts av kundtjänst
Övrig illegal tippning i skog och mark	250000	
		ingår i linjearbetet
Handläggningstid	0	tidsrapporteras ej
Hämtning och transport	0	
		betalas av
		entreprenör går ej att
Ev. avgifter för omhändertagande	0	skilja ut
Andra aktörer		
Sammanlagda kostnader enligt ovan	12 202 000	

**Gavlefastigheter/Gavle drift och service
AB**

Sammanställning direkta kostnader	Gavlefastigheter (genom Gavle drift och service AB)	Kommentar:
--	--	-------------------

Plocka skräp

Tidståtgång skräpplockning för hand
Tidståtgång skräpplockning med maskiner
Investeringskostnader för maskiner
avsedda att ta upp skräp
Ev siktnings-/sorteringskostnader
Transporter
Omhändertagande

Illegal tippning

Skrotbilar och skrotbåtar:

Handläggningstid
Hämtning och transport
Ev. avgifter för omhändertagande

**Illegal tippning på FTI:s
återvinningsstationer**

Handläggningstid för att anmäla
nedskräpning till FTI
Övrig illegal tippning i skog och mark
Handläggningstid
Hämtning och transport
Ev. avgifter för omhändertagande

Andra aktörer

Sammanlagda kostnader enligt ovan

Gavlefastigheter lämnade uppgifter genom
Ola Falk, vd Gavle drift och service AB enligt
följande:

Yttre städning 833 200 kr ex moms

Papperskorgstömning 122 100 ex moms

Totalt: 955 300 kr ex moms

Gavlegårdarna

Sammanställning direkta kostnader	Gavlegårdarna	Kommentar:
Plocka skräp		
Tidståtgång skräpplockning för hand	-4 480 000 kr	12800 timmar
Tidsåtgång skräpplockning med maskiner	-251047	Kostnad enl fakturor
Investeringskostnader för maskiner avsedda att ta upp skräp		
Ev siktnings-/sorteringskostnader		
Transporter		
Omhändertagande	-55000	Schablon
Illegal tippning		
Skrotbilar och skrotbåtar:		
Handläggningstid	-52 800 kr	96 timmar
Hämtning och transport	-160 048 kr	Kostnad enl fakturor
Ev. avgifter för omhändertagande	-49 000 kr	Kostnad enl fakturor
Illegal tippning på FTI:s återvinningsstationer		
Handläggningstid för att anmäla nedskräpning till FTI		
Övrig illegal tippning i skog och mark		
Handläggningstid		
Hämtning och transport		
Ev. avgifter för omhändertagande		
Andra aktörer		
Sammanlagda kostnader enligt ovan	-5 047 895 kr	

Kultur och Fritid

Sammanställning direkta kostnader	Kultur och fritid	Kommentar:
		antal timmar på fritid och kulturs anläggningar/lokaler baserat på 150 kr/h
Plocka skräp	645 300 kr	
Tidståtgång skräpplockning för hand	4302 h	
Tidsåtgång skräpplockning med maskiner	0	
Investeringskostnader för maskiner avsedda	0	
		Ingår under plocka
Ev siktnings-/sorteringskostnader	0	skräp
		Ingår under plocka
Transporter	0	skräp
		Ingår under plocka
Omhändertagande	0	skräp
Illegal tippning	0	Det händer men inte så ofta.
Skrotbilar och skrotbåtar:		
Handläggningstid		
Hämtning och transport		
Ev. avgifter för omhändertagande		
Illegal tippning på FTI:s återvinningsstationer		
Handläggningstid för att anmäla nedskräpning till FTI		
Övrig illegal tippning i skog och mark		
Handläggningstid		
Hämtning och transport		
Ev. avgifter för omhändertagande		
Andra aktörer	27 000 kr	Dykning på friluftsbad, där de plockar upp skräp från botten.
Sammanlagda kostnader enligt ovan	672 300 kr	

Bilaga – Fältstudie papperskorgar

HÅLL GÄVLE RENT

ETT FÄLTEXPERIMENT PÅ NYGATAN MED SYFTE ATT MINSKA
NEDSKRÄPPNINGEN I GÄVLE

Under sommaren 2017 genomfördes ett fältexperiment som grundades i ett samarbete mellan Håll Gävle rent-projektet och Högskolan i Gävle, Avd. Miljöpsykologi. Syftet var att undersöka hur manipulationer av papperskorgar på Nygatan i Gävle förändrade insamlingen utav skräp i papperskorgar. Syftet med experimentet var att öka insamlingen av skräp i experimentområdet (och därmed minska nerskräpningen).

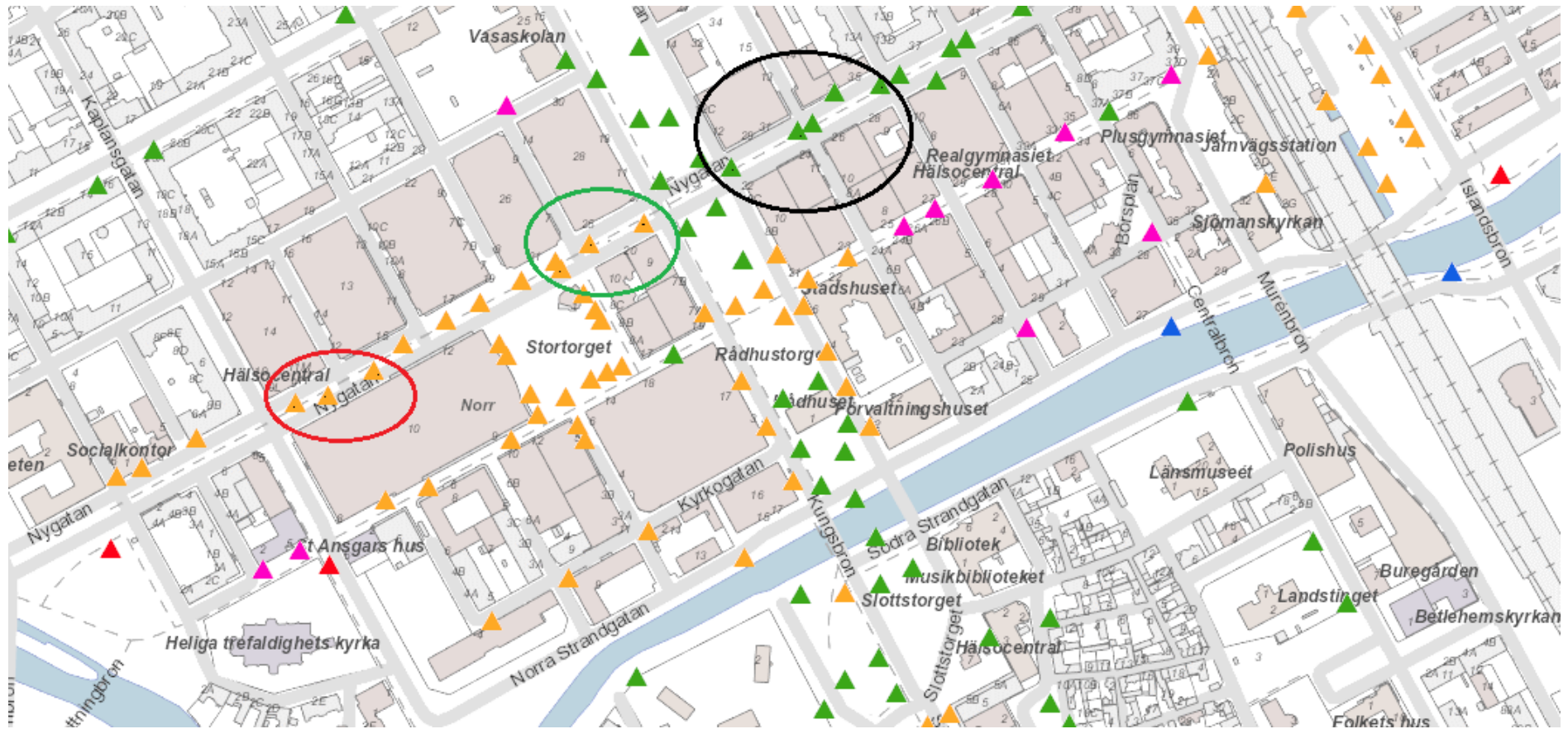
Mätningarna skedde under tidperioden 14-Augsti till 10 september.

Vi undersökte 2 manipulationer, ett med syfte att synliggöra (färga papperskorgarna med orange färg) och ett men normativa budskap (teckningar med miljövänliga budskap från barn iden lokala Sätorskolan).

*I den här rapporten presenteras en första sammanställning av resultatet, vi ser en tendens till att de orangea papperskorgarna ökade insamlingen i jämförelse med de neutrala (icke manipulerade) papperskorgarna, medans de papperskorgarna som hade normativa budskap från barn signifikant **minskande** insamlingen av skräp. För att utreda anledningar till dessa tendenser, samt fastställa den statistiska säkerheten kommer Miljöpsykologerna på HiG att följa upp detta experiment under 2018. Men det som vi med säkerhet kan konstatera redan nu är att dessa resultat visar på den stora vikten av att faktiskt testa manipulationer/kampanjer i linje med detta experiment. Detta då man ofta likt i denna studie råkar på oväntade resultat, eftersom att mänskligt beteende är en komplex historia.*

EXPERIMENTOMRÅDE

Experimentet skedde på Nygatan som delades upp i 3 områden, i dessa områden manipulerades papperskorgarna i en vecka vardera varpå de växlade mellan de olika manipulationerna. Varje område bestod utav 3 papperskorgar.

MANIPULATIONER

Papperskorgarna lämnades antingen neutrala (kontrollgrupp) eller färgades orangea (se bild nedan) eller var färgade med normativa budskap (se till höger samt nästa sida)

NORMATIVA BUDSKAP, EXEMPEL

MÄTNIGNAR OCH DATA

För att mäta hur manipulationerna på verkade nedskräpningen mätte vi 3 mått:

Vikt: Hur mycket vägde skräpet i varje papperskorg

Fyllnadsgrad: Hur fylld var papperskorgen

Skräp på marken: Punktmätning i anknytning till papperskorgen där vi mätte hur mycket/vilket skräp som fanns på marken.

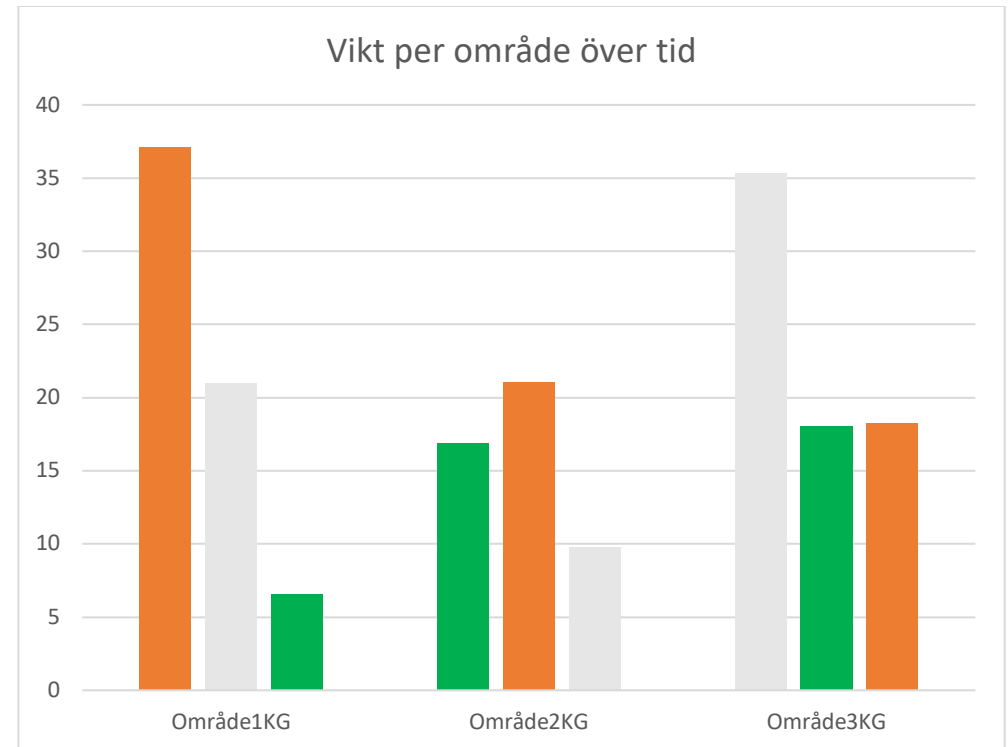
Nedan följer en övergripande sammanställning: Vi börjar med att kolla på vikten av skräpet som samlades in totalt antal kilo som samlades in i papperskorgarna med de olika manipulationerna är:

Orangea papperskorgar: 76.4 kilo

Neutrala papperskorgar: 66.1 kilo

Teckningar på papperskorgar: 41.47 kilo

INSAMLAT SKRÄP I KILO

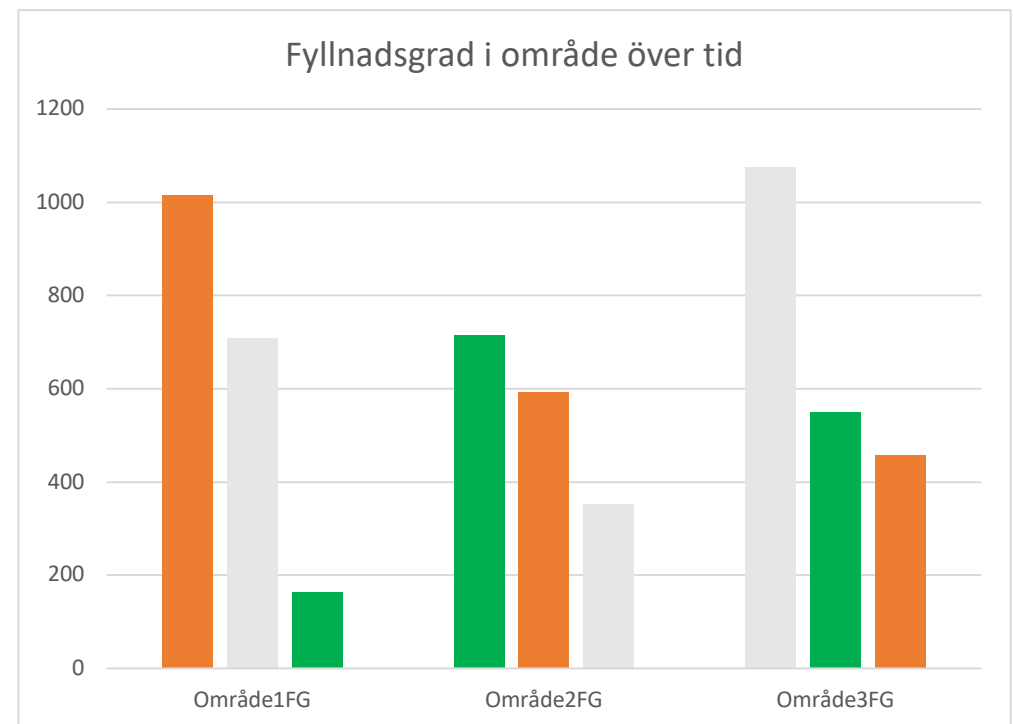
Ovan ser ni den totala vikten skräp som samlades in i samtliga papperskorgarna i de olika områdena över 3 tidsperioder, staplarna infattar all vikt som samlades in i de olika grupperna, den orange stapeln = papperskorgar som var orange, den gråa var neutral och den gröna var teckningar

FYLLNADSGRAD PAPPERSKORGAR

Om vi kollar på fyllnadsgraden, dvs. hur en uppskattning på hur fylld papperskorgarna var i % så kan vi se likande tendenser, uppskattningen var gjord med hjälp av en mätsticka:

Orangea papperskorgar:	2065%
Neutrala papperskorgar:	2137%
Teckningar på papperskorgar	1429%

Notera här att de papperskorgarna med teckningarna fortfarande presterar klart sämst, medans det nu är betydligt mer jämt mellan de orangea och de neutrala (neutrala samlar till och med in lite mer skräp med detta mått).

Ovan ser ni den totala fyllnadsgraden av skräp om samlades in i samtliga papperskorgarna i de olika områdena över 3 tidsperioder, staplarna infattar den summerade procentsatsen utav allt skräp (1000% motsvarar 10 fyllda papperskorgar) som samlades in i de olika grupperna, den orange stapeln = papperskorgar som var orange, den gråa var neutral och den gröna var teckningar

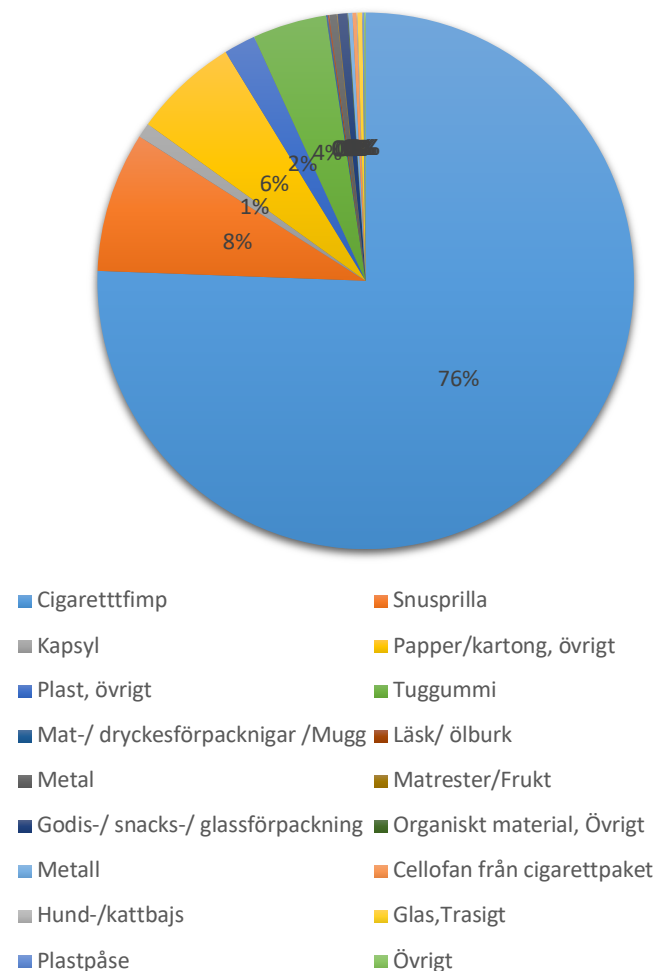
SKRÄP PÅ MAKEN

Om vi tar en titt på det skräpet på marken som hittades under punktmätningarna kan vi se att det till stora delar är cigarettfimpar, se data nedan:

Cigarettfimpar = 1539, Snusprilla = 172, Kapsyl = 18 Papper/kartong, övrigt = 129, Plast, övrigt = 39, Tuggummi = 91, Mat-/ dryckesförpackningar /Mugg= 2, Läsk/ ölburk = 2 Metal = 9 Matrester/Frukt = 1 Godis-/ snacks-/ glassförpackning = 12 Organiskt material, Övrigt= 2, Cellofan från cigarettpaket = 5, Glas, Trasigt = 6 Plastpåse =2 Övrigt = 2

OBS detta är en sammanställning utav endast de två första veckorna av studien. Men vi kan anta att det avspeglar även de resterande veckorna, den analysen är dock kvar att göras. Eftersom det nästan uteslutande var cigaretter och snus som hittades på marken och just dessa skräp är svårt att påverka med våra manipulationer (det finns tex ingen möjlighet att fimpa i eller vid papperskorgarna) så la vi denna analys på is tills vidare.

Diagramrubrik

SLUTSATS

I det här experimentet framkom väldigt intressanta resultat som vi kommer ta vidare och bedriva forskning på. Speciellt den helt oväntade effekten av att de papperskorgarna med barnens täckningar samlade in betydligt mindre skräp än de övriga 2. Det som vi med säkerhet kan säga redan nu är att detta bevisar vikten av att testa olika interventioner på liten skala (experimentellt) innan man skalar upp liknande kampanjer, detta då det ofta visar sig att komplexiteten i vårt mänskliga beteendena ofta gör det svårare att predicera beteenden än vad man först kan tro.

Vid frågor vänligen kontakta:

Noah Linder: noah.linder@hig.se

Bilaga – Skissförslag från Beteendelabbet

Beteendelabbet

+46(0) 76 337 36 66, Svartmangatan 9, 111 29 Stockholm
info@beteendelabbet.se, www.beteendelabbet.se

Skissförslag Gästrike Återvinnare Håll Gävle Rent

2017.05.04

VI DESIGNAR BETEENDEN.

Innehåll

01

02

03

Bakgrund

Diagnos

Skissförslag

Bakgrund

01

Bakgrund

Beteendelabbet har fått i uppdrag att ta fram ett skissförslag på design för att minska nedskräpning på Stortorget i City, Gävle.

Skissförslaget tar avstamp från en så kallad diagnos av nedskräpningsbeteende. I diagnosen undersöktes kognitiva såväl som fysiska hinder och motiv i beslutsmiljön till att minska nedskräpningsbeteendet.

Diagnosen har baserats på två metoder. En enklare omvärldsanalys om nedskräpningsbeteendet genom bearbetning av befintligt underlag kopplat till projektet (relevanta rapporter, dokument, data, kartor etc.) samt ett fältbesök där beteendet och den fysiska miljön observerades i praktiken.

Skissförslaget har sedan tagits fram via en prototypverkstad med Beteendelabbets Beteendestrateg Linda Lindström och Designer Karin bodin där identifierade insikter/hinder/motiv avsett till att matcha framtagna skisser på design.

När text presenteras utan källhänvisning ger Beteendelabbet sin beskrivning av sammanhanget baserat på erfarenhet och beteendevetenskapliga principer utan teoretiska resonemang.

Diagnos

02

Stortorget's fysiska miljö, Gävle 7 mars 2017

Papperskorgar i detta område var öppna med tak där flertal av dem även hade askkärl i anslutning. Färgen av soptunnorna var även väl kamouflerade i området i grå/svart färg. Enligt parkförvaltarna används askkärlen flitigt vilket motiverar belägg för att implementera fler askkärl även i andra områden.

Torget har en öppen yta med en del torgaktivitet beroende på årstid med torghandel året runt. Enligt parkförvaltarna är nedskräpningen som sker en del papper såsom servetter, glasspapper och fimpar. Torget sopas och papperskorgarna töms varje dag. Detta sker omkring kl.05.00 innan dagens torghandel satts igång.

Sammanfattningsvis bedömdes det finnas potential att till att arbeta vidare med synlighet och tillgänglighet av sop - och askkärl i detta område. Främst fokus vid ställen där större flöde av folkpromenerar, vid kiosk/café samt vid sittplatser i området.

Huvudsakliga fysiska hinder på Stortorget:

Kamouflerade papperskorgar, placerade långt ifrån "hängyta",
avsaknad av positiv återkoppling.

Sammanfattade spår

Återkoppling

För att ett beteende ska förstärkas (återupprepas) är det viktigt att det får en positiv konsekvens/upplevelse hos folk vid själva utförandet. Fältobservation fastställde att detta i nuläget saknas, vilket motiverar vidare arbete med positiv återkoppling.

Skuld och skam

Forskning indikerar att skam och skuld har en effekt för minskad nedskräpning (Grasmick et. al., 1991). Känslan av skam och skuld kan därför testas att användas som motiv för att få folk till att slänga sitt skräp.

Sociala normer

Sociala normer har visat sig vara ett effektivt verktyg för att förändra beteenden. Folk vill exempelvis sällan framstå som sämre än sin omgivning. Denna insikt bedömdes därför som ett potentiellt verktyg att arbeta vidare med i förslaget.

Skräpfria zoner

Under fältbesöket framkom att en hel del nedskräpning sker i anslutning inom en mindre radie runt om papperskorgen. Därför bedömdes detta som ett intressant spår att arbeta vidare med.

Motverka passiv nedskräpning

Enligt Sibley & Liu (2003) finns det två typer av nedskräpning. Passiv (t.ex. någon tappar ogenomtänkt skräp ur fickan när den tar upp sin mobil) och aktiv (t.ex. någon slänger skräp på marken och fortsätter gå). Då mycket av den nedskräpning som sker är relativt omedveten (Curnow et.al., 1997) finns det potential med att arbeta förebyggande med detta i design av lösningar.

Genomgående designtankar

Tydlighet

Papperskorgen bör vara tydligt markerade och kontrastera mot övrig omgivning.

T.ex. foliera i starka färger som ögat lätt ser på håll.

Enkelhet

Det ska vara lätt att göra rätt. Papperskorgen ska vara placerade så att rörelsemönstret hos de gående inte behöver brytas (ta om omväg för att slänga något).

Papperskorgen ska placeras i direkt anslutning till där folk går.

Tillgänglighet

Papperskorgen ska placeras nära där folk producerar skräp. Nära bänkar och nära de områdena där flödet av människor är som störst.

Flytta fram papperskorgen närmare sittplatser och närmare gångstråk.

Skissförslag

03

Återkoppling

Det finns idag inga tydliga positiva förstärkare av det önskade beteendet - att slänga skräpet i papperskorgen.

Med hjälp av en sensor som känner av när något slängs aktiveras en positiv återkoppling i form av ett ljud.

T.ex.

En svängig låt som spelas upp och (gärna olika låtar varje gång så att en blir nyfiken på vilken låt det kommer vara nästa gång)

Eller, ett tack från en Gävlekändis.

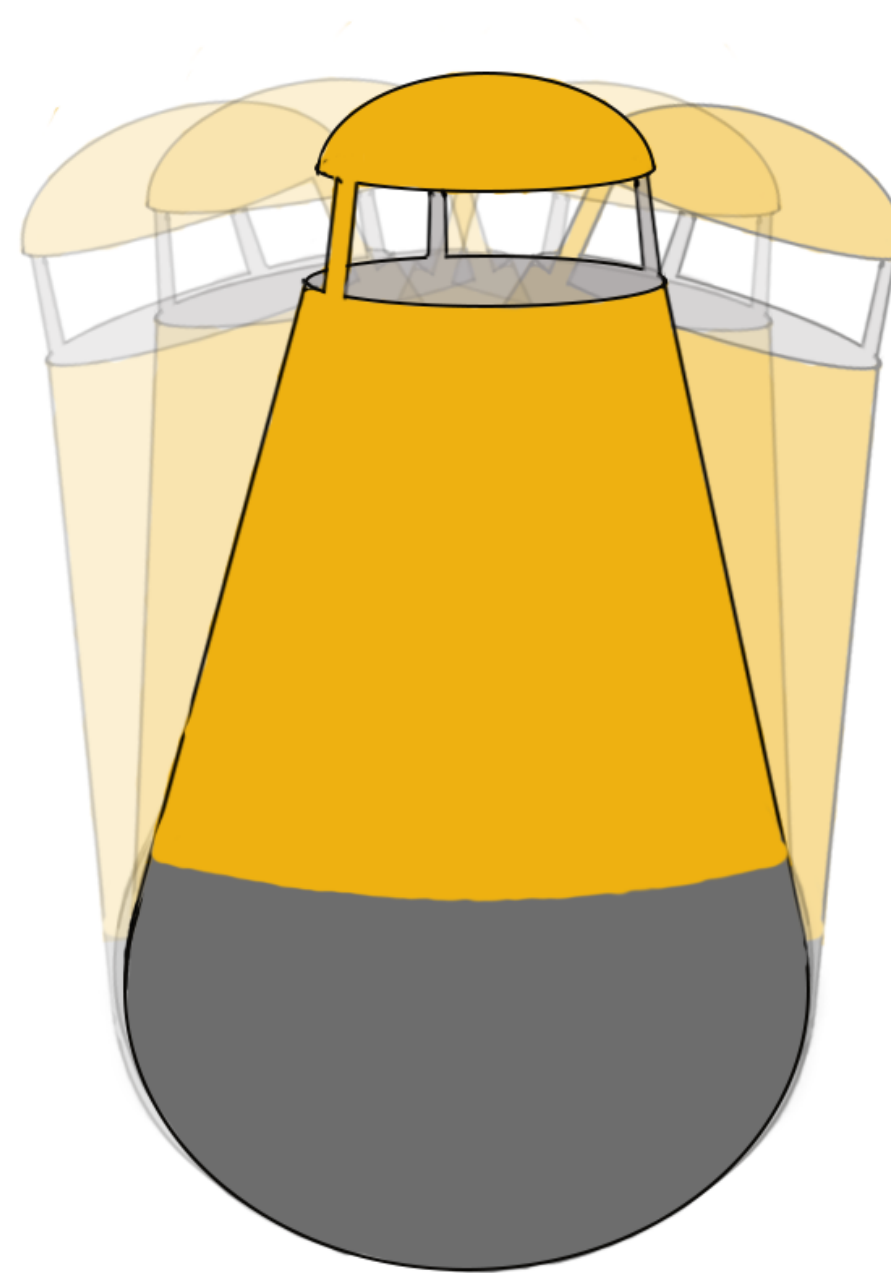

Återkoppling

Genom en papperskorg med rundad botten skapas en analog direkt återkoppling.

Papperskorgen vickar till när någon slängt något och kommit åt den.

Genom vickningen signaleras också att man slängt och gjort rätt till de andra på torget då vickningen är något som alla ser. Speciellt om den även är i en tydlig färg som kontrasterar mot resten av omgivningen.

Skuld och skam

Många vet att de borde använda papperskorg och inte slänga på marken. För miljön skull om inte annat. Men att tala om miljön kan vara diffust, "varför ska jag bry mig"?

Genom att anspela på en besviken kommande generation kan vi komma närmare att specificera detta.

Papperskorgar på och kring torget folieras med budskap av barn som ber Gävleborna slänga sitt skräp för deras skull och framtida miljö.

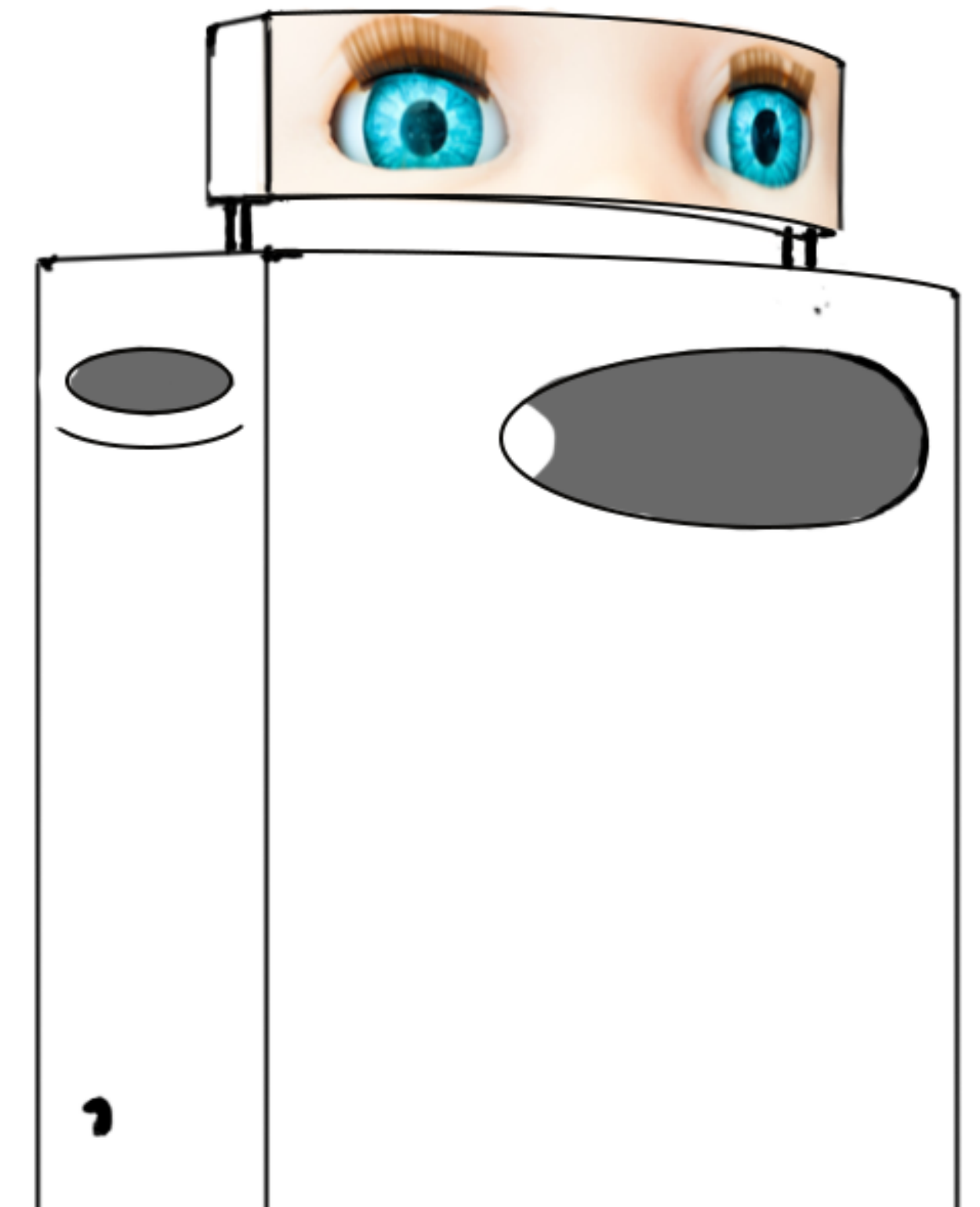
"Jag blir ledsen om du inte slänger ditt skräp"

Sociala normer

Det är inte socialt accepterat att slänga skräp på marken., och om vi känner oss observerade tenderar vi att göra rätt (Bateson et. al., 2006).

Genom att sätta ögon på papperskorgarna kan vi skapa en känsla av observation. Dessa ögon kan vara en hi-tech lösning som med hjälp av sensorer följer folk med blicken men även en foliering eller klistermärken.

Skräpfri zon

Det slängs mycket skräp i direkt angränsning till papperskorgar. Det finns inget som förstärker det negativa av det oönskade beteendet - att slänga på marken.

Genom att aktivera ytan runt papperskorgen, t.ex. måla den i en klar färg eller lägga konstgräs runt omkring kan göra att det blir obekvämt att slänga på marken och synligt för andra när en gör det.

Alternativt kan pilar riktade mot papperskorg och inkasthål göra att blicken drar sig dit, vilket kan göra dem svåra att missa och samtidigt påminna om att slänga sitt skräp.

Motverka passiv nedskräpning

Ibland skräpar vi ner utan att vi aktivt tänker på det. Det kan vara det som faller ut ur fickan eller glasspappret vi lämnar på bänken, med tanken att vi ska slänga det senare. Detta kan definieras som passiv nedskräpning.

För att förebygga den passiva nedskräpningen kan en "papperskorgsrobot" köra runt på hjul, programmerad till att känna av var folk befinner sig och fråga folk om de har något skräp som de borde slänga ur fickorna.

Men vi kan arbeta med det på andra sätt.

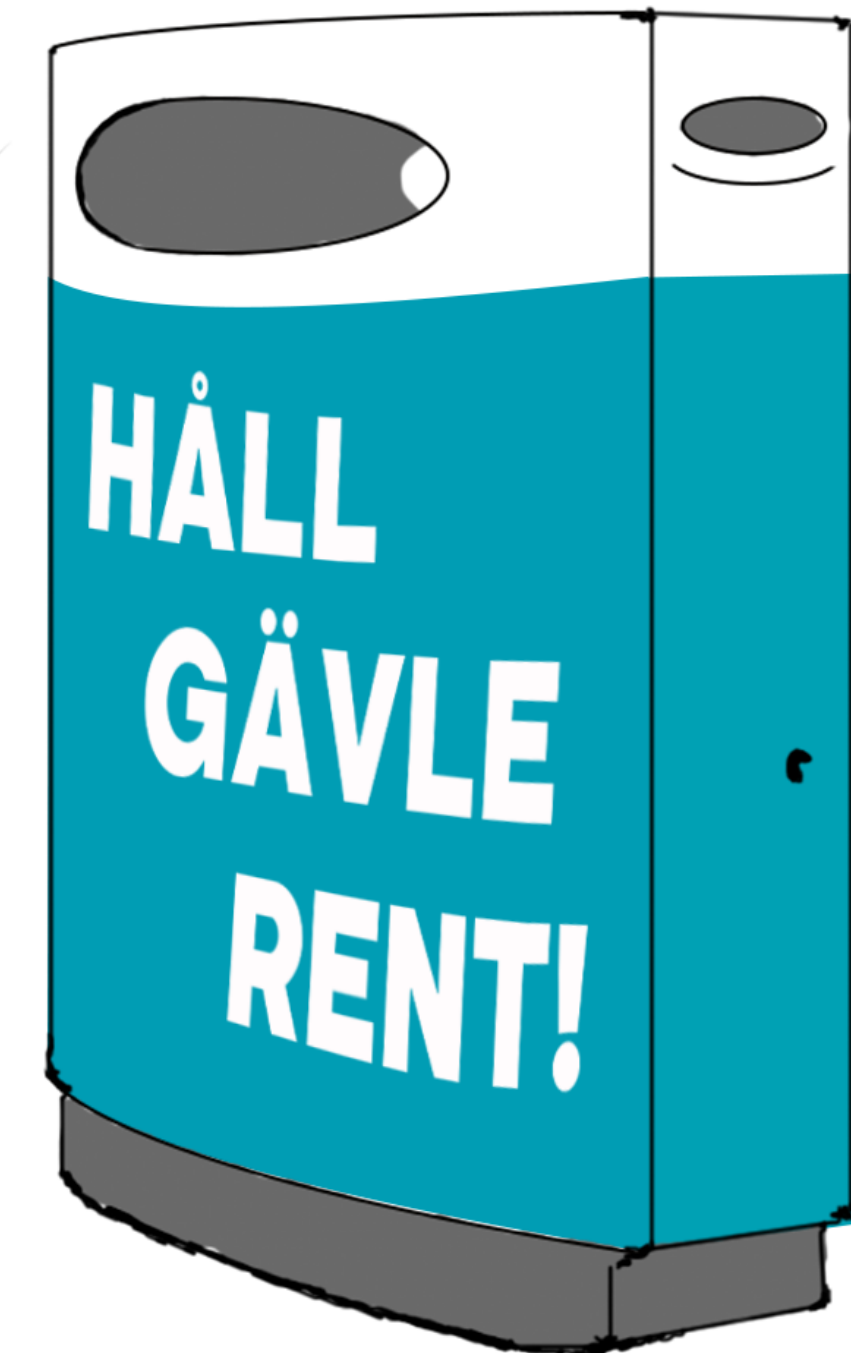
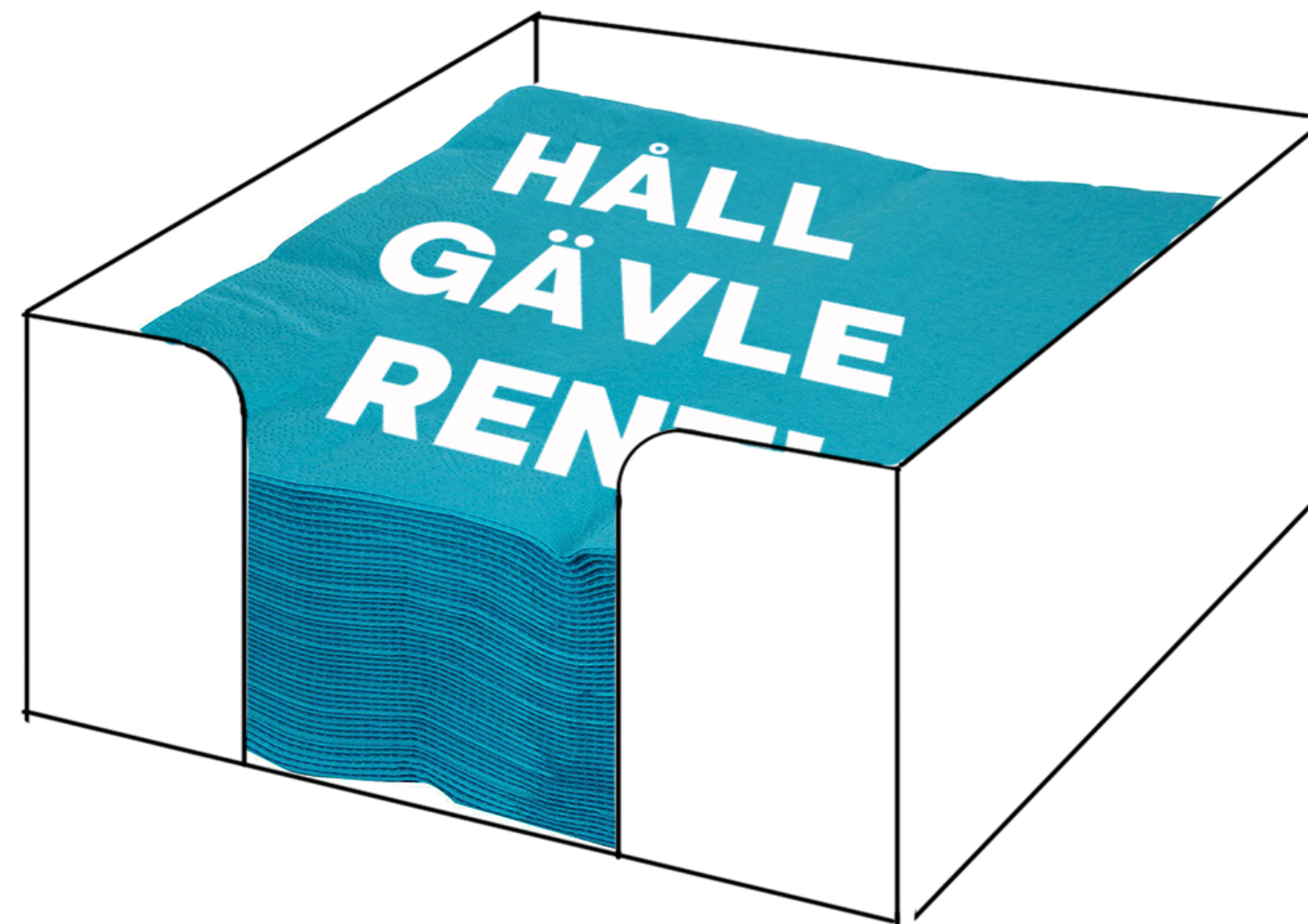

Motverka passiv nedskräpning

Genom att påminna om renhållning redan när inköpet görs av t.ex. en glass som senare kommer resultera i skräp (glasspapper) och fortsatt bli påmind är ett annat sätt att förebygga passiva nedskräpningen.

Servetter med ett budskap om att hålla Gävle rent och/eller uppmuntra till att slänga servetten i papperskorg när den är använd. Nuvarande servetter byts ut till dessa hos de kiosker och matställen som ligger i avgränsning till torget.

Papperskorgarna i angränsning folieras i samma färg och återkommande budskap.

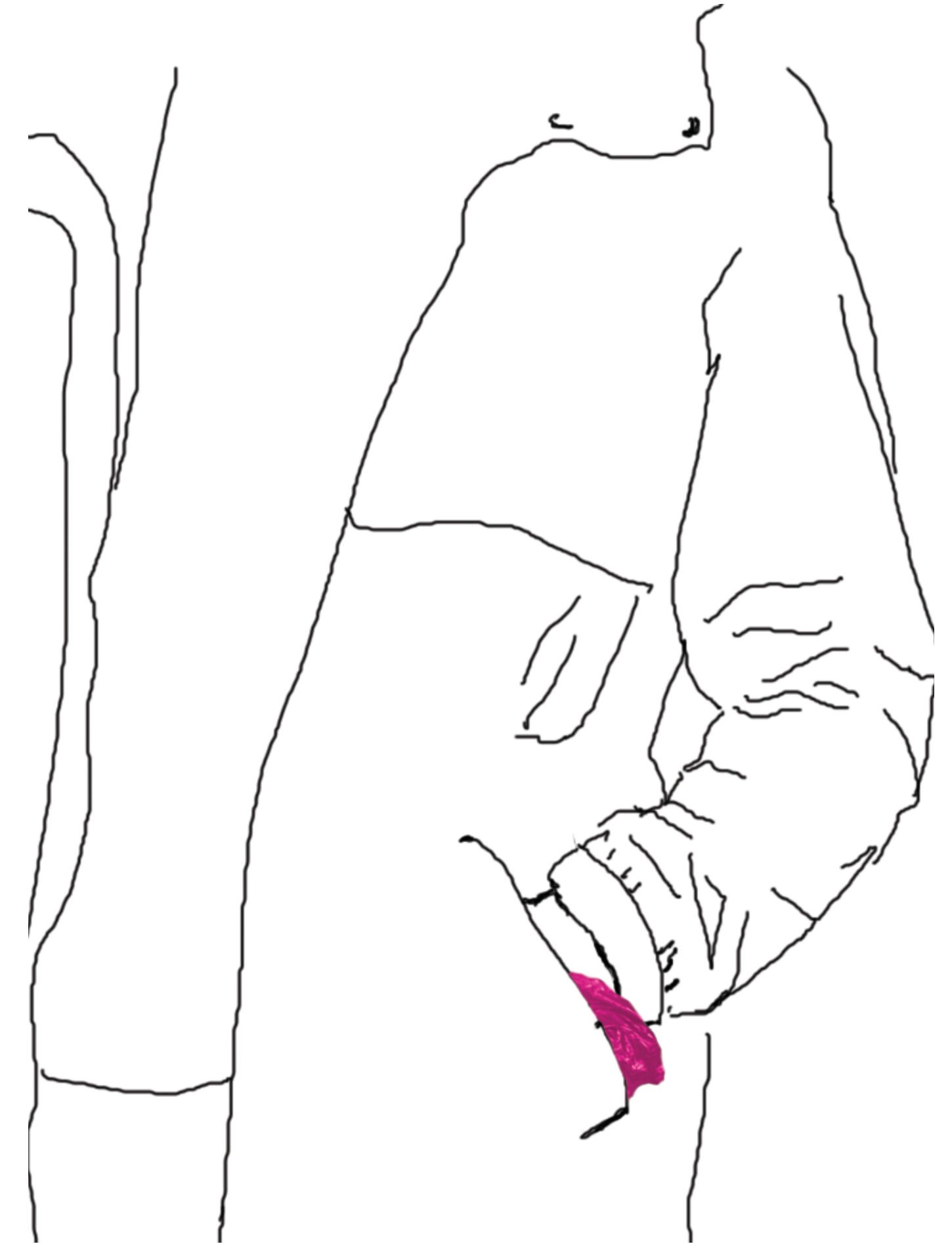
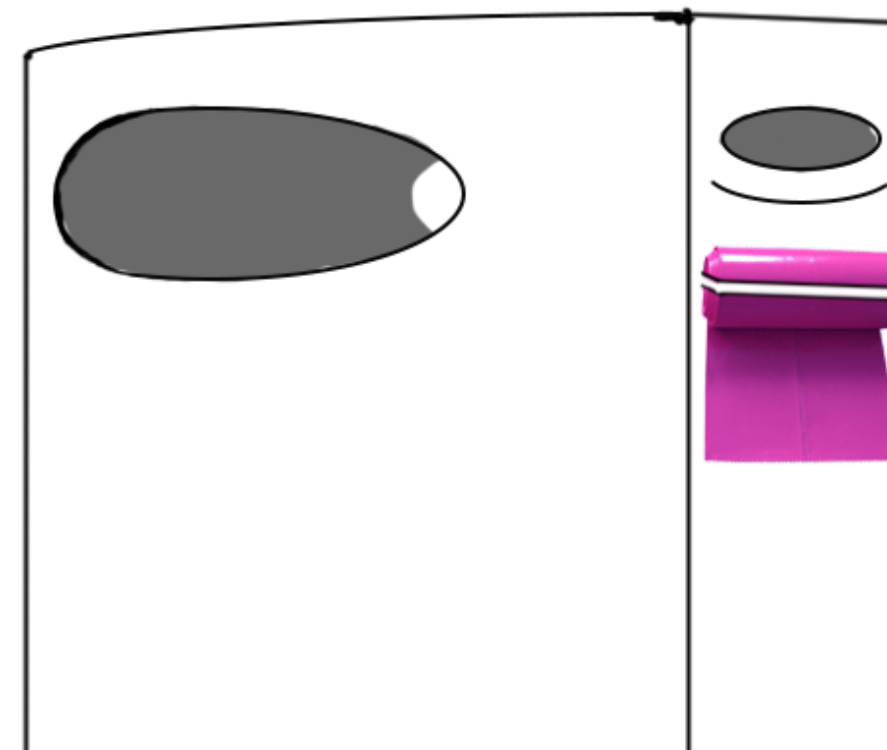

Motverka passiv nedskräpning

Om det inte finns en papperskorg till hands kan folk triggas till att slänga skräpet direkt på marken då det kan vara för krävande att leta reda på en.

Tanken med detta förslag är att tar fram en påse att ha med sig i fickan för det lilla skräpet som annars lätt hamnar på gatan. Genom att komma så nära de tillfällena då skräpet uppkommer och i det läget kunna samla in det direkt. För att slänga det när en passerar en papperskorg.

Nya påsar ska då finnas att hämta vid papperskorgen när den gamla slängts.

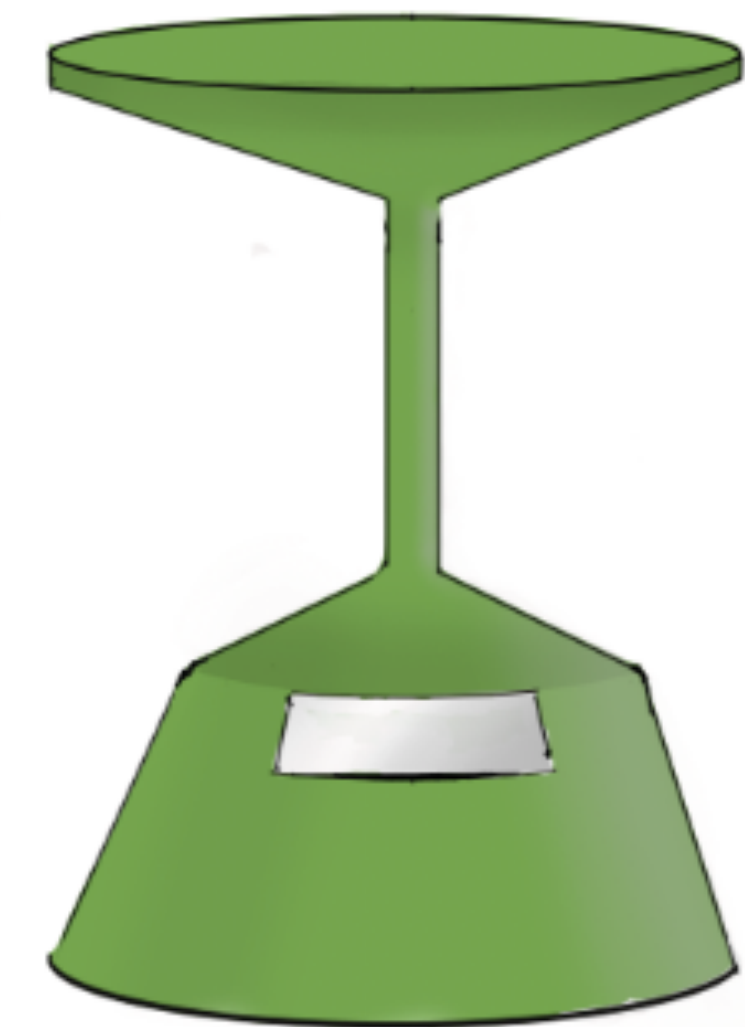
Motverka passiv nedskräpning

Papperskorgarna bör finnas tillgängliga där folk befinner sig och där de "producerar" skräp. Viktiga platser är parkbänkar och andra sittytor.

Istället för att flytta papperskorgarna närmare sittytorna är här sittytorna själva papperskorgar.

Pallar (och ev. cafebord) som går att flytta runt på torget för att skapa sociala ytor och aktivera torget. Lättillgängliga papperskorgar när det behövs men fyller som grund en annan funktion.

Skulle ev. kunna skötas av cafe eller lunchrestaurang på torget.

Referenser

Bateson, M., Nettle, D., & Roberts, G. (2006). Cues of being watched enhance cooperation in a real-world setting. *Biology letters*, 2(3), 412-414.

H. G., Bursik Jr, R. J., & Kinsey, K. A. (1991). Shame and embarrassment as deterrents to noncompliance with the law: The case of an antilittering campaign. *Environment and Behavior*, 23(2), 233-251.

En anledning till varför Sociala Normer

Sibley, C. G., & Liu, J. H. (2003). Differentiating Active and Passive Littering A Two-Stage Process Model of Littering Behavior in Public Spaces. *Environment and Behavior*, 35(3), 415-433.

Curnow, R., Strecker, P, Williams, E: " Understanding Littering Behaviour; a Review of the Literature.
Beverage Industry Environmental Council, Pyrmont, Australia, 1997

Beteendelabbet

+46(0) 76 337 36 66, Svartmangatan 9, 111 29 Stockholm
info@beteendelabbet.se, www.beteendelabbet.se

Tack från
Linda Lindström,
Beteendestrateg
& Karin Bodin,
Designer

VI DESIGNAR BETEENDE.N.

Bilaga – Workshop fältpersonal

Beteendelabbet

+46(0) 76 337 36 66, Svartmangatan 9, 111 29 Stockholm
info@beteendelabbet.se, @beteendelabbet, www.beteendelabbet.se

Dokumentation
av workshop

Håll Gävle Rent
Gästrike Återvinnare
Aktörsinsikt
2017.05.24

Bakgrund

Syftet med denna workshop var att få tillgång till expertkunskap om nedskräpning från fältarbetare samt skapa en samsyn aktörer sinsemellan i Gävle inom ramen för projektet Håll Gävle Rent. Denna dokumentation ska komplettera tidigare sammanställda insikter om nedskräpningsbeteende från ett fältbesök som skedde 7/3 2017. Dokumentationen är utförd i kronologisk ordning baserad på vad deltagarna diskuterat som vidare kortfattat summeras av faciliterarna från Beteendelabbets egna reflektioner.

Följande inbjudan skickades ut för att rekrytera deltagare till workshopen:

Håll Gävle rent är ett projekt som handlar om att kartlägga nedskräpningsbeteende i Gävle för att på sikt ta fram lösningar som möjliggör för invånarna i Gävle till att minska nedskräpning. Här är dina röst som fältarbetare det absolut viktigaste då du arbetar med renhållningen i praktiken. Därför blir vi glada om du vill delta på denna träff för att dela med dig av dina insikter om nedskräpning ledd av Linda och Karin, konsulter från Beteendelabbet.

Tillsammans kartlägger vi möjligheter och hinder kopplat till nedskräpning, dels i den fysiska miljön där nedskräpningen sker - men även inom ert interna arbete. Denna träff blir ett viktigt steg i hopp om att underlätta ert dagliga arbete på sikt genom att minska nedskräpningsbeteende hos invånare i Gävle kommun. Varmt välkommen på denna träff för att dela med dig av dina insikter, åsikter och idéer!

Deltagare

Totalt deltog sex personer från följande organisationer, Gäst-rike Återvinnare, Gavlegårdarna, ansvarig utemiljö, Gavle drift och service och Alltransport entreprenör renhållning city.

Genomförande

Workshopen inleddes med en kommunikationsövning för att underlätta kommunikation och vidare tillgång till kunskap från gruppen. Deltagarna hade olika arbetsroller där bland annat två personer var chef till två andra deltagare i gruppen. Detta är värt att nämna då det generellt föreligger en risk att åsikter kopplat till interna frågor blir en aning dämpade med "chefen i rummet".

Efter kommunikationsövningen fick deltagarna tillsammans rita ut sina vardagliga arbetsrutiner på en stor karta. Kartan användes vidare som verktyg och underlag under processens gång. Vidare ställdes faciliterade frågor som sedan tilläts diskutera i ett öppet informellt samtal. För en mer detaljerad dokumentation av faciliterade frågor, se frågemanus som bilaga.

Dokumentation av diskussion

Gavle drift och service

För Gavle drift och service börjar ett vanligt arbetspass kl 07.00 där arbetsrutinen går från drottninggatan och längs esplanaden. I arbetet städas markytorna dagligen och soptunnor töms tre dagar i veckan. Skillnaden mellan Gavle drift och All transport är att Gavle drift har mer grönytor att arbeta med.

Ett specifikt område Gavle drifts fältarbetare uttryckte som ett problemområde var "Terrassen". Det var en plats dem bävar inför att bege sig till då det är en hel del drog- och alkoholiserade människor som ibland kan vara aggressiva. Fältarbetarna beskrev att de då anpassar sig för att det inte ska bli någon konflikt, av säkerhetsskäl. "Slottet" beskrevs däremot ett trevligare ställe att renhålla. Fältarbetarna jobbar alltid par om två ihop, om det inte saknas folk. De transporterar sig i en golfbil som är anpassad för mindre ytor och har lättare att komma fram.

Särskilda beteenden fältarbetarna beskrev som problematiska var fimpar och klotter. En anledning de uttryckte om varför fimpar var så problematiska var att det inte finns tillräckligt många askfat i anslutning till diverse uteställen. Klotter var något som fältarbetarna ser som ett allmänt samhällsproblem. När de ser klotter rapporterar dem det, men inte om det är på till exempel elskåp som tillhör gävle energi lämnar dem det till dem. Ett annat problembeteende deltagarna tog upp var att hundägare inte plockar upp hundbajs. Fältarbetarna upplevde att det är kränkande att hundägare väljer att strunta i det, trots att de ser att fältarbetarna. De berättade att hundägare säger "vadå ni ska ju ändå städa hör?". Generellt uttrycktes ett motstånd i att säga till folk för att man är rädd för hur det ska mottas, Denna attid gör att man går omkring och blir frustrerad. Fältarbetarna uttryckte vidare att de ville kunna göra något åt den situationen - men att de inte vet hur.

När det kommer till intern positiv feedback ges detta sällan enligt fältarbetarna. Här ansåg alla att de kunde bli bättre. Ett problem som diskuterades var att de så kallade "kontorarna" inte hinner vara med, att de varken hinner se vad som utförs eller ge feedback på det utförda fältarbetet.

eller ge feedback på det utförda fältarbetet. Ett annat problem som beskrevs var att det finns en attityd om att det är skamligt att städa i fält, att det är "solglasögon och huva på" om vissa av "kontorarna" behöver städa.

Fältarbetarna beskrev att de gör "som de ska" och om det uppstår problem förväntas de lösa det själva i första hand. En av anledningarna till detta ansågs vara en bemanningsfråga. "Som gruppchef vill man va med sin grupp, men har svårt att få till tid till det" beskrev en av cheferna.

Alltransport entreprenör

Alltransports fältarbetare börjar arbetsdagen kl. 05.00 där det sopas och blåses med traktor och maskin. Främst städades öppna ytor och korgar töms i City och det plogas också en del skräp. Arbetsdagarna slutade klockan 14.00 och mest praktiskt är att köra mellan 5.00 och 7.00. Man arbetar i team om tre personer. Enligt fältarbetarna klagar folk på att blåset går igång kl 5 på morgonen, "men vi måste vara först på plats i schemat" beskriver dem vidare.

Ett stort problem de ofta mötte var ombyggnation i staden då det blir bökit att komma åt skräpet med maskin. Vidare beskrevs det generellt vara mer nedskräpning löningshelger och när barnbidraget släpps. Områden kring uteserveringar såsom MC donalds och MAX Hamburgare uttrycktes som särskilda problemområden. Vidare fanns det ett område vid sparbanken där en hel del urinerar som också ansågs problematiskt.

Liksom hos Gävle drift och service uttrycktes det att intern feedback sällan ges, vilket man också uttrycker kan bli bättre. "Hör man inte något dåligt så är det bra" uttryckte en av fältarbetarna.

Samtliga i samtal

Gemensamt upplevde deltagarna att det absolut vanligaste skräpet var fimpar och snus. I bostadsområdena beskrivs de boende kasta ut fimpar och snus genom balkongerna. "Det verkar som att de boende inte bryr sig alls", uttrycker de vidare. Det beskrevs att folk generellt inte bryr sig. I city var det flest fimpar och snus i anslutning till uteställen. Det skulle förmodligen vara mycket bättre om det fanns fler askkoppar var alla deltagare eniga om. Hushållssopor och grovsopor var ett problem som lyftes, då detta stod i anslutning till papperskorgen. Även bruna påsen slängdes i de större kärlen. När detta händer fanns inget tydligt system för att rapportera till. Det är tandlöst uttryckte deltagarna. "Finns inget uppmuntrande system för oss att rapportera fel, vi märker att det bara blir bara mer jobb oss."

Deltagarna berättade att det finns ett signalsystem för när folk hämtat tomburkar i korgarna, då lämnas locket uppe för att signalera att det inte finns några kvar. Detta orsakar att fåglar river ut skräp och det blir väldigt skräpigt runt om korgarna. Detta är vanligt, en av fältarbetarna berättade att 85 % av alla locken är öppna när de kommer och ska tömma korgarna. Vidare berättar deltagarna att de därför gillar Big Belly då det inte går att lämna locket uppe, samt att dessa innebär färre tömningar då de signalerar när de är fulla. Nackdelen med Big Belly beskrivs att de är tunga. I vissa områden har det testats att ta bort några vanliga papperskorgar som ersatts med Big Belly, vilket upplevdes ha fungerat bra.

Fältarbetarna berättade att de gärna skulle se mer färg på papperkorgarna, "i nuläget är de kamouflerade och man ser dem inte". Sortify bedömdes inte som ett bra substitut, "de är krångliga och folk slänger ändå fel". Vidare berättade deltagarna att de skulle vilja ha mer att säga till om i planering av staden och val av korgar.

Gemensamt beskrevs att det är svårt att städa när det är avspärrningar i områden, till exempel p.g.a. ombyggnation, då skräp blåser in på det avspärrade områdena. Det uttrycktes ett gemensamt missnöje mot samhällsbyggnad "Samhällsbyggnad sköter inte städningen, vi kommer inte in med traktorn överallt". Det uttrycktes också en viss osäkerhet om vad som gäller, vem som ska städa var. "Vi har i uppgift att städa så nära inpå men vi går aldrig in på uteserveringen, fastighetsägaren borde ju ha ansvar men vet inte hur medvetna de är om detta". Deltagarna beskrev att fastighetsägaren till exempel har trottoaren som ansvar, medan de själva har ansvar för resten av ytan på gågatan. Något deltagarna lagt märke till var att när fastighetsägarna tog in externa skötare så blev det bättre städning. Deltagarna uttrycker vidare att de inte vet vad avtalen säger fullt ut.

Deltagarna upplevde att den allmänna synen på nedskräpning i Gävle är att folk inte bryr sig inte. Vidare beskrev deltagarna att folk i omgivningen ibland kommer fram och säger tack till det arbetet de gör, det då gladdde dem att få uppskattning. Men detta hände inte så ofta.

När det kommer till förebyggande arbete med nedskräpning beskrevs det främst handla om resurser kopplat till olika event eller helgdagar som t.ex. inför nationaldagen, då är det Samhällsbyggnad som beställer detta. Fältarbetarna fick inget extra för dessa extra "jobbiga dagarna". Skolavslutningar innebär inte mer personal, det blev bara mer arbete med samma resurser. Deltagarna uttryckte att detta är något de vant sig vid, "man är van och gör sitt jobb, vissa dagar är bra vissa är sämre, så är det bara", beskrev en fältarbetare. Generellt upplevde deltagarna att normen i samhället om att hålla rent blivit sämre över tid.

Deltagarnas önskelista (direkt dokumentation, ej korrigerad)

- informera om att det är ens mamma som skattebetalare som betalar för renhållningen”.
- Börja i skolan. Borde tas reda på vart det går snett, i små ålder får ju barn lära sig att bry sig.”
- Skulle vara jättebra om bolagen inte fick sälja glasflaskor till stora evenemang. Glaskross är fruktansvärt att städa upp.
- Börja i tid med alla led, få folk att förstå och sprida normer kring vad som är rätt och fel. Få folk att se sin påverkan på det stora. Alla kan bli bättre. Nu blir det lite det vi satsar på. Men det måste vara hos alla.
- Medborgarna vet inte om problemet.
- Ta vara på ungdomarna och deras framtid. Finns massa bra exempel på hur folk vill. Vi ska få gästspela, nå ungdomarna.
- Åtbart förpackningsmaterial - ställa krav på producenterna (förpackningsindustrin)
- Färgglada papperskorgar, rensa upp cyklar
- Få in mera håll gävle rent i skolan, större samarbeten mellan kommunala och fastighetsägarna, att det inte blir kantstenen som är min gräns.
- Mer ansvar på snabbmatskedjor. American takeaway kartonger ser man överallt.
- Fler bigbelly, sluta med papperspåsar, typpåsar när man handlar. Färgglada korgar, med askkopp
- Ändra grundtanket hos människor, få fastighetsägare och uteserveringar att ta ett ansvar.
- Göra det lättare för oss att komma åt runt buskar, få med ”oss” i planeringsstadiet. Mkt fastnar till exempel i

Facilitatorernas reflektioner för vidare arbete

Generellt finns det potential att arbeta med nedskräpning i form av fimpar och snus då detta upplevs som ett stort problem. Till exempel genom att lyfta frågan kring att utöka antalet askfat runt omkring problemområden. I denna fråga finns det även potential för aktörerna att mötas och skapa en gemensam väg framåt i frågan.

Det bedöms generellt finnas potential i att träffas olika aktörer emellan, bara denna workshop var uttryckligen uppskattad av de olika fältarbetarna då de fick chans att prata med varandra och skapa samsyn framåt. Vidare finns det potential för fler aktörer att mötas, till exempel att även involvera fastighetsägarna. Det kan vara en god idé att samordna en plattform för detta då det verkar finnas uttalad otidighet aktörerna emellan.

Det bedöms också finnas potential med att arbeta med mer tillåtande och uppmuntrande kultur för feedback och återkoppling i det dagliga arbetet. Detta kan vidare uppmuntra fältarbetarna till att upprätthålla en god motivation till att utföra ett bra arbete. Internt finns det också potential att arbeta mer metodiskt med rapporteringssystem, det vill säga att det ska vara en tillåtande kultur att rapportera in fel när det behövs förstärkning. Det bör även finnas ett system för att fånga upp idéer som fältarbetarna själva har för att förbättra deras arbetsituationen. När det kommer till den fysiska miljön bekräftades en del av det som tidigare dokumenterats från fältbesöket i mars 2017.

En genomgående diskussion under workshopen var att det behöver ske en normförändring i samhället, vilket även belyses av de idéer som deltagarna lyfter som förslag.

Beteendelabbet

+46(0) 76 337 36 66, Svartmangatan 9, 111 29 Stockholm
info@beteendelabbet.se, @beteendelabbet, www.beteendelabbet.se

Faciliterare: Linda Lindström, Miljöekonom & Beteendestrateg
Karin Bodin, Designer

Kontakt: linda@beteendelabbet.se
+46(0) 707 25 89 49

Bilaga: frågemanus (faciliterarunderlag)

Var?

Utgå från kartan, problemområden? Var spenderar ni mest av er arbetstid? Rutt!

Ev. rita ut på kartan med pennor hur det rör sig och vad som finns var. Detta för att ytterligare kartlägga deras arbetsmiljö.

Hur ser en vanlig arbetsdag ut?

Var spenderar ni mest tid?

Är det någon plats ni bävar för att åka till? Varför?

Är det någon plats som känns roligare än någon annan?

Var är det skräpigast?

Var är det jobbigast att städa?

Utkomst: Fysiska platser, hotspots.

Varför?

Medborgarnas beteende - hur gör folk, vad och var skräpar folk ner.

Vad är det för speciellt med dessa områden?

Hur beter sig medborgarna här?

Vad har de gjort/ inte gjort?

Vad är det för typ av skräp/ser det olika ut på olika ställen?

Är det något som ni ibland förvånas över?

Utkomst: hinder/problem (alla typer) Inom egna och medborgarnas perspektiv. Hur GÖR folk här? Vilka mönster? Orsaker.

Vad?

Hur går ert arbete till?

Vad gör ni där?

Vem gör vad?

Hur bestämmer ni detta?

Vad har ni för verktyg?

Känner ni att det är något ni behöver utöver det?

Bil/golffbil hur funkar detta?

Vad är det bästa / roligaste / mest givande med ditt jobb?

Utkomst: Kartlägga deras arbetsmiljö, hinder, organisationsstrukturer,

Organisation?

Under vilka scenarion skulle ni kontakta någon annan i organisationen utanför er fältgrupp / när är tar kontakt ni med någon annan än era kollegor? Har ni kontakt med andra i organisation/beställaren (kommun)

Vad har ni för pys-kanaler?

När känner ni er bekräftade? När känner ni att ni har gjort ett bra och värdefullt jobb?

Om ni har ideer förut som ni för lyfta, känner ni att ni kan lyfta ideer?

Utkomst: Beteende inom organisationen

Förändring (silent braindump)

Önskelista!

Vad vill ni se för ev. Förändring. Vad skulle göra din arbetsmiljö bättre?

Önskemål för att få en bättre arbetsmiljö,

Utkomst: Lösningförslag, idéer på verktyg, organisationsstrukturer eller idéer för förändring av fysisk miljö.

Bilaga – Prototypförslag från designstudenter

HÅLL GÄVLE RENT

Uppstart av projekt

Detta projekt började för oss med att göra research av olika slag för att identifiera ett problem inom nedskräpning. Denna research bestod av intervjuer, egna observationer av stadsmiljön samt granskning av olika rapporter som redan existerade, bland annat Håll Sverige Rents skräpprapport från 2016.

Scenario

Resultatet av vår research var det skrämmande problemet med allt skräp som letade sig ut i Östersjön via Gavleån. Anledningen till att vi valde detta område var att det är ett problem som man sällan blir påmind om av det enkla faktum att skräpet som slängs i ån aldrig ligger kvar särskilt länge utan letar sig vidare ut mot Östersjön med hjälp av strömmarna. Samtidigt som detta sker är nedskräpningen i havet en av vår tids största miljöfaror. För att illustrera problemet valde vi att göra en kort film av allt vårt material från researchen som visar skräpet i och runt Gavleån, vi tycker den talar för sig själv. Vi har också valt att göra en

bild av ett typiskt scenario runt nattklubben Slick City en fredagkväll för att illustrera hur skräpet letar sig ner i ån. Bilden visar hur skräp slängs i ån av berusade och omedvetna människor men också den stora andel skräp som letar sig ned från marknivå till vattnet via t.ex. blåsten.

Scenario fredagkväll vid Gavleån.

Marknadsundersökning

För att ta oss vidare ville vi ta reda på vad som finns i dagsläget och kanske hitta fungerande teknik för vår produkt. Det finns många initiativ som berör städning i vatten, bland annat en inspirerande produkt i Baltimore som heter Mr. Trash Wheel. Sedan den sjösattes år 2014 har den lyckats ta upp hela 483 ton skräp. Lokalt finns det ett filtrerande system vid Gävle Energis vattenkraftverk i Boulongern. Dock är huvudsyftet med systemet att leda bort skräp från deras maskineri, inte att städa upp det från ån. Det mesta av skräpet leds vidare ner i Gavleån via en dammlucka och tas inte hand om.

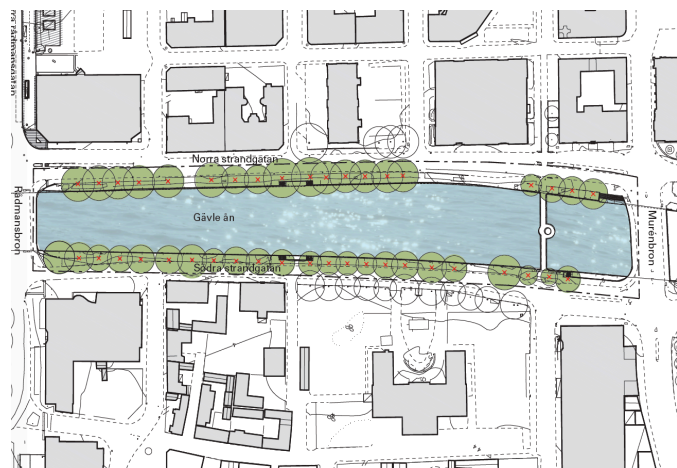
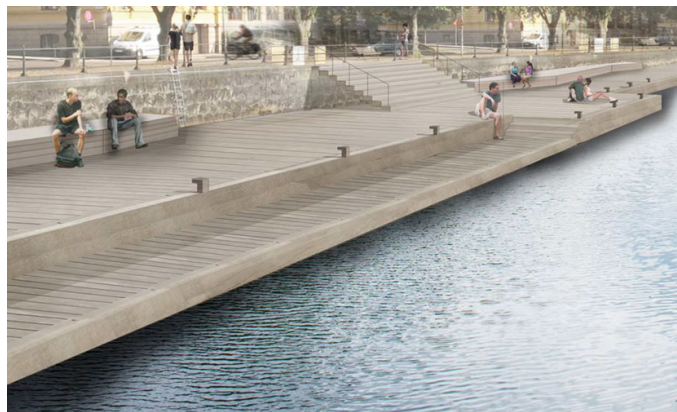
Mr. Trash Wheel i Baltimore.

Definition av funktioner

För att komma vidare ur researchfasen var vi tvungna att definiera funktioner för lösningen baserat på de existerande problemen. För att vår lösning skulle få önskad effekt var det nödvändigt att dela upp den i tre viktiga funktioner; vi var tvungen att leda skräpet till en punkt, få upp skräpet till marknivå samt belysa problemet.

Placering

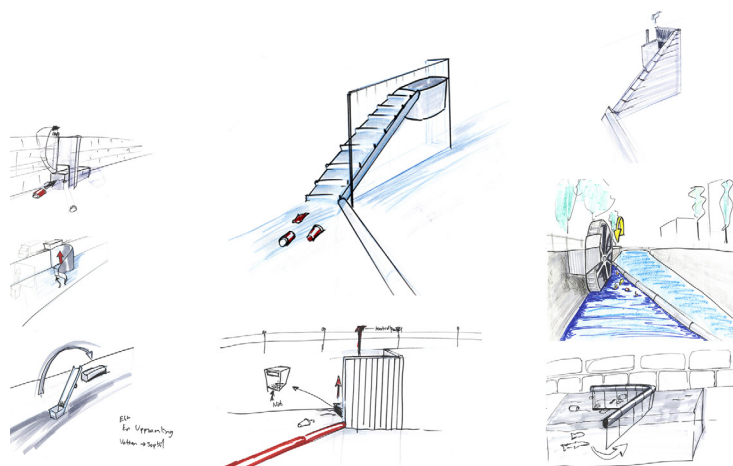
Vi började i detta läge titta på var vår lösning skulle vara mest effektiv. Under detta arbete kom vi bland annat i kontakt med Kjell Helling på samhällsbyggnad som bifogade ett samrådsunderlag angående ett nytt bygge som innefattade bryggor längs ån från Norra Skeppargatan till Grand Hotell. Dessa bryggor fick vara grundargumentet till en placering längre ner längs ån och gav en ännu större anledning för vår lösning.

Byggplaner vid ån.

Idégenerering

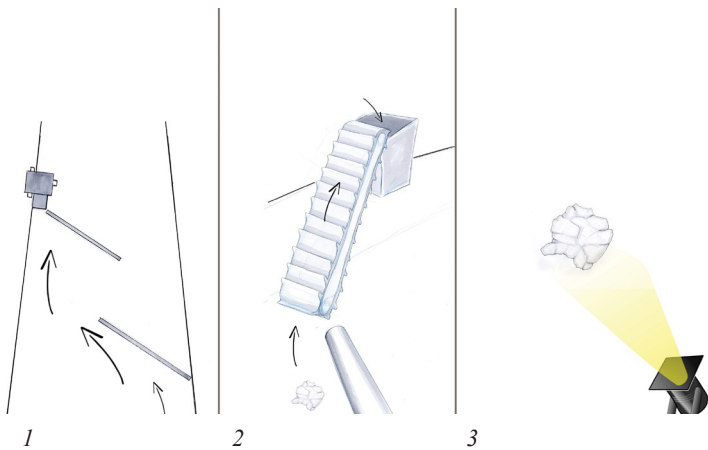
När vi hade samlat all relevant information var vi redo att påbörja det kreativa arbetet och utforska alternativa lösningar som är anpassade till Gävleåns förutsättningar. Detta ledde till ett stort spektrum av idéer och lösningar, dessa utvärderades och togs sedan vidare till en ingenjör för diskussioner baserade sig på hur effektiva och genomförliga lösningarna var.

Idégenerering.

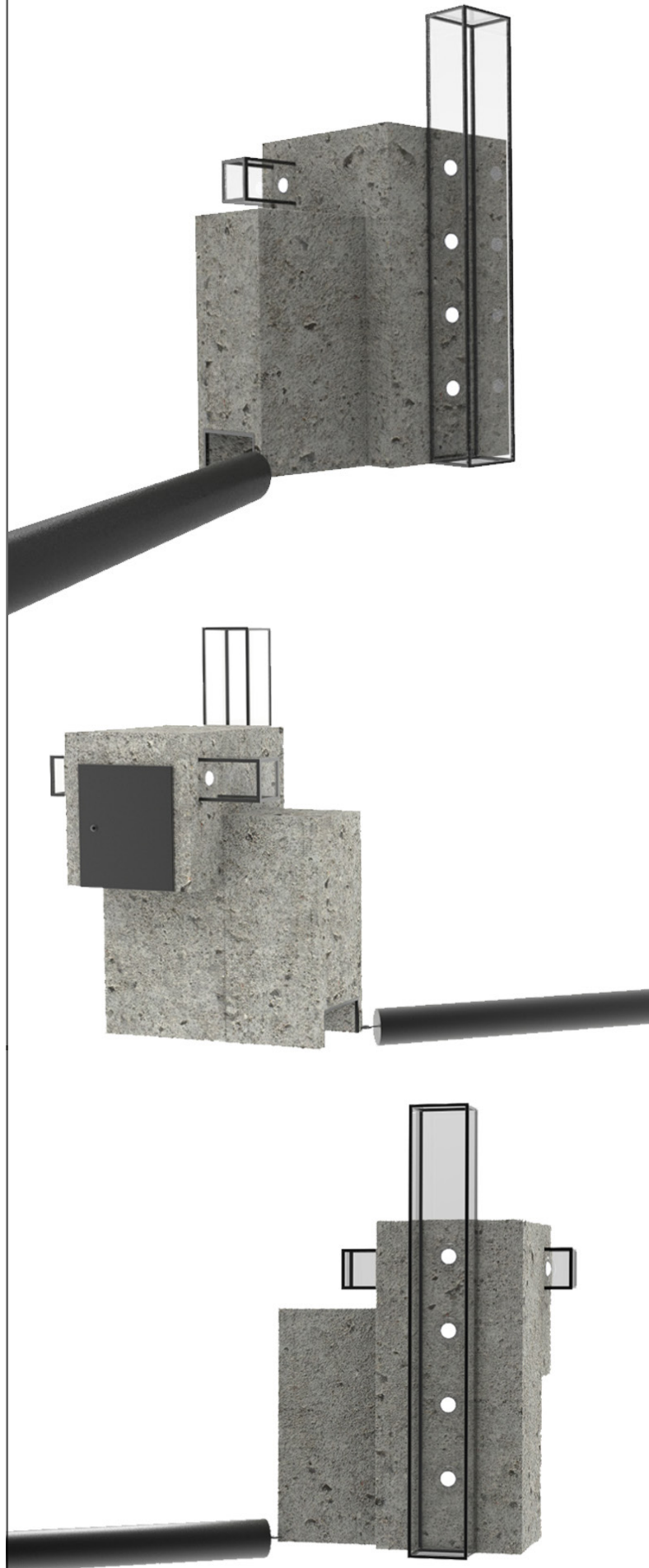
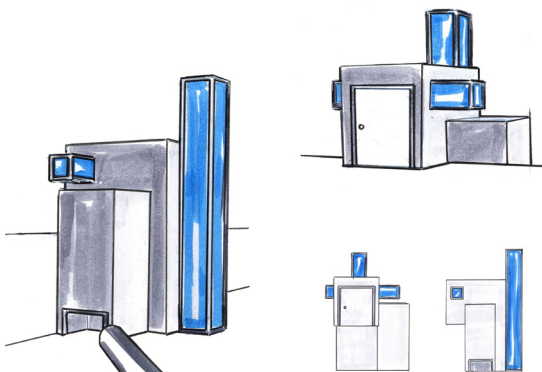
Funktioner

Resultatet blev flytande ledare i ån (1) som är tänkt att leda skräpet till ett rullband på ena sidan av ån som ska transportera skräpet från vattnet till ett sopkärl på marknivå (2). Sopkärlet är tänkt att kunna bli tömd av Gästrike återvinnare på samma sätt som ordinarie sopor hämtas. Det som återstod då var att försöka kommunicera detta med befolkningen i Gävle och belysa problemet rörande skräpet i ån för att i sin tur kunna förebygga nedskräpning (3).

Form

För att kommunicera nedskräpningen i Gävle med befolkningen så blev formen och uttrycket på lösningen mycket viktiga. Vi började med att diskutera med varandra och utomstående för att få reda på vad som är mest upprörande med nedskräpning. Det blev tydligt att skräp i vatten upprörde mer än skräp på land. För att visualisera detta blev lösningen att visa upp skräpet i belysta vattentankar som skulle kunna ses från alla sidor av ån. Den ena vattentanken är tänkt att fortsätta ner under vattenytan för att ge illusionen att skräpet i tanken virvlar upp från eller ner i ån. Syftet med detta är att skapa diskussion och väcka tankar hos Gävleborna. För att ytterligare leda uppmärksamheten till de belysta vattentankarna valde vi ett minimalistiskt formspråk med raka linjer i slät betong som fasad runt vår lösning. Denna byggnad är tänkt smälta in i stadsmiljön likt ett brofundament och inte störa befintlig arkitektur.

Formspråk från olika vinklar.

Vision

Denna produkt som vi presenterar ser vi som ett steg mot ett hållbarare Gävle och Sverige. Genom att förhindra att mer skräp kommer ut till våra hav, upplysa ett relativt osynligt problem, tillföra något extra till stadsrummet samt ge mervärde till Gävle som stad är denna lösning ett självklart komplement till de tänkta bryggorna i Gavleån. Lösningen kan ses både som en funktion för att städa upp i Gavleån och som ett konstverk i marknadsföringssyfte för Gävle, vilket gör den till en långsiktig miljömässig investering för en mer hållbar framtid.

Eftersom vi inte har haft några konkreta ekonomiska ramar för detta projekt så har vi inte haft någon budget i åtanke, om önskemål om en mindre kostsam lösning skulle förekomma går detta självklart att ta hänsyn till vilket skulle kunna leda till en billigare lösning.

Filmen är ej bifogad i denna fil, vid intresse kontakta oss så skickar den via mail.

Kontaktuppgifter

Oscar Bergman
ofk15obn@student.hig.se
0700921135

Gustav Berg
ofk15gbr@student.hig.se
0707174486

Sofie Notstrand
ofk15snd@student.hig.se
0730861107

Bilaga – Workshop fritidspedagoger

Hej igen!

- **Resultat workshop om barnens upplevelse av utemiljön.**
- **Om Grön flagg**
- **Tips på Grön flagg teman**

01 / Håll Sverige Rent

I februari träffades nätverket för fritidspedagoger i Gävle kommun på en träff hos Utbildning Gävle. Ullrika Forsgren, projektledare Lärande för Hållbar utveckling och Karolina Pehrsson, projektledare Håll Gävle rent, genomförde då en workshop med nätverkets deltagare med fokus på barnens upplevelse av deras utemiljö. Allt för med utgångspunkt i barnens upplevelser, ta fram beteenden som skapar upplevelsorna, för att sedan se vilka förutsättningar som krävs i utemiljön för att främja önskade beteenden.

Fritidspedagogerna fick utgöra barnens röst, givet att de känner barnen och ofta spenderar tid med dom i utemiljön.

Vid nätverksträffen i maj gav Karolina återkoppling (som visas i denna pdf) och gick igenom det sammanställda resultatet av workshopen i form av upplevelse, förslag på formulerade beteenden och förslag på förutsättningar.

Därefter presenterade Sofia Lord Grön flagg och de olika teman som finns i konceptet, med fokus på två förslag, relevanta till resultatet från workshopen.

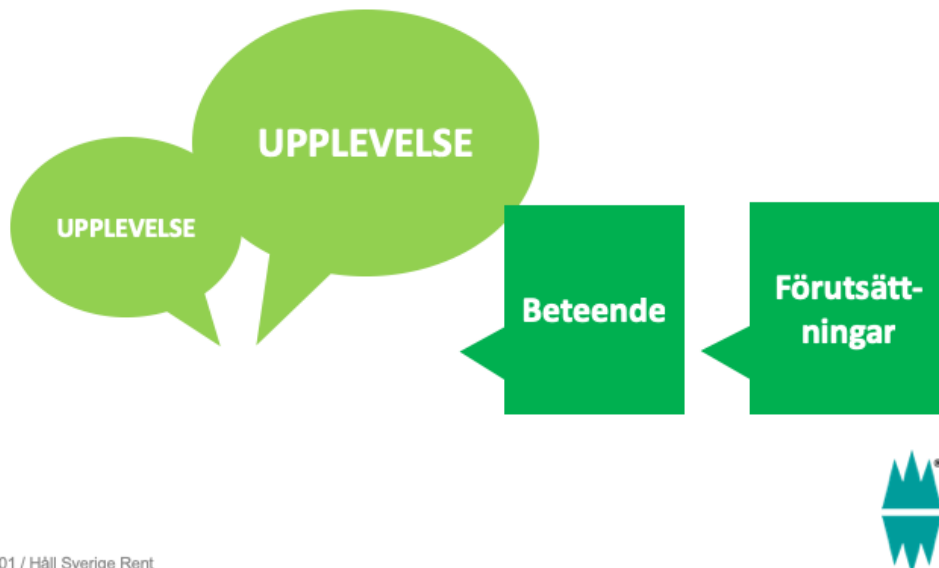
Syftet med samarbetet mellan projektet Håll Gävle rent och Utbildning Gävle, var i detta fallet att lyfta fritidspedagogernas roll i skolans hållbarhetsarbete, sätta fokus på utemiljön och uppmuntra till initiativ inom Grön flagg och arbetet med att förebygga nedskräpning.

Det här är resultatet av det ordmoln som växte fram när fritidspedagogerna fick uppgiften att "sätta på sig barnhatten" och ur deras perspektiv, givet sin erfarenhet av att vara med barnen, ange vilka tre ord som för barnen beskriver en bra utemiljö. Alltså – "om ni hör ett barn beskriva en bra utemiljö till ett annat" – vad säger barnet?

Tillsammans enades gruppen om att topp tre ord är ROLIG, TRYGG och SPÄNNANDE.

Upplevelse – Beteenden - Förutsättningar

01 / Håll Sverige Rent

Därefter började vi arbeta i kedjan upplevelse – beteenden – förutsättningar.

1. **Upplevelsen** är barnens upplevelse av sin utemiljö.

2. **Beteenden** är hur gör barnen för att vara medskapare till de olika upplevelserna? Vilka beteenden skapar ex upplevelsen av "rolig", "trygg", "spännande"?

Här formulerar vi beteenden som är vägledande och positiva, gärna i jag-form för ett ägandeskap och för att lägga beteendet på en görbar nivå. Ex. "Jag visar min kompis vart hen kan slänga sitt skräp".

3. **Förutsättningar** kopplas till respektive beteende och tydliggör vad som behöver finnas på plats för att stötta önskat beteende. Ex. är papperskorgar, med tydlig placering, en förutsättning för exemplet i punkt nr 2.

Upplevelse – Beteenden - Förutsättningar

**Beteende
= Vad vi gör.
Det syns och hörs
och kan fångas
på film**

01 / Håll Sverige Rent

En hjälp och vägledning när vi ska formulera beteenden kan vara att tänka att det kan fångas på film – att beteenden är något som hörs eller som syns.

Därför kan exempelvis att lyssna vara något som behöver förtydligas – vad gör en då? Nickar? Ställer följdfrågor? Tittar på personen? Att vara snäll – vad gör vi då? Bjuder in till lek kanske?

Vill vi ha en gemensam tolkning av ett beteende kan det vara bra att reflektera och resonera kring detta för att göra det så enkelt och tydligt för så många som möjligt. Och det är ett bra tips för alla åldrar och alla verksamheter.

Upplevelse: ROLIG!

BETEENDEN:

1. Jag leker ute med mina kompisar och det finns mycket att göra.
2. Jag vet vart leksakerna finns och kan berätta det för mina kompisar.
3. Jag ställer tillbaka det jag lånat och tagit fram på rätt plats.
4. Jag säger till om något går sönder, är trasigt eller saknas.

FÖRUTSÄTTNINGAR:

1. Det finns riktade pengar för inköp av leklådor, redskap, leksaker.
2. Det finns tydliga platser och märkning för vad allt "bor". Dessutom pratar vi om detta på våra fritidsmöten.
3. Det finns utsedda ansvarspersoner bland elever och vuxna som följer upp.
4. Det finns en enkel kommunikationskanal till vaktmästaren och hen går regelbundna ronder.

01 / Håll Sverige Rent

Upplevelse – beteende – förutsättningar.

Om barnens ska uppleva utemiljön som ROLIG.

- Vilka beteenden gör barnen så att de blir medskapare till upplevelsen?
- Och vilka förutsättningar skapar de vuxna för att stötta barnens beteenden?

KP: "Jag har sammanställt era svar och formulerat beteenden och förutsättningar efter det innehåll vi fick från er. Se det som förslag på hur det kan vara. Ni får materialet efter det här och det är fritt att ändra, formulera om, dra ifrån och lägga till och göra vad ni vill med det efter det här. Förhoppningsvis kan det fungera som inspiration och underlag i ert arbete framöver. Kanske kan det även fungera som en handlingsplan för ert arbete med Grön Flagg eller lärande för hållbar utveckling".

Upplevelse: TRYGG!

BETEENDEN:

1. Jag vet att det finns vuxna ute, jag ser dom och kan hämta en vuxen när det behövs.
2. Jag pratar snällt till mina kompisar, bjuder in till lek och är en schysst kompis.
3. Jag vet att det finns vuxenledda rastaktiviteter och deltar i dom när jag vill.
4. Jag känner till min skolgård och kan visa min kompis vart olika saker finns och vart vi får gå.

FÖRUTSÄTTNINGAR:

- 1. Det finns schemalagda vuxna för utenäravo på raster. Det finns även västar.
- 2. Det finns överenskommelse om vårt gemensamma språkbruk och vi ger varandra positiv feedback, förstärker och uppmärksammar bra beteenden.
- 3. Det finns tid för planering och genomförande av dagliga rastaktiviteter.
- 4. Det finns bilder och kartor över skolgården som visar gränser, zoner, lekplatser och vart material bor.

01 / Håll Sverige Rent

Om barnens ska uppleva utemiljön som TRYGG.

- Vilka beteenden gör barnen så att de blir medskapare till upplevelsen?
- Och vilka förutsättningar skapar de vuxna för att stötta barnens beteenden?

Upplevelse: SPÄNNANDE!

BETEENDEN:

1. Jag utforskar och provar nya saker, lekar och platser på skolgården.
2. Jag ger förslag på hur vi kan utveckla vår skolgård och ger önskemål om lekar.
3. Jag är med och lyssnar när fritidspedagogerna berättar om nya saker/teman.

FÖRUTSÄTTNINGAR:

1. Det finns engagerade vuxna ute, som uppmuntrar och tränar barnen i att våga.
2. Det finns kommunikationskanaler och möten som fångar upp och förmedlar barnens förslag.
3. Det finns tillfällen då vi berättar om förslag på nya lekar/äventyr/teman att prova på i utemiljön.

01 / Håll Sverige Rent

Upplevelse – beteende – förutsättningar.

Om barnens ska uppleva utemiljön som SPÄNNANDE.

- Vilka beteenden gör barnen så att de blir medskapare till upplevelsen?
- Och vilka förutsättningar skapar de vuxna för att stötta barnens beteenden?

Redskap för det lokala arbetet

- **Grön Flagg**

Håll Sverige Rent, i
samarbete med Skolverket

- **Skola för hållbar utveckling**
Skolverket

[Länk till mer information om dessa redskap](#)

Verksamheterna inom Utbildning Gävle ska ansöka om och arbeta utifrån kriterierna i Skolverkets utmärkelse "Skola för hållbar utveckling" **och/eller** Håll Sverige Rent-certifieringen "Grön Flagg". Senast år 2020 ska minst 50% av våra verksamheter vara certifierade / fått utmärkelse.

Båda dessa utmärkelser/certifieringar har som syfte att stödja och vara en inspirationskälla i det pedagogiska arbetet med hållbar utveckling och internt miljöarbete. De underlättar processen att göra LHU till en självklar del av det dagliga förskole- och skolarbetet.

Båda dessa redskap stöds av Skolverket, och går att använda för alla skolformer 1-19 år.

I Grön Flagg finns stöd till såväl skolledare som pedagoger, inklusive en hel del pedagogiskt material och möjlighet till coaching. Uppföljning sker en gång per år.

Skola för hållbar utveckling innehåller stöd till skolledare, för att driva arbetet med hållbar utveckling.

Man kan göra båda eller bara den ena. Tips från Falu kommun är att börja med Grön Flagg, och sedan gå vidare till Skola för hållbar utveckling.

För mer information se länken nere i högra hörnet.

SOM INSPIRATION FINNS DET NIO OLIKA TEMAN

Temana speglar de sociala, ekonomiska och ekologiska dimensionerna av hållbar utveckling

<http://www.hsr.se/hall-sverige-rents-gron-flagg/teman-i-gron-flagg>

Till exempel:

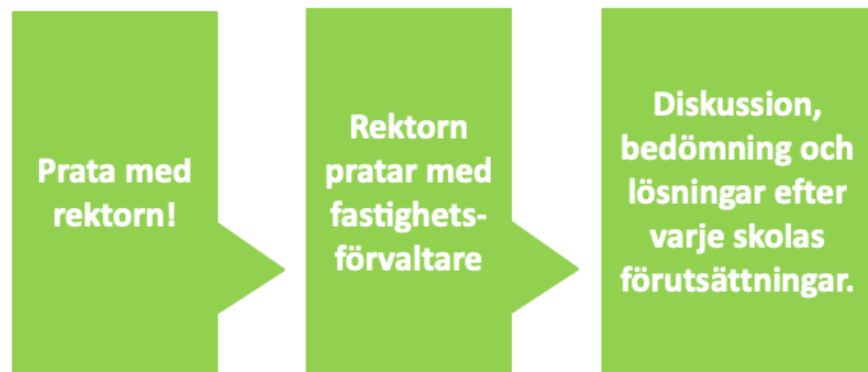
Tips!

Dessa två teman kopplar bra dels till resultatet i workshopen, dels till utemiljö.
Kanske kan resultatet av workshopen användas som material till en Grönflagg resa?

www.hsr.se finns massor av bra pedagogiskt material för skolan att ta del av gratis!

<http://www.hsr.se/valkommen-till-gron-flagg>

Papperskorgar? Tips på kommunikationskanal!

01 / Håll Sverige Rent

Frågan om papperskorgar på skolgården kom upp på första träffen i februari. Karolina tog frågan vidare till Annie Larsson, fastighetschef på Gavlefastigheter. Annie tipsar om följande kommunikationskedja: prata med rektorn – rektorn pratar med fastighetsförvaltaren – Efter diskussion och bedömning ger vi förslag på lösning efter varje skolas förutsättningar.